

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки

**ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ, СПОРТ І КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я
У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

№ 2 (62)

2023

Луцьк
Волинський національний університет
імені Лесі Українки
2023

Редакційна колегія

Цьось А. В. – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, головний редактор).

Фізичне виховання і спорт

- Андрійчук О. Я.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, заступник головного редактора);
- Альошина А. І.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна);
- Балько С.** – доктор філософії (Університет імені Яна Евангеліста Пуркіне в Усті-над-Лабем, Чехія);
- Вігомський В. В.** – кандидат наук з фізичного виховання і спорту (Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ, Україна);
- Воншік Я.** – доктор габілітований, професор (Природничо-гуманітарний університет імені Яна Длugoша в Ченстохові, Польща);
- Григус І. М.** – доктор медичних наук, професор (Національний університет водного господарства та природокористування, Рівне, Україна);
- Єдинак Г. А.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Львівський державний університет фізичної культури, Львів, Україна);
- Кутек Т. Б.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Житомирський державний університет імені Івана Франка, Житомир, Україна);
- Ніколаєва А.** – доктор філософії (Університет Фракії, медичний факультет, Фракія, Болгарія);
- Павлова Ю. О.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Львівський державний університет фізичної культури, Львів, Україна);
- Пейт Р.** – доктор філософії, професор (Університет Південної Кароліни, США);
- Перрі Д.** – доктор філософії, професор (Університет Лідса, Велика Британія);
- Томенко О. А.** – доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Суми, Україна);
- Фернандес-Труан Я. К.** доктор філософії (Університет Пабло де Олавіде, Севілья, Іспанія);
- Індика С. Я.** – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, відповідальний секретар).

Педагогічні науки

- Бєлікова Н. О.** – доктор педагогічних наук, професор (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, заступник головного редактора);
- Блекінг Д.** – доктор історичних наук, професор (Університет Фрайбурга, Фрайбург, Німеччина);
- Вільчковський Е. С.** – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна);
- Галаманжук Л. Л.** – доктор педагогічних наук, професор (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський, Україна);
- Джеральд Д.** – доктор філософії, професор (Мерілендський університет, Коледж-Парк, США);
- Завидівська Н. Н.** – доктор педагогічних наук, професор (Львівський державний університет фізичної культури, Львів, Україна);
- Зускова К.** – доктор педагогіки, доцент (Університет Павла Йозефа Шафарика, Кошице, Словаччина);
- Малліару М.** – доктор філософії (Грецький відкритий університет, Патри, Греція);
- Малолєпши Е.** – доктор габілітований, професор (Природничо-гуманітарний університет імені Яна Длugoша в Ченстохові, Польща);
- Мулик К. В.** – доктор педагогічних наук, професор (Харківська державна академія фізичної культури, Харків, Україна);
- Пріма Р. М.** – доктор педагогічних наук, професор (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна);
- Смолюк І. О.** – доктор педагогічних наук, професор (Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна);
- Фіріка Ж.** – доктор філософії (Університет Тімішоара, Румунія);
- Фратріц Ф.** – доктор філософії, професор (Об'єднаний університет Ніколи Тесла, факультет спорту, Белград, Сербія);
- Юнгер Я.** – доктор педагогіки, професор (Університет Павла Йозефа Шафарика, Кошице, Словаччина).

Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві / укладачі : А. В. Цьось, С. Я. Індика;
Ф 50 Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2023. – № 2(62). – 100 с.

У виданні вміщено окремі положення розвитку фізичної культури, фізичного виховання різних груп населення, підготовки фахівців для галузі. Охарактеризовано методи, засоби тренування, особливості підготовки спортсменів, адаптації організму людей різного віку в процесі фізичного виховання, адекватність яких підкріплюється педагогічними, психологічними та медично-біологічними експериментами.

Для аспірантів, викладачів, науковців і всіх, хто цікавиться питаннями фізичної культури.

Журнал є науковим фаховим виданням України, яке включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» (Наказ МОН України № 1643 від 28.12.2019 р.). У науковому журналі можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (доктора філософії) за галузями «Педагогічні науки» (спеціальності: 011 Науки про освіту, 014 Середня освіта (фізична культура) (13.00.02; 13.00.04) і «Фізичне виховання та спорт» (спеціальність: 017 Фізична культура і спорт (24.00.01; 24.00.02; 24.00.03)).

Видання відображається в наукометричних та реферативних базах: Index Copernicus International ERIH PLUS; Polska Bibliografia Naukowa; Україніка наукова; Ulrich's Periodicals Directory; репозитаріях та пошукових системах: DOAJ, OpenAIRE, BASE, WorldCat, Google Scholar, International Committee of Medical Journal Editors, Research Bible, Information Matrix for the Analysis of Journals, Наукова періодика України.

УДК 796 (Д 82)

Історичні, філософські, правові й кадрові проблеми фізичної культури та спорту

УДК 379.83:061.2-053.6(477)(091)

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПЛАСТОВИХ ТАБОРІВ

Ірина Войтович¹, Сергій Козіброцький¹, Ніна Деделюк¹, Олена Дем'янчук¹

¹Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, voytovych.iryana@vnu.edu.ua

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2023-02-03-09>

Анотації

Актуальність. Основною метою діяльності пластових таборів є формування розумних, фізично розвинутих, свідомих, відповідальних особистостей. **Мета роботи** – сформувати схему класифікації різновидів пластових таборів. **Методи** – аналіз і синтез наукових літературних джерел, узагальнення досліджень науковців і систематизація отриманих результатів, усне опитування, метод теоретичного моделювання. **Результати дослідження.** Пласт – це громадська організація, яка покликана виховувати здорове, освічене молоде покоління українців, які шанують свої звичаї та традиції, вивчають свою історію; безкорисливих, доброзичливих, свободолюбивих патріотів, що дбають не лише про себе, а й про оточення та навколишнє середовище. Діяльність Пласту реалізується через різні форми занять, зустрічей та, звичайно, пластові табори, які виступають своєрідним засобом апробації отриманих знань, умінь і навичок упродовж року навчання. Та разом із тим, як розширюється географія таборів, так і змінюється й удосконалюється їх зміст. Виокремлено низку класифікаційних груп, які урізноманітнюють пластове таборування: спосіб організації, призначення, контингент учасників і масштаб проведення. Першу можна розділити на сталі та мандрівні табори; другі – на вишкільні, виховні й спеціалізовані; і треті – для дітей 2–6 років (пташенят), 6–11 років (новачків та новачок), підлітків 11–18 років (юнаків і юначок), молоді 18–35 років та тих, кому за 35 (відповідно, уклад старших пластунів і пластунок та уклад пластунів-сеньйорів); і четверта група передбачає поділ пластових таборів на гурткові, курінні, станичні, окружні й крайові. Серед найбільш популярних та затребуваних спеціалізованих таборів можна виокремити такі: «Чота крилатих», «Говерля», «Вовча школа». Водночас треба зазначити, що все ж на практиці більшість таборів мають змішану форму, спосіб організації та змісту програми. **Висновки.** Визначено, що категоріювати пластові табори можна класифікувати відповідно до способу облаштування, за призначенням та віком.

Ключові слова: Пласт, пластові табори, класифікація пластових таборів.

Iryna Voitovych, Serhii Kozibrotskyi, Nina Dedeliuk, Olena Demianchuk. Peculiarities of Plast Camps' Activity. Relevance. The main goal of Plast camps is to form intelligent, physically developed, conscious, responsible individuals. **The Purpose of the Study** is to form a scheme of different types of Plast camps classification. **Methods:** analysis and synthesis of scientific literature sources, generalization of research by scientists and systematization of the results, oral survey, theoretical modeling method. **Results of the Study:** Plast is a public organization that aims to educate a healthy, educated young generation of Ukrainians who honor their customs and traditions, study their history; to educate selfless, friendly, freedom-loving patriots who care not only about themselves but also about others and the environment. Plast's activities are implemented through various forms of classes, meetings and, of course, Plast camps, which serve as a means of testing the knowledge, skills and abilities gained during the year of study. With expanding the geography of camps, their content also changes. Several classification groups diversify Plast camps: according to the organization method (permanent and traveling camps), purpose (training, educational and specialized camps), contingent of participants (for children aged 2–6 years (nestlings), 6–11 years (novices and novices), adolescents aged 11–18 years (boys and boys), young people aged 18–35 years and over 35 years (respectively, senior Plast members and senior Plast members), and scale of the camp (group, club, district, region and state). Among the most popular and sought-after specialized camps are the following: «Four Wings», «Hoverla», and «Wolf School». It should be also noted that in practice, most camps have a mixed form, method of organization and content of the program.

Conclusions. It has been determined that it is possible to categorize Plast camps according to the way they are arranged, their purpose and age.

Key words: Plast, Plast camps, classification of Plast camps.

Вступ. Молодь була, є й буде рушієм змін у країні та лакмусом суспільних ідеалів і цінностей. В умовах розбудови української державності підвищення інтересу молоді до історико-культурної спадщини українського народу, формування її світогляду та національної гідності є актуальними напрямками освіти й виховання.

Саме тому дуже важливо вдосконалювати та посилювати діяльність наявних, створювати нові українські молодіжні організації, які повинні стати ключовими складниками національного відродження й розбудови; формування здорових та духовно розвинених особистостей. А об'єктивне дослідження вже наявного досвіду національно-патріотичного, фізичного виховання молоді допоможе відродити створені напрацювання та сформувати нові моделі освіти.

Сміливо однією з провідних позашкільних організацій за напрямом формування свідомої особистості, яка є освіченою, фізично розвиненою, дотримується людських цінностей і любить свою Батьківщину, можна назвати Пласт.

Мета дослідження – сформувати схему класифікації різновидів пластових таборів.

Методи досліджень – аналіз і синтез науково-методичної літератури, опрацювання інтернет-джерел, узагальнення досліджень науковців і систематизація отриманих результатів (для аргументування основних положень діяльності Пласту, обґрунтування важливості роботи різних форм цієї організації, зокрема таборів), усне опитування Олексія Мельника, очільника Волинського пластового осередку (із метою зіставлення зібраного теоретичного матеріалу з практикою організації пластових таборів), метод теоретичного моделювання (для розробки схеми класифікації пластових таборів).

Результати дослідження. Як свідчить аналіз архівних матеріалів та історико-педагогічних джерел, діяльність Пласту мала велике значення в національно-патріотичному, фізичному формуванні молоді; збереженні й примноженні української, духовної та культурної спадщини.

Назва «Пласт» зародилася від назви козаків-розвідників – пластунів, які переміщувалися по землі «по-пластунськи». Також відповідником терміна «скаутинг» (англ. *scouting*, від *scout* – розвідник) став термін «пластування» [7].

Так, перші пластові гуртки засновані студентами Петром Франком (син Івана Франка) та Іваном Чмолою в 1911 р. Офіційною ж датою заснування Пласту вважається день першої присяги пластового гуртка у Львові – 12 квітня 1912 р.

Як колись, так і зараз, складаючи присягу, пластуни зобов'язувалися дотримуватись у повсякденному житті трьох головних обов'язків:

1. Бути вірним Богові та Україні (це правило передбачало вірність Богові виявляти справами, вести вірцеве моральне особисте життя. Бути вірними Україні означало вважати себе частиною української громади, патріотом держави, використовувати мову, вивчати історію, традиції, звичаї);

2. Допомогати іншим (сумлінно виконувати громадські обов'язки, творити добрі вчинки з власної ініціативи в ставленні до оточення та природи);

3. Жити за пластовим законом і слухатися пластового проводу (пластун визнає силу законності, що панує в його громаді, і погоджується бути сумлінним, справедливим, увічливим, ошадним, доброзичливим, урівноваженим, корисним, слухняним, пильним, дбати про своє здоров'я, любити красу та турбуватися про неї, бути завжди оптимістично й позитивно налаштованим).

За даними офіційного сайту організації, її осередки існують у майже 30 країнах світу та мають тісний контакт із багатьма скаутськими організаціями.

«Творимо успішну Україну через спроможних пластунів» – це головна засада діяльності українського Пласту, що зазначено в Стратегії розвитку до 2030 р.

Зазначимо, що навіть у рік повномасштабного російського вторгнення проведено понад 100 таборів для більш ніж 3000 дітей [7].

Пластунський табір – це планове й доцільне перебування серед природи протягом одного-двох тижнів певної групи пластунів. На важливій ролі пластового таборування свого часу наголошували відомі пластові діячі. Так, І. Боберський зазначав, що «вони створюють найкращі умови для загартування й підготовки молоді до життя, дають силу та досвід для служіння Батьківщині й ближньому» [6, с. 72].

Досліджуючи пластову діяльність 20–30-х років, В. Я. Луцький відзначає, що в розпорядок пластового табору обов'язково входили одноденні мандрівки горами, проводилися заняття з плавання, веслування, народних ігор, учили в'язати вузли, розпалювати вогнище, робити курені та встановлювати намети. Табори створювалися окремо для дівчат і хлопців, що практикують і нині [5].

Програми табірних занять із кожним роком удосконалювалися та ускладнювалися. Кожен пластун повинен був скласти іспит на:

1. Самостійний тижневий похід з усім спорядженням;
2. Нічліг без намету під відкритим небом;
3. Проходження за день мінімум 10 км;
4. Складання карти та нитки маршруту з детальним описом.

Під час організації пластових таборів урахувалися стать, вік учасників, визначалася певна спрямованість табору. Для пластунів різного рівня підготовки висувалися різні вимоги. Наприклад, пластун-скоб повинен був детально знати туристсько-краєзнавчу роботу, уміти облаштувати бивак, надати першу долікарську допомогу, орієнтуватися на місцевості без карти та з картою, уміти приготувати їжу, в'язати 20 вузлів.

Важливими правилами для походів і таборів було дотримання розпорядку дня, режиму харчування, особистої гігієни та дисципліни.

Цікавим був той факт, що якщо після походу в пластуна були потертості на ногах, то такий похід не зараховували.

Відповідно до досліджень О. М. Левандовської та І. М. Григуса, «пластова організація в Україні була не лише патріотичною й виховною організацією, але й організацією фізичного виховання. Основним гаслом пласту було: «Маємо бути сильні і тілом, і умом». Члени Пласту проходили так званий вишкіл. Спортивні та рухливі ігри були одним з основних елементів усебічної підготовки пластунів. Пластовий статут передбачав нарахування балів у дев'ятнадцяти ділянках фізичної вправності. Пластун повинен був навчитися стріляти з лука, плавати, ходити на лижах, швидко та вправно встановлювати намет, розпалювати вогнище, зварити гарячу страву, зав'язати 12 вузлів і засвоїти багато інших навичок [5].

Проаналізувавши низку спеціалізованої літератури, ми сформуваємо таку класифікацію пластових таборів (рис. 1).

Загалом, за способом організації табори можна розділити на мандрівні й сталі. Сталі табори пропонуємо класифікувати на стаціонарні (окружні [9]), що проходять на базі вже наявного побудованого вишкільного центру (прикладом може стати вишкільний центр у м. Буча, відкритий у 2018 р. (рис. 2), або пластовий табір-музей «Сокіл», який розміщений на березі річки Лімниця, поблизу с. Гриньків, Калуського району, Івано-Франківської області); та кемпінгового (бівуачного) типу (рис. 3), де діти живуть у наметах, діє облаштований санвузол та кухня.

Мандрівні табори передбачають щоденне переміщення групи за типом походу пішки або за допомогою інших неавтоматизованих засобів пересування (велосипеди, каяки, лижі). Тому їх поділяють на суходільні й водні.

Ще однією класифікаційною ознакою поділу пластових таборів нами визначено вік і пластова звання. Отже, наймолодшими учасниками спеціалізованих пластових таборів можуть бути дітки 2–6 років («пташата»), які можуть брати участь у таборі лише з батьками (наприклад крайовий табір пташат «Пригоди веселого барвіка», с. Мигове Чернівецька обл.).

За призначенням пластові табори можна розділити на виховні (екологічні, християнські тощо), вишкільні (самовиживання) та спеціалізовані (що зосереджувалися на засвоєнні й практикуванні специфічних навичок (пересування на лижах, альпінізм, веслування тощо).

Наступною віковою категорією є діти 6–11 років, які формують уклад пластунів новачків і новачок (УПН). Прикладами таких таборів можна навести такі: крайовий спортивний табір «Рух», с. Вістова Калуський район, Івано-Франківська область; крайовий морський табір УПН «Розвідники оксамитових морів», озеро Світязь, Шацький район, Волинська область; крайовий новацький науково-екологічний табір «Академія допитливого Вовчика», смт Мигове, Вишнівецький район, Чернівецької області; крайовий новацький німецькомовний табір «Пфадіс», пансіонат «Урочище», с. Вишка, Великоберезнянський район, Закарпатська область.

Наступна категорія пластунів, для яких проводять окремі табори – це улад пластунів-юнаків та пласту нок юна чок (УП) – це виховна спільнота пластової молоді у віці від початку 11-го до дня закінчення 18-го року життя або закінчення середньої школи. Це найбільш затребувана вікова

категорія, для якої організуються такі заходи, як крайовий летунський табір «Чота Крилатих», пластова оселя «Чота Крилатих» с. Луквиця, Івано-Франківська обл.; крайовий спортивно-вишкільний табір «Калиновий Оберіг», с. Корчин. Львівська область; крайовий екологічно-вишкільний табір «Вовча школа», с. Урич, Сколівський район, Львівська область.

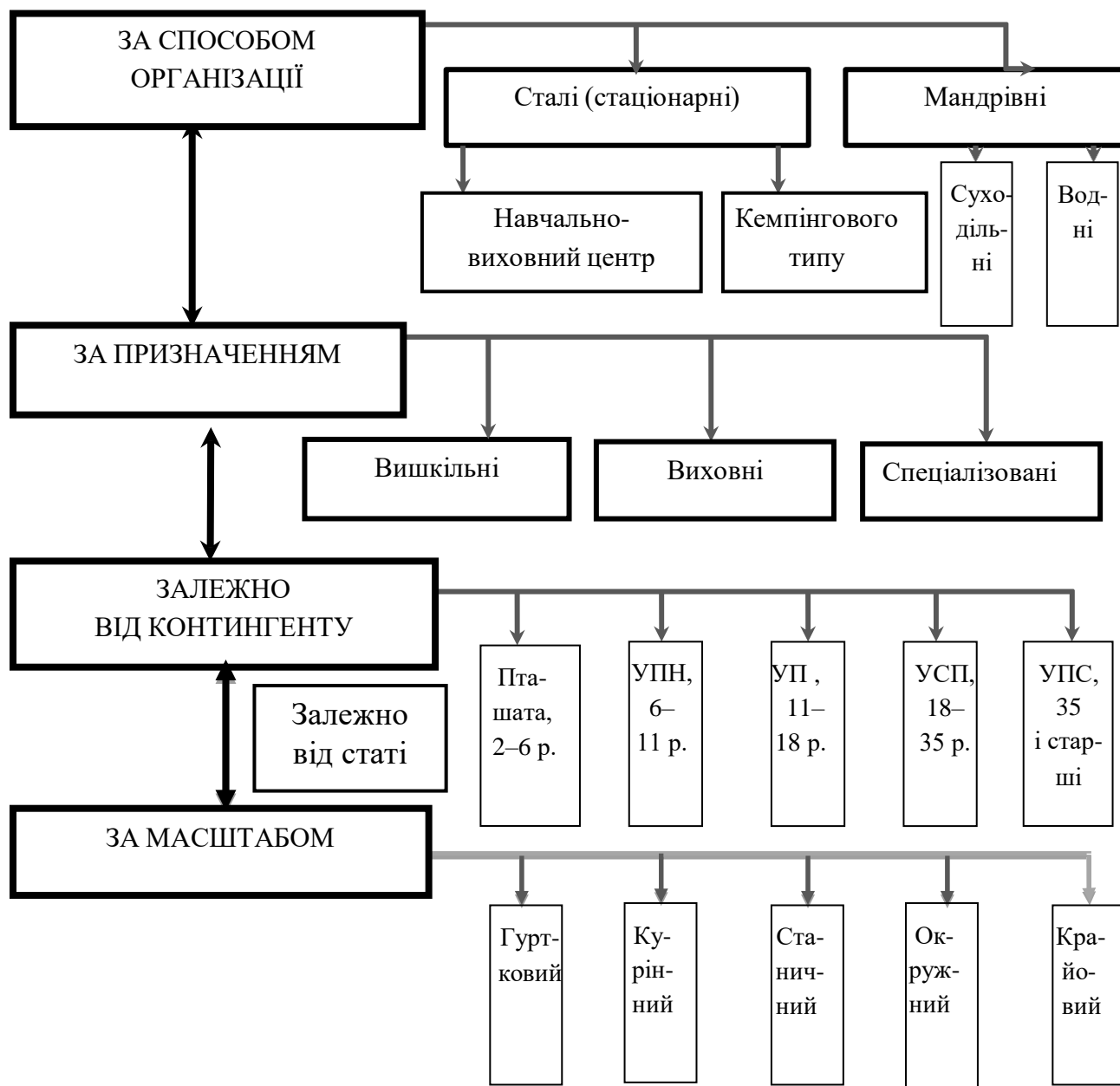

Рис. 1. Схема класифікації пластових таборів

Пластуни віком 18–35 років – улад старших пластунів і старших пластунок (УСП) – це четверта за віком самовиховна спільнота української молоді, яка гартує свої тіло й розум у таких крайових таборах, як «Життя в Пласті» (с. Гута Богородчанський район Івано-Франківська область) чи табір для волонтерів «Берег ріки» (м. Ладижин, Вінницька обл.). До них, зазвичай, долучаються також найдосвідченіші пластуни, які складають улад пластунів-сеньйорів (УПС).

Ще одним критерієм поділу пластових таборів є їх масштаб (рис. 1). Отже, найменше пластунів залучається на гуртковий табір (у межах 15 осіб). Наступним видом є курінний табір, який охоплює 2–3 гуртки. Якщо ж організують таборування для пластунів із певного міста – це станічний; у межах області – окружний. І крайовий (всеукраїнський) пластовий табір створюють для найкращих пластунів України, проводячи попередньо конкурсний відбір з охочих.

Рис. 2. Приклад місця для сталого пластового табору (м. Буча [7])

Рис. 3. Приклад кемпінгового виду пластового табору [7]

Вишкільні табори, згідно з дослідженнями О. Субтельного [9], передусім призначені для підготовки пластових виховників. Ці табори тривали зазвичай один тиждень і фокусувалися на теоретичних і практичних аспектах керування роєм чи гуртком.

Відзначимо, що жоден табір за призначенням не функціонує в чистому вигляді, а має у своїй програмі низку елементів з інших напрямів таборування та має комплексний характер. Це спрямовано насамперед на досягнення основної мети діяльності Пласту – виховання освіченої, здорової, патріотичної особистості.

Так, основними напрямками діяльності табору «Клич Лицарів» є практичне пластування, життя й виховання в природі зі здійсненням мандрівництва, таборування, самовиживання, отримання навичок першої долікарської допомоги тощо. Також цей табір є унікальною нагодою підготуватися до здачі, а також здати пластові проби.

Щодо змісту діяльності пластового табору відзначимо, що програми таборування опрацьовуються відповідно до загальної мети й ідеї табору. Так, серед спеціалізованих таборів можна навести

такі приклади: спортивно-вишкільний табір «Калиновий оберіг» (діяльність табору спрямована на навчання та практику спортивних ігор й індивідуальних видів спорту), «Скобиний лет» (табір лідерів і виконавців соціальних проєктів), «Легіон» (табір для ознайомлення з історією та традиціями українського війська), «Говерля» (пластовий мандрівний табір із пішохідного туризму), «Герць» (пластовий кінний табір із метою вивчення основ верхової їзди та історії українського козацтва), «Друга стихія» (табір-сплав по Дністру з вивченням історії та традицій українського флоту), [2].

Зазначимо, що офіційно табір не є місцем для тих, хто перший раз хоче познайомитись із Пластом. Учасники мають бути членами пластової організації принаймні три місяці до від'їзду в табір, оскільки в таборі завершується річне навчання та підбивають підсумки за рік.

Отже, пластові табори – один з основних інструментів діяльності організації. Вони є підсумком пройденої за рік пластової програми. На таборі діти й молодь показують, які знання та навички вони здобули, а також отримують нові.

Дискусія. Діяльність цієї організації вивчалася науковцями в різних аспектах. Так, Пласт (1912–1930 рр.) висвітлено в працях О. М. Левандовської та І. М. Григус [4], В. Я. Луцького [5]; туристсько-екскурсійну діяльність у системі роботи організації «Пласт» у міжвоєнний період у Західній Україні вивчали О. Наровлянський, М. А. Жинський, Ж. Г. Стельмашук [2]; О. К. Казакова [3], М. В. Шепу-дешева та А. А. Качан [10] досліджували пластові табори як форму фізичного виховання дітей і молоді; В. Міщенко в магістерській роботі висвітлював формування лідерства серед молоді у вишкільних таборах [6]; О. М. Жданович [1] у дисертаційному дослідженні обґрунтував організаційну структуру виховного процесу в Пласті, розкрив зміст, форми й методи виховання пластунів, розробив критерії оцінювання ефективності виховного процесу та критерії вихованості пластунів; раціональні підходи в екологічному вихованні юних пластунів відзначено О. Семенець і Н. О. Лісовою [8]. Широкий опис діяльності Пласту за кордоном висвітлено в ґрунтовній праці Ореста Субтельного [9].

Водночас у науковій літературі недостатньо висвітлено систематизовану інформацію щодо структурування пластових таборів, що ми представили у своїй статті.

Подальшого ж вивчення потребує зміст теренових пластових ігор у рамках діяльності спеціалізованих пластових таборів.

Висновки. Визначено, що основною метою діяльності Пласту є виховання освіченої, фізично розвинутої особистості, яка шанує природу, свої звичаї та традиції, готова завжди прийти на допомогу й стати на захист своєї Батьківщини, а пластовий табір є одним із дієвих засобів виконання цієї мети.

Основними напрямками класифікації пластових таборів нами виокремлено спосіб організації, призначення, контингент і масштаб організації. Перші можна розділити на сталі та мандрівні; другі – на вишкільні, виховні й спеціалізовані; треті – для дітей 2–6 років (пташенят), 6–11 років (новачків та новачок), підлітків 11–18 років (юнаків та юначок), молоді 18–35 років і для тих, кому за 35 (відповідно, уклад старших пластунів та пластунок й уклад пластунів-сеньйорів); і четверті – на гурткові, курінні, станичні, окружні та крайові. Серед найбільш популярних і затребуваних спеціалізованих таборів можна виокремити «Чота крилатих», «Говерля», «Вовча школа».

Потрібно зазначити, що більшість таборів мають змішану форму, спосіб організації та змісту програми, а участь у них можуть брати лише пластуни, які відвідували заняття не менше ніж три місяці.

Водночас відзначимо, що нині важливо та актуально активізувати діяльність Пласту не лише як громадської організації, а й більш залучити державної підтримки до її розвитку й популяризації.

Джерела та література

1. Жданович . М. Організаційно-педагогічні засади виховного процесу у скаутській організації «Пласт»: дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / АПН України. Ін-т проблем виховання. Київ, 2004. 339 с.
2. Жинський М. А., Стельмашук Ж. Г. Табір як форма фізичного виховання дітей та молоді у «Пласті», *Наука, освіта, суспільство очима молодих*: матеріали XII Міжнар. наук.-практ. конф. Рівне: РВВ РДГУ, 2019. С. 56.
3. Казакова О. К. Організація наметових таборів на прикладі національної скаутської мережі «Пласт»: виховально-безпековий аспект. 2018. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32191/%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 4.05.2023).
4. Левандовська О. М., Григус І. М. Роль пластової організації у фізичному та патріотичному вихованні молоді Кременця в 30-х роках ХХ століття. *Сучасні оздоровчо-реабілітаційні технології*. 2006. № 2.

- С. 29. URL: https://vmurol.uu.edu.ua/upload/Naukovo_doslidna%20robota/Elektronni_vidannya/LIROL/SORT_2_2006.pdf#page=30 (дата звернення: 4.05.2023).
5. Луцький Я. В. Туристична робота у «Пласті (1912–1930)»: URL: <https://www.tmfv.com.ua/journal/article/download/85/88> (дата звернення: 4.05.2023).
 6. Міщенко В. Формування сталого лідерства для організації молодіжних вишкільних таборів (на прикладі табору «Коловрат» станиця Суми НСОУ «Пласт»): магістерська робота (073 Менеджмент) / Укр. католиц. ун-т; каф. управ. та орг. розвитку. Львів, 2023. 97 с.
 7. Молодіжна організація Пласт – Офіційний сайт Пласту: веб-сайт. URL: <https://www.plast.org.ua/> (дата звернення 4.05.2023).
 8. Семенець О., Лісова Н. О. Екологічне виховання в НСОУ Пласт: матеріали звітної наук. конф. Тернопіль: РВВ ТНПУ, 2020. С. 220–223.
 9. Субтельний Орест. Пласт: унікальна історія українського скаутського руху. Торонто, 2019. 440 с. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=ImMREAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA1&dq=%D0%BF%D0%B%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%96+%D1%82%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8&ots=292krPtx5f&sig=dk3WuDe2Elbc-MaA5f0wg0jvH6k&redir_esc=y#v=onepage&q=%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%96%20%D1%82%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8&f=false (дата звернення: 4.05.2023).
 10. Шелудешева М. В., Качан О. А. Спеціалізовані табори, як форма фізичного виховання в організації пласт. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: Харків: ХДАДМ (ХХП), 2009. № 5. С. 279–282. URL: <https://sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-05/PP200905.pdf#page=279> (дата звернення: 4.05.2023).

References

1. Zhdanovych, Y. M. (2004). Orhanizatsiino-pedahohichni zasady vykhovnoho protsesu u skautskii orhanizatsii Plast [Organizational and pedagogical principles of the educational process in the «Plast» scout organization]. Candidate's thesis. Kyiv (in Ukrainian).
2. Zhynskiy, M. A., Stelmashuk Zh. H. (2019). Tabir yak forma fizychnoho vykhovannia ditei ta molodi u «Plasti» [Camp as a form of physical education of children and youth in «Plast»]. *Nauka, osvita, suspilstvo ochyma molodykh* [Science, education, society through the eyes of young people]: Materialy XII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. P. 56. Rivne: RVV RDHU (in Ukrainian).
3. Kazakova, O. K. (2018). Orhanizatsiia nametovykh taboriv na prykladi natsionalnoi skautskoi merezhi «Plast»: vykhalno-bezpekovi aspekt [Organization of Tent Camps on the Example of National Scout Network «Layer»: Educator that Safe Aspect]. URL: <http://surl.li/hjkkk> (in Ukrainian).
4. Levandovska, O. M., Hryhus, I. M. (2006). Rol plastovoi orhanizatsii u fizychnomu ta patriotychnomu vykhovanni molodi Kremensia v 30-ky rokakh XX stolittia stolittia [The role of the formation organization in the physical and patriotic education of the youth of Kremenets in the 1930s.]. *Suchasni ozdorovcho-reabliatsiini tekhnologii* [The role of the formation organization in the physical and patriotic education of the youth of Kremenets in the 1930s.]. № 2. P. 29. URL: https://vmurol.uu.edu.ua/upload/Naukovo_doslidna%20robota/Elektronni_vidannya/LIROL/SORT_2_2006.pdf#page=30 (in Ukrainian).
5. Lutskiy, Ya. V. Turystychna robota u «Plasti» (1912–1930) [Tourist work in «Plast» (1912–1930)]. *Istoriia fizychnoi kultury* [History of physical culture] URL: <https://www.tmfv.com.ua/journal/article/download/85/88> (in Ukrainian).
6. Mishchenko, V. (2023). Formuvannia staloho liderstva dlia orhanizatsii molodizhnykh vyshkilnykh taboriv (na prykladi taboru «Kolovrat» stanytsia Sumy NSOU «Plast») [Formation of sustainable leadership for the organization of youth training camps (on the example of the «Kolovrat» camp, Sumy village of «Plast» NSOU)]. *Ukrainskyi katolytskyi universytet. Kafedra upravlinnia ta orhanizatsiinoho rozvytku*. Lviv, 97 p. (in Ukrainian).
7. Molodizhna orhanizatsiia Plast - Ofitsiyni sait Plastu [Youth organization Plast – Official site of Plast]. URL: <https://www.plast.org.ua> (in Ukrainian).
8. Semenets, O., Lisova, N. O. (2020). Ekolohichne vykhovannia v NSOU Plast [Ecological education in Plast National Secondary School]: materialy zvitnoi nauk. konf. Ternopil: Redaktsiino-vydavnychiy viddil TNPU, 220–223 (in Ukrainian).
9. Subtelnyi, Orest (2019). Plast: unikalna istoriia ukrainskoho skautskoho rukhu [Plast: a unique history of the Ukrainian scout movement]. Toronto, 440 p. (in Canada).
10. Sheludeshcheva, M. V., Kachan, O. A. (2009). Spetsializovani tabory, yak forma fizychnoho vykhovannia v orhanizatsii plast [The Specific Camp, as the Form of the Physical Education in Organizations Plast]. *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu* [Pedagogics, Psychology, Medical-Biological Problems of Physical Training and Sports]. Kharkiv: KhDADM (KhKhPI), 5. 279–282. URL: <https://sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-05/PP200905.pdf#page=279> (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 22.05.2023 р.

ПРОБЛЕМАТИКА ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ СПОРІВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ: ОГЛЯД ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Олександр Попов¹, Сергій Гавришко², Геннадій Будкевич²

¹Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, Україна, o.i.porov@nlu.edu.ua;

²Мукачівський державний університет, Мукачєво, Україна, orestkampri@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2023-02-10-21>

Анотації

Актуальність теми зумовлена потребою в розширенні доктринальних підходів до розв'язання проблеми захисту прав суб'єктів спортивних правовідносин та механізмів розгляду й вирішення спортивних спорів. **Мета статті** полягає в дослідженні специфіки правового регулювання відносин у сфері професійного спорту та розкритті правил розмежування юрисдикції спортивних спорів крізь призму аналізу практики Верховного Суду і його правових позицій. Досягнення окресленої мети стало можливим завдяки комплексному підходу до використання **методів наукового пізнання**, зокрема формально-юридичного методу (для встановлення змісту правових норм, що регулюють відносини у сфері професійного спорту), формально-логічного методу (для виявлення недоліків у правовому регулюванні механізмів захисту прав учасників спортивних правовідносин і пошуку шляхів їх усунення), аналізу та синтезу (для визначення тенденцій у правозастосовній практиці розмежування юрисдикції спорів, що виникають у сфері професійного спорту). **Результати дослідження та висновки.** Зважаючи на наявну специфіку правового регулювання відносин у сфері професійного спорту, ми зробили висновок, що визначення належної юрисдикції того чи іншого спортивного спору багато в чому залежить від положень статутних документів відповідних спортивних організацій, членами яких виступають суб'єкти такого спору, зокрема, чи передбачено такими документами створення спеціальних органів спортивного правосуддя. З аналізу правових позицій Верховного Суду вбачається, що більшість спорів, які виникають у сфері професійного спорту, за загальним правилом, підюрисдикційні спеціалізованим органам спортивного правосуддя, зазвичай арбітражам, та не можуть прийматися до розгляду національними судовими органами. Не заперечуючи в цілому привабливість арбітражного механізму вирішення спортивних спорів і доцільність існування недержавних спеціалізованих органів спортивного правосуддя, автори звертають увагу на низку системних проблем, які потребують розв'язання в національному законодавстві та локальних нормативних актах спортивних організацій, із метою підвищення ефективності функціонування механізму захисту прав професійних спортсменів.

Ключові слова: захист прав учасників спортивних правовідносин; юрисдикція спортивних спорів; органи спортивного правосуддя; правові висновки Верховного Суду; єдність судової практики.

Oleksandr Popov, Sergiy Gavryshko, Gennady Budkevych. Problems of Determining The Jurisdiction of Disputes Arising in the Sphere Of Professional Sports: Overview of the Legal Positions of the Supreme Court. The Relevance of this Topic is determined to the need to expand doctrinal approaches to solving the problem of protecting the rights of the subjects of sports relations and the mechanisms for consideration and resolution of sports disputes. **The Purpose** of the article is to study the specifics of the legal regulation of relations in the field of professional sports and to reveal the rules for delimiting the jurisdiction of sports disputes, through the prism of the analysis of the practice of the Supreme Court and its legal opinions. Achieving the outlined goal became possible thanks to a complex approach to the use of **Methods of Scientific Knowledge**, in particular, the formal-legal method (to establish the content of legal norms regulating relations in the field of professional sports), the formal-logical method (to identify deficiencies in the legal regulation of mechanisms for the protection of rights participants in sports legal relations and finding ways to eliminate them), analysis and synthesis (to determine trends in the law enforcement practice of delimiting the jurisdiction of disputes arising in the field of professional sports). **Research Results and Conclusions.** Taking into account the specifics of the existing legal regulation of relations in the field of professional sports, it was concluded that the determination of the appropriate jurisdiction of a particular sports dispute largely depends on the provisions of the statutory documents of the relevant sports organizations whose members are the subjects of such a dispute, in particular, whether such disputes are provided for documents on the creation of special bodies of sports justice. From the analysis of the legal positions of the Supreme Court, it can be seen that most of the disputes that arise in the field of professional sports, as a general rule, are under the jurisdiction of specialized bodies of sports justice, usually arbitrations, and cannot be accepted for consideration by national judicial bodies. Without denying in general the attractiveness of the arbitration mechanism for the resolution of sports disputes and the expediency of the existence of non-state specialized bodies of sports justice, the authors draw attention to a number of systemic problems that need to be solved in national legislation and local normative acts of sports organizations, in

order to increase the effectiveness of the functioning of the mechanism for the protection of the rights of professional athletes.

Key words: protection of the rights of participants in sports relations; the jurisdiction of sports disputes; sports justice bodies; legal opinions of the Supreme Court; the unity of judicial practice.

Вступ. Різноманітність та особливість окремих типів соціальних відносин, які підпадають під сферу правового регулювання, зумовлюють не лише потребу в забезпеченні індивідуально-орієнтованого підходу до встановлення правил поведінки суб'єктів таких відносин, а й створення належних механізмів забезпечення стабільності відносин та ефективного реагування на певні негативні прояви в середині них. Зокрема, маючи за мету створити сприятливі умови для розвитку й динаміки тих чи інших правовідносин, держава водночас повинна враховувати та передбачати існування дієвих механізмів захисту прав й інтересів учасників на випадок їх порушення чи недотримання. Не становить винятку також сфера спорту, зокрема професійного спорту, відносини в межах якого мають доволі багатогранний і специфічний характер.

Базові засади правового регулювання спортивних правовідносин містяться в Законі України «Про фізичну культуру і спорт», який визначає спорт як діяльність суб'єктів сфери фізичної культури й спорту, спрямовану на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та інших підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань і відповідної підготовки до них. Професійний спорт розглядається як окремий напрям, що має комерційний характер і пов'язаний із підготовкою та проведенням видовищних спортивних змагань і заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку [1].

Комерціалізація спорту, яка набула поширення в другій половині ХХ ст. й станом на сьогодні досягла величезних масштабів, є тим фактором, який актуалізує проблематику захисту прав учасників спортивних правовідносин, насамперед спортсменів-професіоналів, що беруть участь у професійних змаганнях і схильні до ризику отримання травм та інших негативних проявів, які спостерігають під час виконання суб'єктами у сфері професійного спорту своїх контрактних зобов'язань.

Поширеність такого явища, як спортивний спір, зумовлює необхідність для належної уваги проблематиці їх вирішення, яка має багатоаспектний характер та сама по собі визначає декілька векторів наукових пошуків. Одним із таких напрямів, на думку авторів цього дослідження, виступає проблематика юрисдикції спортивних спорів, яка охоплює питання функціонування механізмів і способів захисту порушених прав учасників правовідносин у комерційному спорті через визначення системи уповноважених органів та організацій, котрі внаслідок своєї компетенції мають повноваження на розгляд і вирішення спортивних спорів, забезпечуючи таким чином стабілізацію певних відносин, у межах яких виник конфлікт. У контексті засад верховенства права в цілому та правової визначеності, зокрема чітке розуміння учасником правовідносин у сфері професійного спорту органу (органів), до якого він може звернутись із заявою на випадок виникнення спору, а також процесуальних правил розгляду такої заяви, має важливе значення для забезпечення ефективного й, що не менш важливо, своєчасного захисту прав та інтересів такого учасника.

Матеріали та методи. Застосовано комплексний підхід до використання методів наукового дослідження, зокрема історико-правового, структурно-функціонального, системно-структурного, формально-логічного, порівняльно-правового та інших методів.

Результати дослідження. Відзначимо, що проблематика захисту прав професійних спортсменів та юрисдикції спортивних спорів вже ставала предметом обговорення у роботах таких науковців та практиків як Кирило Воронов, Ганна Гніздовська, Оксана Залізко, Анна Куліш, Олег Лавренюк, Ілля Наставний, Олена Облакова, Андрій Палюх, Антон Полянський, Олександр Туряниця та інших.

Вказані праці так само, як і праці інших учених, використовувались під час підготовки цього дослідження. Поряд із цим, визначаючи предмет і мету цієї роботи, прагнучі розширити наявні доктринальні підходи до вирішення проблематики юрисдикційності спортивних спорів, автори вирішили приділити увагу аналізу матеріалів судової практики на рівні правових позицій Верховного Суду, сформованих при розгляді справ, що виникають у сфері спорту.

Обрання такого підходу зумовлене особливим статусом Верховного Суду в системі органів судової влади, на який, у силу положень статті 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», покладено функцію забезпечення однакового застосування правових норм. При цьому правові висновки Верховного Суду, сформовані при розгляді справ, що виникають із подібних правовід-

носин, підлягають урахуванню судами при розгляді аналогічних справ, відповідно до чинних норм процесуального права.

Таким чином, постанови найвищого суду, зокрема Великої Палати Верховного Суду, як його колегіального органу, котрий в силу своїх повноважень здійснює вирішення так званих «конфліктів юрисдикцій», стали емпіричною основою дослідження й дозволили не тільки простежити загальні тенденції до розмежування юрисдикції спортивних спорів у судовій практиці, а й виявити певні суперечності у правозастосовних підходах, які мають місце при розгляді подібних справ.

Захист суб'єктивних цивільних прав здійснюється у встановленому законом порядку, що передбачає застосування належних форм, засобів та способів захисту [2, с. 197–202]. Під формами захисту прав і законних інтересів у юридичній доктрині традиційно розуміють регламентований правом комплекс особливих процедур, здійснюваних правозастосовними органами або самою уповноваженою особою в рамках правозахисного процесу, що спрямовані на відновлення порушеного, оспорюваного чи невизнаного права [3, с. 14]. Останні водночас прийнято поділяти на дві групи – юрисдикційні та неюрисдикційні. Специфіка перших полягає в наявності спеціально уповноваженого органу, який має чітко окреслений обсяг компетенції на розгляд і вирішення певної категорії юридичних справ [2, с. 203].

Із різноманіття юрисдикційних форм захисту прав і законних інтересів особливе місце обґрунтовано відводиться судовій формі захисту [4, с. 155], що впливає зі змісту статті 124 Конституції України, яка передбачає поширення юрисдикції судів на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення.

Розмірковуючи над питаннями захисту прав у сфері спорту судами, І. Наставний відзначає, що спори між спортивними організаціями щодо належного їм майна, оскарження рішень органів влади тощо вирішуються в судовому порядку за правилами цивільного процесуального, господарського процесуального й адміністративного судочинства [5, с. 31].

Отже, звернення до суду задля захисту прав учасників спортивних правовідносин потребує належного застосування правил розмежування предметної та суб'єктної юрисдикції між судами різної спеціалізації. У цьому аспекті поряд із застосуванням положень відповідних процесуальних законів не менш важливим постає також урахування правових висновків Великої Палати Верховного Суду, що, як наголошувалося вище, покликана уніфікувати практику у сфері застосування юрисдикційних правил. Зокрема, у висновках Великої Палати Верховного Суду, викладених у постанові від 26.10.2022 у справі № 229/1046/21, визначено, що судова юрисдикція є правовим інститутом, покликаним розмежувати між собою компетенцію як різних ланок судової системи, так і різні види судочинства – цивільне, кримінальне, господарське та адміністративне. Критеріями розмежування судової юрисдикції, тобто передбаченими законом умовами, за яких певна справа підлягає розгляду за правилами того чи іншого виду судочинства, є суб'єктний склад правовідносин, предмет спору й характер спірних матеріальних правовідносин у їх сукупності. Крім того, таким критерієм може бути пряма вказівка в законі на вид судочинства, у якому розглядається визначена категорія справ. При цьому суд наголошує, що для вирішення питання про розмежування компетенції судів щодо розгляду справ недостатньо застосування лише формального критерію – визначення складу учасників справи. Навпаки, визначальною ознакою для правильного вирішення спору є характер правовідносин, із яких виник спір [6].

Водночас поряд зі зверненням до суду захист порушених прав і законних інтересів, у тому числі у сфері спортивних правовідносин, може також здійснюватися за допомогою застосування інших, альтернативних (позасудових) форм, які за своїм характером мають, зазвичай, договірну природу. Як відзначають І. Давидова та О. Берназ-Лукавецька, позасудові способи вирішення спортивних спорів можуть включати:

- переговори сторін (*negotiations of the parties*), що передбачає вирішення спору між сторонами шляхом обопільного проведення переговорів;
- медіацію (*mediation*), тобто розв'язання спору за допомогою третьої (нейтральної сторони), яка допомагає сторонам суперечки встановити зв'язок і вибрати рішення, що задовольнить обидві сторони спору;
- незалежний експертний висновок (*independent expert opinion*) – надання експертною установою висновку для встановлення конкретних фактів, що є предметом спортивного спору, наприклад визначення вартості робіт, пов'язаних із реконструкцією футбольного поля стадіону, визначення

стану футбольного поля та відповідності його регламенту Української асоціації футболу та української Прем'єр-ліги й ін.;

- арбітраж (*arbitration*) – вирішення спору засобами постійного або разового внутрішнього чи міжнародного спортивного арбітражу, уповноваженою особою, яка обрана сторонами – арбітром;
- омбудсмен (*ombudsman*) – розв'язання спортивних спорів шляхом звернення зі скаргою до офіційно уповноваженої особи – спортивного омбудсмена [7, с. 66–67].

У цьому контексті звертають на себе увагу положення частини 9 статті 45 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», згідно з якими вирішення спорів, що виникають між суб'єктами у сфері фізичної культури та спорту, здійснюється відповідно до закону постійно чинним спортивним третейським судом [1].

Наведених підхід законодавця створює підґрунтя для дискусії про конкуренцію юрисдикційних форм захисту прав учасників відносин у сфері професійного спорту, зокрема, чи визначають подібні формулювання закону виключення юрисдикції національних судів щодо розгляду спортивних спорів. Подібна невизначеність, на наше переконання, має своє логічне пояснення, яке покладено в площину специфіки правової природи спортивних правовідносин та, зокрема, спортивних спорів.

У юридичній літературі наголошено на тому, що спортивні правовідносини – це такі специфічні суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, розвиваються згідно з нормами спортивного права й законодавства в цій сфері [8, с. 34].

Розгалуженість відносин, що охоплюються сферою спортивного права, є доволі широкою та комплексною, включаючи в себе із-поміж іншого:

- фізичну культуру й спорт в Україні як об'єкт правового регулювання;
- організаційно-правові основи державного управління фізичною культурою та спортом;
- правове регулювання професійного спорту в Україні;
- правове регулювання сфери студентського спорту в Україні;
- правове регулювання дитячо-юнацького спорту;
- правове регулювання аматорського спорту;
- правове забезпечення суспільних фізкультурно-спортивних об'єднань;
- правовий статус спортсменів, тренерів та інших учасників спортивної діяльності;
- правові аспекти організації й проведення спортивних змагань;
- регулювання податкових відносин у сфері спорту;
- право інтелектуальної власності у сфері спортивної діяльності;
- відносини у сфері спортивного арбітражу (медіації), спортивної відповідальності як специфічного виду юридичної відповідальності;
- спортивне суддівство;
- міжнародне співробітництво в галузі спорту та інше [9; 10, с. 109].

Очевидно, що представлена структура відносин вимагає комплексного підходу до їх правового регулювання. Так, І. Наставний відзначає, що правове регулювання відносин у сфері професійного спорту закріплено на рівні найбільш базових законів у цій сфері, а саме в Законах України «Про фізичну культуру і спорт», «Про антидопінговий контроль у спорті», «Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні», «Про ратифікацію антидопінгової конвенції», «Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті» тощо. Поряд із цим указаний науковець наголошує, що, окрім базових нормативно-правових актів, окремі питання правового регулювання професійних спортивних відносин, що відображається в діяльності спортсменів, тренерів й інших фахівців, отримали своє закріплення та в інших нормативно-правових актах, зокрема в Кодексі законів про працю України, законах України «Про громадські об'єднання», «Про ліцензування видів господарської діяльності», «Про страхування», «Про інформацію», «Про рекламу», Основах законодавства України про охорону здоров'я й інших [11, с. 48].

Із вищенаведеного випливає, що спори, які виникають у сфері професійного спорту, можуть мати різну матеріально-правову природу (трудові, дисциплінарні, цивільні, корпоративні тощо), що впливає й на механізми їх вирішення.

Доктринально категорія «спортивний спір» у загальному розумінні розглядається як конфлікт між суб'єктами спортивних правовідносин, що виникає внаслідок порушення прав, невиконання чи неналежного виконання ними своїх зобов'язань у сфері спорту [12, с. 58]. Серед особливостей, які характеризують природу спортивних спорів, найчастіше виділяють такі:

- особливе коло учасників спорту (спортсмени, тренери, посередники, клуби, спортивні федерації тощо);
- предмет спорту (права й обов'язки суб'єктів спорту в процесі підготовки й участі в змаганнях);
- спори, зазвичай, випливають зі статутів, правил, регламентів та інших документів спортивних організацій;
- розглядаються, зазвичай, спеціалізованими органами спортивного правосуддя – контрольно-дисциплінарними комітетами (комісіями) при спортивних організаціях і спеціалізованими спортивними арбітражами [13, с. 79].

Досліджуючи типологізацію судових спорів, Г. Гніздовська пропонує поділяти їх на два типи:

1) змагальні, тобто спори, які виникають та пов'язані з проведенням спортивних змагань, предметом яких є права й обов'язки суб'єктів спорту, пов'язані з підготовкою, проведенням конкретного змагання та підведенням їх результатів, що розглядають уповноваженими органами в найкоротші строки: на етапі подачі заявки (пов'язані з правом на участь у змаганнях, з відхиленням заявки тощо); на етапі проведення змагань (пов'язані з використанням екіпірування, із порушенням антидопінгових правил тощо); на етапі підведення результатів (пов'язані з порушеннями під час підрахунків очок);

2) інші спори (незмагальні), зокрема спори, пов'язані з членством у спортивних федераціях та організаціях; допінгові спори (порушення антидопінгових правил поза змаганнями); контрактні або цивільно-правові (порушення контракту з клубом, федерацією, спонсорських контрактів тощо) [14]. При цьому ця дослідниця наголошує на тому, що учасникам спортивних відносин заборонено звертатися для вирішення спорів між собою в суди загальної юрисдикції, тобто національні суди, а лише можна використовувати відповідні органи спортивної юрисдикції [14].

У цьому аспекті потрібно відзначити, що, відповідно до частини 2 статті 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», діяльність у професійному спорті спортсменів, тренерів й інших фахівців, яка полягає в підготовці та участі в спортивних змаганнях серед спортсменів-професіоналів і є основним джерелом їхніх доходів, провадиться відповідно до цього Закону, Кодексу законів про працю України та інших нормативно-правових актів, а також статутних і регламентних документів відповідних суб'єктів сфери фізичної культури й спорту та міжнародних спортивних організацій [1].

Із наведеного випливає, що особливістю відносин у сфері професійного спорту є їх регламентація не лише на рівні законів і підзаконних актів органів державної влади, а й окремих статутних та регламентних документів спортивних організацій, зокрема Міжнародного олімпійського комітету (МОК), Всесвітнього антидопінгового агентства (ВАДА), спортивних федерацій та об'єднань.

Так, статтею 61 Олімпійської хартії МОК встановлено виняткову компетенцію Спортивного арбітражного суду в м. Лозанна, Швейцарія (CAS) стосовно розгляду спорів, пов'язаних з Олімпійськими іграми. Положеннями статті 13 Всесвітнього антидопінгового кодексу визначено арбітражне застереження щодо юрисдикції CAS як останньої інстанції в справах про допінг. У Керівництві з арбітражу міститься декілька типових арбітражних застережень, що можуть бути враховані в спортивних контрактах або регламентних документах будь-якої спортивної організації. Зокрема, серед таких арбітражних застережень є положення для включення до статуту або регламенту спортивної федерації, що викладене таким чином: «Будь-який спір, що випливає із застосування норм цього статуту або регламенту федерації, який не може бути врегульований мирним шляхом, повинен бути вирішений в останній інстанції трибуналом, сформованим відповідно до Статуту й Регламенту CAS, окрім судів загальної юрисдикції» [15, с. 71].

Викладені обставини мають визначальний вплив на застосування механізмів захисту прав професійних спортсменів, у тому числі на визначення юрисдикції спортивних спорів. Водночас, як слушно відзначає А. Куліш, існування різних підходів до домовленостей про однозначне передання потенційного спорту до арбітражу в законодавстві, актуалізує проблематику співвідношення юрисдикцій арбітражів і судів загальної юрисдикції щодо справ, які виникають із *lex sportiva*. Незважаючи на те, що в Україні юрисдикція судів охоплює всі та будь-які правові спори, а відмова від права на звернення до суду, що передбачається арбітражним застереженням, є нікчемною, на практиці суди загальної юрисдикції України погоджуються з винятковою юрисдикцією спортивних арбітражів, встановленою за внутрішніми регламентами спортивних організацій [16, с. 17].

Остання думка є абсолютно обґрунтованою, підтвердженням чого може слугувати практика Верховного Суду, сформована під час розгляду спорів, що виникають зі спортивних правовідносин. Із моменту початку свого функціонування у 2017 р. Верховним Судом як судом касаційної інстанції та найвищим органом у судовій системі розглянуто низку цікавих кейсів, предметом застосування в яких поставали норми, що визначають правила юрисдикції спорів у сфері професійного спорту.

Одним із перших таких кейсів, який створив передумови для уніфікації правозастосовних підходів до визначення юрисдикції спортивних спорів, стала справа, у якій позивач, що мав статус судді (арбітра) змагань, оспорував у порядку адміністративного судочинства рішення Федерації баскетболу України (ФБУ) про свою довічну дискваліфікацію від будь-яких змагань, що проводиться під егідою ФБУ.

Обґрунтовуючи свої вимоги, позивач посилався на те, що відповідач як спеціальний суб'єкт владних повноважень, прийнявши рішення про дискваліфікацію позивача з посади судді, діяв протиправно та упереджено, із грубим порушенням Правил Міжнародної федерації баскетболу (ФІБА) та Статуту Всеукраїнської громадської організації «Федерація баскетболу України». Проте суди першої й апеляційної інстанцій відмовили позивачу у відкритті провадження в справі, виходячи з того, що такий спір підлягає розгляду в порядку цивільного, а не адміністративного судочинства. Останнє стало підставою для касаційного оскарження відповідних рішень, оскільки позивач наполягав на публічно-правовій природі свого спору з ФБУ й, отже, на необхідності його розгляду саме в межах адміністративної юрисдикції.

Натомість Велика Палата Верховного Суду у своїй постанові від 27.03.2019 у справі № 826/4734/16, проаналізувавши характер спірних правовідносин, а також регламентні та статутні документи ФБУ, дійшла висновку, що оскільки члени ФБУ повинні дотримуватися правил, установлених міжнародними спортивними організаціями, такими як ФІБА й ФІБА-Європа, а ФБУ є членом зазначених організацій, спори між суб'єктами у сфері баскетболу та ФБУ стосовно дотримання офіційних правил баскетболу й принципів чесної гри, є предметом арбітражного провадження, що передбачено нормами Статуту організації. Крім того, Велика Палата Верховного Суду вважала за необхідне додатково зазначити, що станом на час розгляду справи судом касаційної інстанції діяло «Положення про дисциплінарні санкції ФБУ», затверджене рішенням Ради ФБУ від 24.12.2015, розділом VI якого передбачено процедуру розгляду справ про дисциплінарні правопорушення та прийняття рішення про накладення дисциплінарних санкцій за зверненням будь-якої особи, що володіє інформацією про здійснення суб'єктом у сфері баскетболу дисциплінарного правопорушення. Також у статті 30 цього Положення визначено, що рішення, прийняте за результатом розгляду скарги про дисциплінарне правопорушення, може бути оскаржене зацікавленою стороною в Спортивному арбітражному суді в м. Лозанні. Беручи до уваги наведене та враховуючи суть спірних правовідносин, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку, що позов про визнання протиправним і скасування рішення ФБУ не може бути розглянутий у судовому порядку не лише адміністративним судом, а й у судовому порядку будь-якої іншої юрисдикції [17].

Іншими словами, Верховний Суд констатував неможливість розгляду окресленого спортивного спору в межах національної системи судів узагалі. Наведена правова позиція в подальшому була сприйнята судами під час розгляду подібних спортивних спорів, які виникали в інших видах спорту, зокрема в професійному футболі.

Так, вирішуючи питання про юрисдикційність спору, що виник між Тернопільською обласною Федерацією Всеукраїнської спортивної громадської організації «Федерація футболу України» та Федерацією футболу України (ФФУ) стосовно ухвалених відповідачем рішень, Верховний Суд у постанові від 20.11.2019 у справі № 757/11542/17-ц прийшов до висновку, що позови про визнання протиправними та скасування рішень Громадської спілки «Федерація футболу України» не можуть бути розглянуті в судовому порядку будь-якої юрисдикції.

Обґрунтовуючи сформульовану правову позицію, Верховний Суд із посиланням на окремі положення Закону України «Про фізичну культуру і спорт», Закону України «Про громадські об'єднання», виходив із того, що ФФУ як спортивна організація, що має статус громадського об'єднання, діє на принципах добровільності, самоврядності та рівності перед законом. Останні, зокрема, передбачають право особи на вільну участь або неучасть у громадському об'єднанні, у тому числі в його утворенні, вступі в таке об'єднання або припиненні членства (участі) в ньому, а самоврядність передбачає право членів (учасників) громадського об'єднання самостійно реалізовувати управління діяльністю громадського об'єднання відповідно до його мети (цілей), визначати напрями діяльності, а також невтручання органів державної влади, інших державних органів, у діяльність громадського об'єднання, крім випадків, визначених законом. Верховний Суд наголосив, що статут Громадської спілки «Федерація футболу України» визначено, що всі внутрішні спори між ФФУ, її членами та іншими особами, які задіяні або працюють у футболі, вирішують органи здійснення футбольного правосуддя – Контрольно-дисциплінарний комітет як орган першої інстанції,

Апеляційний комітет як орган другої інстанції. Рішення Апеляційного комітету при цьому можуть бути оскаржені лише в Спортивному арбітражному суді м. Лозанна в порядку, передбаченому Статутом, Дисциплінарними правилами Федерації футболу України та Кодексом спортивного арбітражного суду (статті 50, 54 Статуту). Тобто статутом громадської організації визначено спеціальних суб'єктів, яким громадське об'єднання підпорядкувало вирішення всіх внутрішніх спорів, а саме органи здійснення футбольного правосуддя – Контрольно-дисциплінарний комітет як орган першої інстанції, Апеляційний комітет як орган другої інстанції, Спортивний арбітражний суд м. Лозанна як остання інстанція. Зважаючи на це та враховуючи суть спірних правовідносин, а саме, що спір стосувався тимчасового припинення членства позивача у ФФУ, Верховний Суд дійшов висновку, що компетенція державних судів не поширюється на цей спір [18].

Такий підхід Верховного Суду на сьогодні можна визнати усталеним, підтвердженням чого можуть послугувати аналогічні правові висновки суду, викладені в постановках від 08.04.2021 у справі № 757/11487/17-ц (спір щодо призупинення членства у виконавчому комітеті ФФУ) [19] та від 01.06.2022 у справі № 757/25820/20-ц (спір про виключення з членства в організації УАФ) [20]. В останній постанові Верховний Суд дещо розширив власну аргументацію стосовно непоширення компетенції національних судів на подібні спори, зазначивши, що втручання держави у діяльність найвищого органу управління громадської спілки шляхом проведення судового контролю за прийнятими рішеннями суперечить принципу самоврядності громадських організацій, закріпленому в статті 3 Закону України «Про громадські об'єднання» [20].

Отже, огляд представлених вище правових позицій Верховного Суду дає підставу стверджувати, що будь-які спори, які виникають у межах діяльності фізкультурно-спортивних організацій (федерації, асоціації, спілки, об'єднання тощо), за загальним правилом не можуть розглядатися та вирішуватися національними судами, оскільки перебувають під юрисдикцією спеціальних органів спортивного правосуддя, зокрема спортивних арбітражів.

Водночас, незважаючи на усталеність відповідних підходів, практика Верховного Суду щодо визначення юрисдикції спортивних спорів, у тому числі конфліктів, пов'язаних із членством та управлінням спортивних організацій, не може бути визнана абсолютно послідовною, оскільки існують інші кейси, у яких Верховний Суд висловлював можливість поширення юрисдикції національних судів на спори, що виникають між спортивними організаціями та її членами.

Так, у справі № 755/4056/17 предметом розгляду судів були вимоги президента Федерації академічного веслування України (ФАВУ) про визнання недійсними рішень позачергового Конгресу ФАВУ, унаслідок яких, із-поміж іншого, позивачу висловлено недовіру та усунуто від виконання обов'язків президента федерації.

Рішенням Дніпровського районного суду міста Києва від 18.10.2018, залишеним без змін постановою Київського апеляційного суду від 07.05.2019, у задоволенні позову було відмовлено. Суд першої інстанції, із висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, керувався тим, що оскаржувані рішення, які ухвалені на позачерговому Конгресі ФАВУ, оформлені протоколом від 04.02.2017 та на позачерговому Конгресі, оформлені протоколом від 23.06.2017, були прийняті відповідно до вимог статуту ФАВУ та не суперечили вимогам чинного законодавства України.

Переглядаючи відповідні рішення, Верховний Суд у постанові від 31.03.2021 у справі № 755/4056/17 зазначив, що припинення повноважень члена виконавчого органу товариства за своєю правовою природою, а також предметом регулювання правовідносин і правовими наслідками відрізняється від звільнення працівника з роботи (розірвання із ним трудового договору) на підставі положень КЗпП України. Саме тому можливість уповноваженого органу товариства припинити повноваження члена виконавчого органу міститься не в приписах КЗпП України, а в статті 99 ЦК України, тобто не є предметом регулювання трудового права. Реалізація учасниками товариства корпоративних прав на участь у його управлінні шляхом прийняття компетентним органом рішень про обрання (призначення), усунення, відсторонення, звільнення, відкликання членів виконавчого органу стосується також наділення або позбавлення їх повноважень на управління товариством (президією). Хоч такі рішення уповноваженого на це органу можуть мати наслідки й у межах трудових правовідносин, але визначальними за таких обставин є корпоративні правовідносини. Позивачем у цій справі оскаржувалися рішення позачергового Конгресу ФАВУ про позбавлення повноважень президента ФАВУ та про призначення на посаду президента ФАВУ інших осіб у статусі виконавців обов'язки, тобто предметом спору в цій справі є права учасників товариства на участь в управлінні ним, тобто корпоративні права. Відповідно, Верховний Суд прийшов до висновку, що спір

є таким, що виникає з корпоративних відносин і підлягає розгляду в порядку господарського судочинства [21].

Схожий підхід застосовано Верховним Судом і в іншій справі, яку можна навести для прикладу, де предметом спору виступали рішення конференції Федерації велосипедного спорту України (ФВСУ), унаслідок яких відбулася зміна керівництва федерації та внесені відповідні зміни про керівників до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань. Ухвалюючи постанову від 22.06.2022 у справі № 757/14112/20-ц, Верховний Суд установив, що спірні правовідносини в цій справі виникли між членами громадської організації «Федерація велосипедного спорту України» щодо управління нею, а саме щодо зміни президента Федерації, тобто мають корпоративну природу. Отже, суд зробив висновок, що заявлені позивачем вимоги повинні розглядатися за правилами господарського судочинства, тобто підюрисдикційні господарським судам [22].

Зважаючи на вже розглянуту вище специфіку правового регулювання відносин у сфері професійного спорту, з урахуванням представлених правових позицій Верховного Суду, визначення належної юрисдикції того чи іншого спортивного спору багато в чому зумовлюється змістом статутних документів відповідних спортивних організацій, членами яких виступають суб'єкти такого спору, зокрема, чи передбачено такими документами створення спеціальних органів спортивного правосуддя.

Так, наприклад, Статутом Української асоціації футболу (колишня Федерація футболу України) у статті 49 передбачено, що органами здійснення футбольного правосуддя УАФ є Контрольно-дисциплінарний комітет як орган першої інстанції, Апеляційний комітет як орган другої інстанції. Указані органи вирішують усі внутрішні спори між УАФ, її членами й іншими особами, які задіяні або працюють у футболі [23].

Поряд із цим статтею 52 Статуту УАФ передбачено також функціонування Палати з вирішення спорів УАФ як незалежної, утвореної згідно з вимогами ФІФА інстанції з розгляду та вирішення спорів, що виникають між суб'єктами футболу. Визначено, що Палата з вирішення спорів УАФ має виняткову компетенцію розглядати й вирішувати спори, пов'язані з діяльністю в професійному футболі, зокрема:

- між професіональними клубами та футболістами, а також між професіональними клубами й тренерами, які стосуються питань працевлаштування та контрактних спорів, що виникають із трудових правовідносин;
- між професіональними клубами з питань виконання трансферних зобов'язань і виплати механізму солідарності;
- між професіональними клубами та аматорськими клубами або дитячо-юнацькими спортивними закладами з питань визначення розміру та виплати компенсації за підготовку футболістів [23].

Згідно з частиною 2 статті 53 Статуту УАФ, рішення Апеляційного комітету УАФ та Палати з вирішення спорів УАФ є остаточними та обов'язковими для виконання. Вони можуть бути оскаржені лише в Спортивному арбітражному суді в м. Лозанна (Швейцарія) у порядку, передбаченому цим Статутом, Дисциплінарними правилами УАФ, Регламентом ПВС УАФ і Кодексом Спортивного арбітражного суду (м. Лозанна, Швейцарія) [23].

Отже, на прикладі відносин у сфері професійного футболу можемо простежити існування чіткої системи органів спортивного правосуддя, яка побудована за інстанційним принципом, із визначенням сфери компетенції таких органів щодо розгляду окремих категорій футбольних спорів (частина 2 статті 49, статті 53, 54 Статуту УАФ), що виключає можливість розгляду таких спорів національними судами, у чому додатково можна переконатися крізь призму аналізу розглянутих постанов Верховного Суду в справах № 757/11542/17-ц, № 757/11487/17-ц та № 757/25820/20-ц.

Утім, на прикладі інших кейсів, які розглядалися Верховним Судом, можемо відзначити, що в деяких випадках українські суди іноді приймають до свого провадження спори, що виникають у професійному футболі та інших видах спорту, у тому числі контрактні спори.

Одним із таких прикладів може послугувати справа за позовом професійного футболіста до ПАТ «Футбольний клуб «Металіст» про стягнення заборгованості із заробітної плати, що виникла внаслідок невиконання відповідачем своїх контрактних зобов'язань перед гравцем. Залишаючи без змін рішення судів попередніх інстанцій про задоволення позовних вимог футболіста та стягуючи заборгованість за контрактом, Велика Палата Верховного Суду в постанові від 30.01.2019 у справі № 641/8521/16-ц із посиланням на статтю 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та

окремі положення КЗпП України, Закону України «Про оплату праці», зазначила, що зобов'язання між сторонами, які виникли на підставі укладеного трудового договору (контракту) й відповідні правовідносини регулюються нормами законодавства про працю. Ураховуючи це, Верховний Суд прийшов до висновку, що вказаний спір, який виник між футболістом та футбольним клубом, є трудовим спором, а тому підлягає розгляду національним судом у порядку цивільного судочинства [24].

Аналогічний підхід щодо застосування юрисдикційних правил відображений і в іншій постанові Верховного Суду від 12.07.2021 у справі № 344/16857/17, у якій розглядався спір між професійним спортсменом – волейболістом і Громадською організацією «Волейбольний клуб «ОСВІТА» про стягнення заборгованості з оплати коштів, розірвання контракту та зобов'язання видати трудову книжку із зазначенням підстави й дати звільнення, де суд так само визначив підюрисдикційність спору саме судам загальної юрисдикції [25].

На прикладі двох вищевказаних кейсів можна побачити, що в деяких випадках Верховний Суд визнає юрисдикцію національних судів щодо розгляду спортивних спорів, незважаючи на те, що статутними документами окремих спортивних організацій подібні спори мають вирішуватися спеціалізованими органами спортивного правосуддя. Подібна суперечливість у правозастосовних підходах не сприяє правовій визначеності й, на нашу думку, потребує подальшого вирішення як на рівні законодавства, так і на рівні судової практики.

Дискусія. У будь-якому випадку, не заперечуючи загалом привабливість арбітражного механізму вирішення спортивних спорів і доцільність існування недержавних спеціалізованих органів спортивного правосуддя, мусимо звернути увагу на низку системних проблем, які, на думку авторів, потребують вирішення в національному законодавстві та локальних нормативних актах спортивних організацій.

По-перше, законодавство має передбачати більш чіткі правила й передумови для застосування спеціалізованої арбітражної юрисдикції з розгляду спортивних спорів, зміст яких не суперечитиме положенням Конституції України та процесуальних законів.

По-друге, сама система органів спортивного правосуддя потребує розвитку, оскільки, як можна побачити на прикладі діяльності різних спортивних федерацій, у тому числі тих, що мають статус національних, лише невелика частина з них передбачила створення спеціалізованих арбітражних органів у своїх статутних документах. Одним із варіантів розв'язання вказаної проблеми може стати створення в Україні мультиспортивного арбітражу, юрисдикція якого поширюється на різні види спорту, за винятком тих, де національні федерації мають власну систему органів спортивного правосуддя. У цьому контексті цікавим убачається звернення до досвіду інших країн, де подібні арбітражі вже функціонують багато років.

Так, у роботі А. Куліш акцентовано увагу на європейському досвіді функціонування Бельгійської (БАКС) та Люксембурзької (ЛАКС) арбітражних комісій зі спорту, які пропонують незалежне платне арбітражне врегулювання в межах розгляду спору в першій інстанції або апеляційного оскарження рішень національного/галузевого арбітражу. Розгляд справ здійснюється за внутрішніми регламентами вказаних арбітражів. При цьому БАКС закрита для позовів фізичних осіб (спортсменів, тренерів) і розглядає спори лише між спортивними організаціями, а щодо рішень ЛАКС прямо виключена можливість оскарження в судах загальної юрисдикції. Крім того, дослідниця наводить приклад інших європейських держав, зокрема Греції, Італії, Іспанії, Норвегії та Франції, законодавство яких передбачає можливість передачі спортивних спорів на розгляд спеціалізованих арбітражів. Для прикладу А. Куліш наводить положення законодавства Іспанії про спорт, які передбачають добровільну відмову від звернення до національних судів для спортивних організацій, а також спортивне право Італії, що встановлює пріоритет розгляду спортивно-правових спорів арбітражами, але в окремих випадках передбачає можливість передачі такої справи до суду загальної юрисдикції для захисту прав та свобод громадян, що не стосуються порушення внутрішніх технічних і подібних регламентів та положень [16, с. 16–17].

По-третє, самостійною проблемою, яка потребує особливої уваги на нормативному рівні, є питання ефективних процедур і гарантій виконання рішень органів спортивного правосуддя. Для аргументації висловленої думки вважаємо за необхідне послатися на справу «Гогіч проти Хорватії», що розглядалася Європейським судом із прав людини. У цій справі хорватський баскетболіст Іван Гогіч, вигравши справу у свого баскетбольного клубу в спеціалізованому спортивному арбітражі про стягнення заборгованості з виплати заробітної плати, не зміг отримати належного виконання арбітражного рішення, унаслідок чого був змушений додатково звертатися до національного суду з

цивільним позовом, маючи на меті захистити своє право на виплати, передбачені професійним контрактом [26].

Отже, унаслідок обмеження юрисдикції національних судів щодо розгляду спортивних спорів відкритим залишатиметься питання про можливість виконання рішень спортивних арбітражів через наявну систему органів та осіб, які здійснюють примусове виконання рішень, зокрема, приватних виконавців. Якщо такий механізм не вбачитиметься можливим, автоматично виникатиме потреба у створенні подібних органів у структурі відповідних спортивних федерацій із наданням їм належних інструментів примусового виконання рішень. Відзначимо, що відсутність таких інструментів, по суті, нівелюватиме значення всієї системи альтернативного вирішення спортивних спорів, яскравою демонстрацією чого може слугувати розглянутий вище кейс.

Висновки. Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, вважаємо за необхідне зосередити увагу на таких ключових аспектах.

Більшість спорів, що виникають у сфері професійного спорту, за загальним правилом, підюрисдикційні спеціалізованим органам спортивного правосуддя, зазвичай арбітражам, і не можуть прийматися до розгляду національними судовими органами. Саме такий підхід простежуємо крізь призму аналізу правових позицій Верховного Суду, сформованих під час розгляду справ, що виникають із спортивних правовідносин.

Подібна тенденція до спеціалізації юрисдикції спортивних спорів та надання пріоритетності саме арбітражній формі їх урегулювання, на наше переконання, має декілька пояснень. Насамперед це зумовлено специфікою нормативного регулювання відносин у сфері професійного спорту, де поряд із національним законодавством значна свобода в регулюванні таких відносин надається самим спортивним організаціям на рівні їх статутних і регламентних документів. Поряд із цим положеннями міжнародних договорів та угод, на підставі яких національні федерації спорту інтегруються в міжнародні спортивні організації (МОК, ФІФА, УЄФА, ФІБА, АТП, ВТА й інші), визначають обов'язок таких федерацій закріплювати у своїх статутах та регламентах правила про спеціальний порядок вирішення спортивних спорів і визнавати юрисдикцію CAS як останньої інстанції. Також, що не менш важливо, окремим фактором, який зумовлює сприйняття арбітражної юрисдикції, є недовіра до національної судової системи або сумніви в можливості оперативного й ефективного вирішення останньою правових конфліктів у спорті, що водночас впливає на добровільне та свідоме погодження учасниками спортивних правовідносин арбітражних застережень під час укладання професійних контрактів.

Джерела та література

1. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 року № 3808-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 14. Ст. 80.
2. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: монографія / В. Л. Яроцький, В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, І. В. Жилінкова та ін.; за наук. ред. проф. В. Л. Яроцького. Харків: **Райт**, 2013. 272 с.
3. Курс цивільного процесу: підручник / за ред. В. В. Комарова. Харків: Право, 2011. 1352 с.
4. Гусаров К. В. Проблеми реалізації деяких конституційних засад у цивільному судочинстві. *Вісник Національної академії правових наук України*: зб. наук. праць. 2013. № 4 (75). С. 155–162.
5. Наставний І. Особливості альтернативно-договірних форм захисту суб'єктивних цивільних прав учасниками спортивних правовідносин. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 11. С. 31–35.
6. Постанова Верховного Суду від 26.10.2022 у справі № 229/1026/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107651454> (дата звернення 01.04.2023).
7. Davydova I., Bernaz-Lukaetska O. Extrajudicial institutions in resolution of sports disputes. *Часопис цивілістики*. 2021. № 43. С. 66–71. <https://doi.org/10.32837/chc.v0i43.446>.
8. Палюх А. Я. ридична конструкція спортивних правовідносин. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (111). С. 34–40. <https://doi.org/10.33270/01191112.34>.
9. Гаро Г. О., Кушнір О. О. Спортивне право: огляд національного законодавства і міжнародних стандартів. *Протокол.UA. Юридичний інтернет-ресурс*. URL: https://protocol.ua/ua/sportivne_pravo_oglyad_natsionalnogo_zakonodavstva_i_mignarodnih_standartiv (дата звернення 01.04.2023).
10. Лавренюк О. Види правовідносин у сфері спорту: до проблеми класифікації. *Юридичний вісник*. 2018. № 3. С. 108–112.
11. Наставний І. Нормативно-правове регулювання відносин у сфері професійного спорту в Україні. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 6. С. 46–51.
12. Палюх А. Я. До дефініції «спортивні спори». *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 19. С. 54–60.

13. Залізко О. Спортивний спір: поняття і класифікація. *Jurnalul Juridic național: Teorie și Practică*. 2018. № 2(3). С. 78–80.
14. Гніздівська Г. Правові аспекти розгляду спортивних спорів. *Advocat Post. Інформаційне агентство*. URL: <https://advokatpost.com/pravovi-aspekty-rozhlidu-sportyvnykh-sporiv-advokat-hanna-hnizdovska> (дата звернення 01.04.2023).
15. Облакова О. С. Правові питання дійсності арбітражної угоди про передачу спорів до Міжнародного спортивного арбітражного суду. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2017. № 26. С. 71–74.
16. Куліш А. Спортивний арбітраж в. доступ до правосуддя. Огляд практики CAS. *Юридична газета*. 2019. № 36 (3 вересня). С. 16–18.
17. Постанова Верховного Суду від 27.03.2019 у справі № 826/4734/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81014006> (дата звернення 01.04.2023).
18. Постанова Верховного Суду від 20.11.2019 у справі № 757/11542/17-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86241173> (дата звернення 01.04.2023).
19. Постанова Верховного Суду від 08.04.2021 у справі № 757/11487/17-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96208050> (дата звернення 01.04.2023).
20. Постанова Верховного Суду від 01.06.2022 у справі № 757/25820/20-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104644735> (дата звернення 01.04.2023).
21. Постанова Верховного Суду від 31.03.2021 у справі № 755/4056/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96106041> (дата звернення 01.04.2023).
22. Постанова Верховного Суду від 22.06.2022 у справі № 757/14112/20-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105167706> (дата звернення 01.04.2023).
23. Статут Громадської спілки «Українська асоціація футболу» (нова редакція). URL: <https://uaf.ua/files/Статут%20УАФ%202020.pdf> (дата звернення 01.04.2023).
24. Постанова Верховного Суду від 30.01.2019 у справі № 641/8521/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/7968488> (дата звернення 01.04.2023).
25. Постанова Верховного Суду від 12.07.2021 у справі № 344/16857/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98432905> (дата звернення 01.04.2023).
26. Gogić v. Croatia. № 1605/14. 8 October 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-204821> (дата звернення 01.04.2023).

References

1. Pro fizychnu kulturu i sport: Zakon Ukrainy vid 24 hrudnia 1993 roku № 3808-XII (1994). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 14, art. 80 (in Ukrainian).
2. Pryvatnopravovi mekhanizmy zdiisnennia ta zakhystu sub'iektyvnykh prav fizychnykh ta yurydychnykh osib: monohrafiia (2013). Ed. V. L. Yarotskiy. Kharkiv: Yurait (in Ukrainian).
3. Kurs tsyvilnoho protsesu: pidruchnyk (2011). Ed. V. V. Komarov. Kharkiv: Pravo (in Ukrainian).
4. Husarov, K. V. (2013). Problemy realizatsii deiakyykh konstytutsiinykh zasad u tsyvilnomu sudochynstvi. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy – Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 4 (75), 155–162 (in Ukrainian).
5. Nastavnyi, I. (2018). Osoblyvosti alternatyvno-dohovirnykh form zakhystu subiektyvnykh tsyvilnykh prav uchasykamy sportyvnykh pravovidnosyn. *Pidpriemstvo, gospodarstvo i parvo – Enterprise, Economy and Law*, 11, 31–35 (in Ukrainian).
6. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 26.10.2022 u spravi № 229/1026/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107651454> (in Ukrainian).
7. Davydova, I., Bernaz-Lukaetska, O. (2021). Extrajudicial institutions in resolution of sports disputes. *Chasopys tsyvilistyky – Journal of Civil Studies*, 43, 66–71. <https://doi.org/10.32837/chc.v0i43.446>.
8. Paliukh, A. Ya. (2019). Yurydychna konstruktsiia sportyvnykh pravovidnosyn. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 2 (111), 34–40 (in Ukrainian). <https://doi.org/10.33270/01191112.34>.
9. Haro, H. O., Kushnir, O. O. (2017). Sportyvne pravo: ohliad natsionalnoho zakonodavstva i mizhnarodnykh standartiv. *Protokol.UA. Yurydychni internet-resurs – Protocol.UA. Legal Internet Resource*. URL: https://protocol.ua/ua/sportyvne_pravo_oglyad_natsionalnoho_zakonodavstva_i_mignarodnih_standartiv (in Ukrainian).
10. Lavreniuk, O. (2018). Vydu pravovidnosyn u sferi sportu: do problemy klasyfikatsii. *Yurydychni visnyk – Legal Bulletin*, 3, 108–112 (in Ukrainian).
11. Nastavnyi, I. (2018). Normatyvno-pravove rehuliuвання vidnosyn u sferi profesiinoho sportu v Ukraini. *Pidpriemstvo, gospodarstvo i parvo – Enterprise, Economy and Law*, 6, 46–51 (in Ukrainian).
12. Paliukh, A. Ya. (2019). Do definititsii «sportyvni spory». *Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy – Bulletin of the Southern Regional Center of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 19, 54–60 (in Ukrainian).

13. Zalizko, O. (2018). Sportyvnyi spir: poniattia i klasyfikatsiia. *Jurnalul Juridic național: Teorie și Practică*, 2(3), 78–80 (in Ukrainian).
14. Hnizdovska, H. (2021). Pravovi aspekty rozghliadu sportyvnykh sporiv. *Advocat Post. Informatsiine ahentstvo – Advocat Post. Information Agency*. URL: <https://advokatpost.com/pravovi-aspekty-rozhliadu-sportyvnykh-sporiv-advokat-hanna-hnizdovska> (in Ukrainian).
15. Oblakova, O. S. (2017). Pravovi pytannia diisnosti arbitrazhnoi uhody pro peredachu sporiv do Mizhnarodnoho sportyvnoho arbitrazhnoho sudu. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia «Iurysprudentsiia» – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series «Jurisprudence»*, 26, 71–74 (in Ukrainian).
16. Kulish A. (2019). Sportyvnyi arbitrazh v. dostup do pravosuddia. Ohliad praktyky CAS. *Yurydychna hazeta – Legal Newspaper*, 36, 16–18 (in Ukrainian).
17. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 27.03.2019 u spravi № 826/4734/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81014006> (in Ukrainian).
18. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 20.11.2019 u spravi № 757/11542/17-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86241173> (in Ukrainian).
19. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 08.04.2021 u spravi № 757/11487/17-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96208050> (in Ukrainian).
20. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 01.06.2022 u spravi № 757/25820/20-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104644735> (in Ukrainian).
21. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 31.03.2021 u spravi № 755/4056/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96106041> (in Ukrainian).
22. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 22.06.2022 u spravi № 757/14112/20-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105167706> (in Ukrainian).
23. Statut Hromadskoi spilky «Ukrainska asotsiatsiia futbolu» (nova redaktsiia). URL: <https://uaf.ua/files/Statut%20UAF%202020.pdf> (in Ukrainian).
24. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 30.01.2019 u spravi № 641/8521/16-ts. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/7968488> (in Ukrainian).
25. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 12.07.2021 u spravi № 344/16857/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98432905> (in Ukrainian).
26. Gogić v. Croatia. № 1605/14. 8 October 2020. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-204821>.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2023 р.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Леся Снагощенко¹

¹Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, Суми, Україна, snalesya72@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2023-02-22-27>

Анотація

Актуальність. Важливою складовою частиною системи вищої освіти України є фізичне виховання студентської молоді. Традиції основ тіловиховання у вітчизняних університетах першої половини XIX ст. мають значний науково-практичний потенціал, тому потребують більш детального ознайомлення. **Мета дослідження** – проаналізувати розвиток фізичного виховання в університетах підросійської України в імперську добу задля використання корисного історичного досвіду. Для її розв'язання ми використали комплекс загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) і спеціально-історичних (історико-типологічний, джерелознавчий, хронологічний та історико-системний) **методів дослідження. Результати й висновки.** У першій половині XIX ст. фізичні вправи мали статус «світських» вправ і розважальний характер. Із появою перших університетів на державному рівні затвердилася необхідність фізичного й естетичного виховання студентів. Крім основних предметів, як факультативні курси викладали малювання, музику, танці, фехтування, верхову їзду. З'явилися видання, у яких ішлося про користь гімнастики, під якою на той час мали на увазі будь-які фізичні вправи з різних видів спорту. Високий рівень підготовки студентів забезпечували авторитетні вчителі, багато з яких здобули європейську освіту. Завдяки викладачам університетів із країн Західної Європи на територію України привносилися прогресивні ідеї щодо користі занять фехтуванням, їзди верхи для поліпшення здоров'я, розвитку фізичних, вольових та моральних якостей молодшої людини. У цей період зароджується спортивний рух у країні. У великих містах з'являються перші спортивні клуби. Ініціаторами їх створення часто були колишні вихованці університетів. Проходять перші імпровізовані змагання. Значну наукову та науково-прикладну роботу проводять викладачі університетів із метою поширення фізичного виховання, загартовування дітей, молоді, населення загалом, профілактики й лікування різноманітних захворювань.

Ключові слова: тіловиховання, уроки музики, танців, фехтування, кінної їзди, гімнастичні вправи.

Lesia Snahoshchenko. Physical Education of Students in Ukrainian Universities in the First Half of the 19th Century. Topicality. Physical education of student youth is an important component of the higher education system of Ukraine. The traditions of the foundation of physical education in domestic universities of the first half of the 19th century have significant scientific and practical potential, therefore they require a more detailed study. **The Purpose of the Research** is to analyze the development of physical education in universities in the times, when Ukraine was a part of Russian Empire to use valuable historical experience. To solve it, we used a complex of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special-historical (historical-typological, source-scientific, chronological and historical-systemic) **Research Methods. Results and Conclusions.** In the first half of the 19th century, physical training had the status of «secular» exercises and had an entertaining character. With the appearance of the first universities at the state level, the need for physical and aesthetic education of students was confirmed. In addition to the main subjects, drawing, music, dancing, fencing, horse riding were taught as optional courses. The publications talk about the benefits of gymnastics, which at that time meant any physical exercises from sporting activity. Reputable teachers, many of whom received a European education, provided a high level of student training. Thanks to university teachers from the countries of Western Europe, progressive ideas about the benefits of fencing and horse riding for improving health and developing physical, willful and moral qualities of a young person were brought to the territory of Ukraine. The sports movement was born in the country during this period. The first sports clubs appear in large cities, the initiators of its creation mainly were former students of universities. The first impromptu competitions are held. Significant scientific and scientific-applied work is carried out by university teachers with the aim of spreading physical education, hardening children, young people, and the general population, prevention and treatment of various diseases.

Key words: physical education, lessons in music, dance, fencing, horse riding, gymnastic exercises

Постановка проблем. Важливою складовою частиною системи вищої освіти України є фізичне виховання, фізкультурно-оздоровча та спортивно-масова робота зі студентською молоддю. Але в сучасних умовах цей напрям діяльності закладів вищої освіти переживає складні часи через падіння інтересу значної частини студентства до занять спортом, нерозуміння молоддю цінності здоров'я й ролі засобів фізичної культури в його укріпленні. У цих умовах особливої актуальності набуває пошук шляхів і засобів, спроможних зацікавити та урізноманітнити систему фізичного виховання студентської молоді. Значний науково-практичний потенціал містять традиції основ тіловиховання в перших вітчизняних університетах XIX ст.

Аналіз літературних джерел. Проблеми історичного аналізу й розвитку чинної системи фізичного виховання в закладах вищої освіти України привертають увагу багатьох учених. Чимало статей і монографій стосуються становлення фізичної культури від найдавніших часів на різних етапах розвитку суспільства (Г. Грибан (2020); С. Хоменко, Т. Гриб, Т. Клименченко (2019), Т. Довбенко (2015), В. Вербицький, І. Бондаренко (2014), О. Драч (2014), О. Школа, В. Золочевський (2013); С. Гоманюк, Г. Фесенко, П. Билим, І. Черепнев (2017)); демонструють розвиток студентського спорту в закладах вищої освіти України (А. Войнаровський (2012), Т. Шепеленко, А. Буц (2021) або показують розвиток фізичної культури й педагогічне керівництво нею в окремих регіонах України – А. Цьось (1997 р.); Н. Деделюк (2004); О. Дубогай (2002); Є. Приступа (1995); Е. Вільчковський (1989); Н. Олійник, . Грот (2002), . Черпак (2018) та ін.).

Формулювання мети дослідження. Мета статті – проаналізувати розвиток фізичного виховання в університетах підросійської України в імперську добу задля використання корисного історичного досвіду. Ми застосували комплекс загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) і спеціально-історичних (історико-типологічний, джерелознавчий, хронологічний та історико-системний) *методів дослідження*.

Виклад основного матеріалу. На теренах Російської імперії університетська освіта з'явилася з ініціативи та на кошти держави значно пізніше, ніж у європейських країнах. Це давало можливість використовувати кращий їхній досвід, хоча потрібно відзначити, що в умовах абсолютистського антидемократичного режиму він упроваджувався повільно й із великими труднощами.

Університет (від лат. *universitas* – цілісність, сукупність, спільність) – багатопрофільний вищий навчально-науковий заклад, що здійснює підготовку висококваліфікованих кадрів із широкого кола спеціальностей у галузі природничих, суспільних, а також інших гуманітарних наук. Університети забезпечували глибоку теоретичну підготовку випускників до майбутньої науково-практичної та педагогічної діяльності. Виникнення університетів було викликано потребами економічного розвитку суспільства, зростанням міст, розвитком ремесел і торгівлі, підвищенням культури [13, с. 152].

На рубежі XIX ст. в Російській імперії особливо гостро постало питання реорганізації вищої освіти. У результаті реформи вищої освіти за основу взято німецьку систему автономного університету. Реформування вищої освіти пов'язувалося з ідеєю створення нових університетів. Зокрема, на українських землях відкрито два університети – Імператорський Харківський (1804) та Імператорський Київський університет Святого Володимира (1834). Процес викладання навчальних дисциплін здійснювався за західним зразком і значною мірою іноземними викладачами.

У XVIII – на початку XIX ст. за прикладом розвинутих європейських держав придворне дворянство Російської імперії почало розвивати модні «світські» фізичні вправи. У побуті дворянської знаті популярністю користувалися фехтування на рапірах, еспадронах, шаблях; стрільба з лука, мушкетів, пістолетів; різні види полювання (верхи із хижими птахами, собаками); їзда верхи як серед чоловіків, так і серед жінок, катання на човнах тощо [4, с.45].

На початку XIX ст. уряд намагається на державному рівні регламентувати заняття фізичними вправами, крім військових, і в цивільних навчальних закладах. Перші відомості про спроби уряду належно організувати фізичне виховання молоді простежуємо в університетському Статуті 1804 р. Зокрема, відзначалося про необхідність викладання танців, музики й тілесних вправ, «якщо кошти це дозволяють» [4, с. 50]. Студентів (крім основних предметів) навчали музики, танців, фехтування й верхової їзди. Значно складнішою була ситуація з викладанням гімнастики в університетах. Із 1804 р. вона вважалася необов'язковим предметом. Так, за Статутом 1804 р., до складу словесного факультету (*facultas litteraria*) входили кафедри: а) «красномовства, віршування і російської мови; б) грецької мови й словесності; в) латинської мови та римських старожитностей; г) всесвітньої історії, статистики й географії; г) історії, статистики та географії Російської держави; д) східних мов. Обов'язковим для студентів було вивчення нових мов – французької, німецької й англійської, а також «приємних мистецтв» (до них належали малювання, музика, танці) і гімнастичні вправи – фехтування, верхова їзда [3, с. 416]. Такий підбір засобів естетичного й фізичного розвитку студентів університету повною мірою відображав утилітарну спрямованість світської освіти в країні. Володіння зазначеними вище руховими навичками вважалося невід'ємною ознакою представників еліти.

Важливе місце у вихованні студентської молоді приділялося навчанню бальних танців. Адже вони були важливим елементом європейської аристократичної культури. У багатьох країнах однією з основних форм розваг знаті були бали та маскаради, що проходили у формі балів. У Російській імперії бали набули широкої популярності із середини 20-х років XIX ст. Тогочасна дворянська

культурна традиція вважала, що танці сприяють гармонічному розвитку особистості, тому приписувала їм до «благодетельных телесных упражнений» [3, с. 567]. Танці також були обов'язковим предметом у державних і приватних навчальних закладах. Навчання танцю стало елементом традиції дворянського виховання й невід'ємним складником світської культури. Представники аристократії вірили в особливу користь, навіть оздоровчий ефект від ритмічних рухів під музику, це була своєрідна «бальна терапія» [10].

Викладання бальних танців на основі класичних запроваджувалось із XVIII ст. у більшості освітніх закладів – університетах, гімназіях, військових училищах, інститутах шляхетних дівчат та ін. Так, у Харківському університеті впродовж 1810–1814 рр. бальні танці викладав відомий петербурзький артист балету Іван Лаврентійович Єропкін (1764–1814) – один із перших професійних танцівників Російської імперії. Студенти сприймали уроки танців як вправу для підтримки хорошої фізичної форми або ж як веселу розвагу. Однак значна частина вихованців університету не мала достатнього навику в танцях. Тому задля покращення вміння танцювати був найнятий спеціальний учитель, який безкоштовно навчав казеннокоштных студентів (тобто тих, хто навчався за рахунок держави), а своєкоштни платили невелику суму за уроки. Уроки танців проводилися в університеті Св. Володимира впродовж 1834–1859 рр. Спочатку з 1834–1840 рр. вони мали факультативний характер, відвідували їх казеннокоштни студенти. Заняття відбувалися двічі на тиждень, по дві години кожне, переважно ввечері [5, с. 149]. Низьку відвідуваність спричиняло те, що спочатку танці не були обов'язковим предметом, а кількість основних лекцій була значною, тому часу на відвідування уроків танців залишалось зовсім мало. Крім того, більшість студентів мали дворянське походження, вони навчалися танців із дитинства і в них не виникало потреби в додаткових уроках [12, с.32].

Під час свого візиту до Києва восени 1840 р. імператор Микола I відвідав Київський університет Св. Володимира. Він висловив своє незадоволення зовнішнім виглядом студентів й ініціював розпорядження, за яким танці й фехтування стали обов'язковими предметами для всіх вихованців університету. У доповідній записці піклувальника Київського навчального округу міністру народної освіти, за результатами відвідування та зауважень імператора Миколи I, запропоновано посилити викладання «гімнастичних мистецтв: танців та фехтування» [9, с.151]. Кількість занять збільшилася до чотирьох разів на тиждень, тривалістю 1,5 год кожне. Уроки танців мали право не відвідувати лише особи зі значними фізичними вадами або серйозними хворобами. У цей час кількість студентів, які відвідували уроки танців, зросла майже втричі. Уведення загальних уроків танців мало позитивний вплив. Упродовж 1846–1859 рр. адміністрація університету скоротила термін навчання танців. Імовірно, така зміна була зумовлена значною кількістю осіб на уроках танців, що знижувало ефективність занять. Уроки танців зобов'язані були відвідувати лише студенти 1-х та 2-х курсів. Для студентів-початківців призначалося два уроки, для тих, хто продовжував, – один урок танців на тиждень, кожне заняття тривало по дві години. У 1859 р. викладання танців остаточно припинилося згідно з наказом міністра народної освіти [12, с. 34].

У XVIII–XIX ст., не лише в країнах Західної Європи, а й у Російській імперії фехтування стало одним з основних засобів військово-фізичної підготовки та навчальною дисципліною. Воно викладалось як обов'язковий предмет у військових навчальних закладах, університетах і гімназіях багатьох європейських країн. В Україні навчання фехтування було надзвичайно розповсюдженим у навчальних закладах для представників дворянства й майбутніх військових кадрів. Необхідність навчання студентів фехтування продиктоване декількома причинами: необхідністю фізичного вдосконалення; як один із засобів «захисту честі» на дуелі, за допомогою якої наприкінці XVIII – у I-й половині XIX ст., зазвичай, вирішувалися конфлікти особистого характеру; виробленню навичок носіння шпаги, адже вона була невід'ємним атрибутом студентської форми [7, с. 13–14].

З ініціативи першого попечителя Харківського навчального округу графа С. О. Потоцького, 1804 р. в університеті відкрито фехтувальний клас, заняття в якому проводив француз Антельм Сивокт. Адміністрація університету вбачала в уроках фехтування засіб зміцнення фізичного здоров'я та вироблення в студентів правильної постави. Для проведення занять залучалися кваліфіковані викладачі з Італії й Франції. До 1840 р. танцями та фехтуванням займалися «казеннокоштни» студенти, а своєкоштни – відвідували заняття за плату, заздалегідь обговорену з викладачем. У структурі університету фехтувальний клас мав статус так званої «допоміжної установи», містився в спеціально відведених кімнаті. Для занять були придбані рапіри, маски, рукавички, нагрудники, шаблі, клинки, тощо (всього на суму 710 руб.). З усіх видів зброї домінувало фехтування на рапірах [3, с. 477]. У 1808 р. завідувачем фехтувального класу й учителем фехтування та верхової їзди

призначено француза Ледюка, який раніше проходив військову службу в Парижі, у кінній артилерії. У 1853 р. діяльність фехтувального класу відновлено й на посаду вчителя фехтування призначено француза Лефера, котрого нагороджено «Відзнакою за бездоганну службу» [1, с. 9].

В університеті Св. Володимира уроки фехтування відбувалися двічі на тиждень після основних лекцій, упродовж двох годин. Казеннокошті студенти навчалися безкоштовно, своєкошті повинні були платити 50 руб. на рік. Упродовж 1834–1840 рр. уроки фехтування мали факультативний характер. Після відомого відвідування університету імператором Миколою I в 1840 р. кількість занять фехтуванням збільшилась. У зв'язку з тим, що всіх студентів зобов'язали відвідувати уроки фехтування, наповнюваність класів під час цих занять збільшилась у сім разів. У 1849 р. Київський генерал-губернатор наказав припинити уроки фехтування в університеті Св. Володимира, оскільки, на його думку, вони не приносили користі, а виділення коштів на вчителя фехтування вважалось даремним їх витрачанням. Захоплення фехтуванням не набуло широкого розмаху серед студентів після припинення його викладання. Хоча це були фізичні вправи, які необхідні за значного лекційного навантаження.

У 50-х рр. XIX ст. фехтування знову з'явилося у сфері зацікавлень студентів університету Св. Володимира, але цього разу як один із видів спорту. Активну роботу серед студентів із розвитку фехтування проводив італійський фахівець Е. Саля. Французький фахівець Ф. Лоде заснував у Києві 1853 р. гімнастично-фехтувальну школу [8]. 1854 р. штабс-капітан Броунс відкрив на Хрещатику гімнастично-фехтувальний зал, який пропрацював декілька десятиліть [14, с. 24].

Про користь верхової їзди для здоров'я людини було відомо з античних часів. Для студентів кінна їзда сприймалася як своєрідний засіб фізичного вдосконалення та загартування. Із 1807 р. у Харківському університеті починається навчання студентів верховій їзді. Однак уроки проводилися нерегулярно, із великими розривами й без правил. В університетському саду планувалося будівництво манежу. У 1809 р. викладач фехтування та верхової їзди Ледюк вийшов із поданням до піклувальника навчального закладу С. О. Потоцького про будівництво манежу не лише для студентів, а й для всіх охочих осіб дворянського походження займатися верховою їздою. С. О. Потоцький, зокрема, зазначав: «Оскільки цей заклад може бути корисним для молодих дворян місцевої губернії, які бажають присвятити себе військовій службі і взагалі може викликати у дворянстві велику прихильність до університету, то вважав би можливим використати заклад манежу з університетських сум від 1000 до 1500 руб., але з тією неодмінною умовою, щоб попередньо переконалися в готовності дворян віддати своїх синів (дітей) для навчання в цей заклад» [3, с. 567]. У розкладі занять читаємо, що вчитель Стефан Ледюк навчатиме фехтування в середу та суботу від 2 до 4 по полудні, а влітку з 6 до половини 8 верхової їзди [11, с. 14]. На початку 1850-х рр. в університетському манежі налічувалось 11 коней [2, с. 58].

Студенти університету Св. Володимира також мали змогу відвідувати уроки верхової їзди. Манеж утримувався в належному стані. Було закуплено весь необхідний реманент (сідла, вуздечки, підгрудники, бокові ремені, корди, попони, тощо). Уроки проходили або зранку до основних лекцій, або в обідні години упродовж двох годин шість днів на тиждень. У листопаді 1858 р. за дозволом Міністерства народної освіти при Харківському імператорському університеті засновано «Практичну гімнастичну школу для фізичної підготовки студентів та учнів харківських гімназій». Викладачем і першим керівником школи став вихованець університету Ф. Бемер – відомий та авторитетний у країні педагог, автор одних із перших вітчизняних наукових праць із проблем фізичного виховання. Він організував практичну гімнастичну школу, попередньо ознайомившись з умовами роботи найкращих німецьких гімнастичних інститутів, шкіл та інших закладів [2, с. 58–59]. Перед практичними вправами викладач читав студентам лекції стосовно історії фізичного виховання в різних народів світу [6].

Викладачі університетів займалися науковими дослідженнями, популяризували фізичне виховання серед студентів і дорослого населення міст. Так, зокрема, викладач Каменський виступив із докладною промовою «Про фізичне виховання дітей та його вплив на розумовий і моральний розвиток». В університетських звітах зазначалося: «вибір теми і сам зміст промови були надзвичайно вдалим. Промова відрізнялася специфічним характером і містила в собі цілу низку певних практичних порад і настанов щодо фізичного виховання дитини» [3, с. 695]. Крім того, викладачі проводили значну наукову роботу прикладного характеру. Восени 1811 р. у зв'язку з письмовим зверненням Харківського губернатора І. І. Бахтіна до професора О. І. Стойковича про сприяння покращенню санітарного стану в місті Харкові, Опанас Іванович виступив із промовою про чисте та

зіпсоване повітря, яким дихає населення міст і селищ. Досить детально з масою фактичних даних та посилань на джерела охарактеризував причини, що роблять повітря непридатним для дихання, і про засоби, що оберігають його від забруднення. Професор Альбрехт опублікував дослідження «Про цілющу силу Слов'янських соляних озер» тощо [3, с.702].

Проведений аналіз дає нам підстави зробити такі **висновки**: перша половина XIX ст. характеризується появою інтересу до фізичного виховання молоді в університетах на території підросійської України в імперську добу. Уряд на державному рівні намагався регламентувати заняття фізичними вправами, крім військових, і в цивільних навчальних закладах. Затверджувалася необхідність фізичного й естетичного виховання студентів. Крім основних предметів, як факультативні курси викладалися малювання, музика, танці, фехтування, верхова їзда. З'явилися видання, у яких йшлося про користь гімнастики, під якою на той час розуміли будь-які фізичні вправи з різних видів спорту. Завдяки викладачам університетів із країн Західної Європи на територію України привносяться прогресивні ідеї щодо користі занять фехтуванням, верховою їздою для покращення здоров'я, розвитку фізичних, вольових та моральних якостей молоді людини. У великих містах з'являються перші спортивні клуби, ініціаторами їх створення, зачасти, виступають колишні вихованці університетів. Проходять перші імпровізовані змагання. Викладачі університетів проводили значну наукову та науково-прикладну діяльність із метою поширення фізичної культури, загартування дітей, молоді, населення загалом, профілактики й лікування різноманітних захворювань.

Джерела та література

1. Акт в Императорском Харьковском университете 30 августа 1853 года / Харьковский императорский университет. Харьков: В Университет. тип., 1853. 42 с.
2. Акт в Императорском Харьковском университете 8 сентября 1858 года / Харьковский императорский университет. Харьков: В Университет. тип., 1858. С. 58–59.
3. Багалей Д. И. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным материалам). Т.1 (1802–1815 г.). Харьков: Паровая тип. и литограф. Зильберберг, 1893–1898. 1204 с.
4. Вербицкий В. А., Бондаренко І. Г. Історія фізичної культури та спорту в Україні: [навч. посіб.]. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 340 с.
5. Владимирский-Буданов М. Ф. История Императорского Университета Св. Владимира по поручению Совета Ун-та Св. Владимира. Т. 1. Университет Св. Владимира в царствование Императора Николая Павловича. Киев: Тип. Имп. Ун-та Св. Владимира, 1884. 674. [43 с.]
6. Гоманюк С. В., Фесенко Г. В., Билым П. А., Черепнев И. А. Об использовании возможности физического воспитания и спорта для формирования здорового призывного контингента Украины: исторический обзор. *Інженерія природокористування*, 2017. №1(7). С. 110-125.
7. Дьоміна О. В., Бусол В. А., Шуберт В. С. Развитие спортивного фехтування в Україні до 1941 р. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2013. № 1. С. 13–18.
8. Энциклопедия олимпийского спорта: в 5 т. / под общ. ред. В. Н. Платонова. Киев: Олимп. лит., 2004. Т. 5. С. 24.
9. З іменем Святого Володимира: Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників: у 2 кн. / [упорядники: В. Короткий, В.Ульяновський]. Кн. 1. Київ: Заповіт, 1994. 398 с.
10. Макаров А. Стиль жизни, нравы и вкусы старого Киева. Киев: Скай Хорс, 2017. С. 18–19.
11. Обзорение преподавания предметов, кои от 17 августа 1808 года по 30 июня 1809 года в Императорском Харьковском университете имеют быть преподаваемы. Харьков: В Университет. тип., 1808. С. 14.
12. Самчук Т. Викладання танців в Університеті Св. Володимира. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Зб. наук. пр.: *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Вип. 25. Рівне: О. Зень, 2014. С. 30–34.
13. Снагощенко В. Историческая наука и образование в университетах Российской империи XVIII–XIX вв. *Вопросы современного обществознания и международных отношений*: кол. монограф. / под ред. проф. Михайличенко О. В. Deutschland: LAP LAMBERT. С. 151–175.
14. Попрошаєв О. В., Мунтян В. С. та ін. Фізична культура і спорт у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого: минуле та сьогодення. *До 215-річчя Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. Харків: Право, 2019. 192 с.

References

1. Akt v Imperatorskom Harkovskom universitete 30 avgusta 1853 goda /Harkovskij Imperatorskij universitet (1853). Harkov: V Universitetskoj tipografii, 42 p.
2. Akt v Imperatorskom Harkovskom universitete 8 sentyabrya 1858 goda / Harkovskij Imperatorskij universitet (1858). Harkov: V Universitetskoj tipografii, 58–60.

3. Bagalej, D. I. (1893–1898) Opyt istorii Harkovskogo universiteta (po neizdannym materialam). T. 1 (1802–1815 g.). Harkov: Parovaya Tipografiya i Litografiya Zilberberg, 1204 p.
4. Verbytskyi, V. A., Bondarenko, I. H. (2014). Istoriia fizychnoi kultury ta sportu v Ukraini: [navchalnyi posibnyk]. Mykolaiv: ChDU im. Petra Mohyly, 340 p.
5. Vladimirs'kiy-Budanov, M. F. (1884). Istoriya Imperatorskogo Universiteta Sv. Vladimira po porucheniyu Soveta Un-ta Sv. Vladimira. T. 1. Universitet Sv. Vladimira v carstvovanie Imperatora Nikolaya Pavlovicha Kiev: Tip. Imp. Un-ta Sv. Vladimira, 674 p. [p. 43.]
6. Gomanyuk, S. V., Fesenko, G. V., Bilym, P. A., Cherepnev, I. A. (2017). Ob ispolzovanii vozmozhnosti fizicheskogo vospitaniya i sporta dlya formirovaniya zdorovogo prizyvnoho kontingenta Ukrainy: istoricheskij obzor. *Inzheneriia pryrodokorystuvannia*, N1(7). p. 110–125.
7. Domina, O. V., Busol, V. A., Shubert, V. S. (2013). Rozvytok sportyvnoho fektuvannia v Ukraini do 1941 r. *Fizychno vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*, 1, 13–18.
8. Encyklopediya olimpijskogo sporta (2004). V 5 t. Kiev: Olimp. Literatura T. 5. P. 24.
9. Z imenem Sviatoho Volodymyra: Kyivskiy universytet u dokumentakh, materialakh ta spohadakh suchasnykiv (1994): u 2 kn. Kn. 1. Kyiv: Zapovit, 398 p.
10. Makarov A. (2017) Stil zhizni, nrawy i vkusy starogo Kieva. Kiev: Skaj Hors, 18–19
11. Obozrenie prepodavaniya predmetov, koi ot 17 avgusta 1808 goda po 30 iyunya 1809 goda v Imperatorskom Harkovskom universitete imeyut byt prepodavaemy (1808) Harkov: V Universitetskoj tipografii, p. 14.
12. Samchuk, T. (2014). Vykladannia tantsiv v Universyteti Sv. Volodymyra. *Aktualni problemy vitchyznianoi ta vsesvitnoi istorii: Zb. nauk. pr.: Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*. (25). Rivne: O. Zen, 30–34.
13. Snagoschenko, V. (2020). Istoricheskaya nauka i obrazovanie v universitetah Rossijskoj imperii XVIII – XIX vv. Voprosy sovremennogo obshestvoznaniya i mezhdunarodnyh otnoshenij. Kollektivnaya monografiya / pod red. prof. Mihajlichenko O. V. Deutschland: LAP LAMBERT, 151–175.
14. Poproshaiev, O. V., Muntian, V. S. ta in. (2019). Fizychna kultura i sport u Natsionalnomu yurydychnomu universyteti imeni Yaroslava Mudroho: mynule ta sohodennia. Kharkiv: Pravo, 192 p.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2023 р.

ІСТОРИЧНЕ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗАХІДНОГО ДЕРЖАВНОГО ЦЕНТРУ ОЛІМПІЙСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ З ЛЕГКОЇ АТЛЕТИКИ

Володимир Яловик¹, Антон Яловик²

¹Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, yalovuk.vt@ukr.net;

²Український гуманітарний університет, Україна.

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2023-02-28-34>

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ:

ДУ ЗДЦОП – державна установа «Західний державний центр олімпійської підготовки».

ЗМІ – засоби масової інформації.

ЗТУ – заслужений тренер України.

ЗМСУ – заслужений майстер спорту України.

МСУМК – майстер спорту України міжнародного класу.

МСУ – майстер спорту України.

КМСУ – кандидат у майстри спорту України.

Анотація

Актуальність. Державна установа «Західний державний центр олімпійської підготовки з легкої атлетики» зробила значний внесок у розвиток спорту вищих досягнень серед молоді Західного регіону України. Історія створення центру в м. Луцьку та подальший його розвиток сприяв виробленню системи підготовки спортсменів високого класу в Україні. ЗДЦОП за короткий термін зробив значний внесок у розвиток окремих видів легкої атлетики й сприяв зростанню майстерності спортсменів і тренерів та досягненню успіхів на міжнародній арені. Досвід роботи ЗДЦОП, на жаль, висвітлюється тільки у звітах, а результати діяльності недостатньо висвітлюються в ЗМІ та стають забути. **Мета дослідження** – проаналізувати історичне становлення й розвитку Західного державного центру олімпійської підготовки з легкої атлетики на Волині. **Методи дослідження** – це історико-педагогічний аналіз архівних документів, звіти Західного державного центру олімпійської підготовки, опитування тренерів та керівника ЗДЦОП, інформаційних ресурсів мережі «Інтернет». **Результати дослідження.** Аналіз та узагальнення звітів, опитування тренерів, керівного складу ЗДЦОП дали можливість розкрити історичне створення центру у 2018 р. і його розвиток протягом п'яти років. За ці роки створювалася система відбору спортсменів до основного й змінного складу з видів легкої атлетики. Такий підхід уможливив відбір здібних дітей і розвиток їхніх здібностей із п'яти видів легкої атлетики. За роки діяльності ЗДЦОП підготовлено три учасники Олімпійських ігор, одного бронзового призера Олімпіади, одного чемпіона світу й вісім призерів; дев'ять чемпіонів Європи та п'ять призерів. У ЗДЦОП здійснювали підготовку: 1 – ЗМСУ, 11 – МСУМК, 73 – МСУ, 173 – КМСУ. **Висновки.** Проведений історико-педагогічний аналіз становлення та розвитку ЗДЦОП із легкої атлетики в м. Луцьку дав можливість розкрити певні особливості його діяльності за п'ять років. Значний внесок у розвиток спорту вищих досягнень в Україні серед юнаків, юніорів, молоді зроблено ЗДЦОП. Протягом короткого періоду існування ЗДЦОП в м. Луцьку створив умови для підготовки спортсменів високого рангу з олімпійських видів легкої атлетики.

Ключові слова: спортивні центри підготовки спортсменів, легка атлетика, олімпійські види, спортивна підготовка, спортивні змагання.

Volodymyr Yalovyk, Anton Yalovyk. Historical Formation and Development of the Western State Olympic Training Center in Athletics. Relevance. The State Institution West Olympic Center of Track and Field made a significant contribution to the development of high-achieving sports among the youth of the Western region in Ukraine. The history of the center creation in Lutsk and its further development contributed to the development of a system of training high-class athletes in Ukraine. In a short period, State Institution West Olympic Center of Track and Field made a significant contribution to the development of certain types of athletics and contributed to the growth of the skills of athletes and coaches and the achievement of success on the international arena. Unfortunately, the work experience of State Institution West Olympic Center of Track and Field is covered only in reports, and the results of its activities are not covered enough in the mass media and become forgotten. Research purpose is to analyze the historical formation and development of the State Institution West Olympic Center of Track and Field in Volyn. **Research Methods.** Historical-pedagogical analysis of archival documents, reports of the State Institution West Olympic Center of Track and Field, surveys of trainers and the head of the State Institution West Olympic Center of Track and Field, Internet information resources. **Research Results.** Analysis and summarization of reports, surveys of trainers, management staff of State Institution West Olympic Center of Track and Field made it possible to reveal the historical

creation of the center in 2018 and its development over five years. Over the years, a system of selecting athletes for the main and alternate teams in athletics was created. This approach made it possible to select talented children and develop their abilities in five types of athletics. During the years of activity of the State Institution West Olympic Center of Track and Field, the following sportsmen were trained: 3 participants of the Olympic Games; 1 bronze medalist of the Olympics; 1 world champion and 8 prize winners; 9 European champions and five prize winners. State Institution West Olympic Center of Track and Field carried out training of 1 Honored Master of Sports of Ukraine, 11 Masters of Sports of Ukraine, International Class, 73 Masters of Sports of Ukraine, 173 Candidates in Master of Sports of Ukraine.

Key word: Sports training centers for athletes, athletics, Olympic sports, sports training, sports competitions.

Вступ. Олімпійські ігри – це вершина підготовки спортсменів для участі в них. Уже давно Олімпійські ігри стали політикою держав усього світу. Недаремно ведеться командна боротьба серед учасників Олімпійських ігор, оскільки команда-переможниця демонструє свої переваги не лише в спорті, але й в економічній сфері. Успішні виступи спортсменів команд різних країн на Олімпійських іграх створює національний престиж, і це спонукає державні й комерційні структури створювати ефективні системи в спорті вищих досягнень і підготовки атлетів для здобуття спортивних успіхів на світовій арені. Отже, країни значну увагу приділяють розвитку олімпійським видам спорту.

Аналіз розвитку олімпійських видів спорту за останні роки свідчить про створення ефективних систем із підготовки національних команд різних країн для участі в головних змаганнях чотиріччя. Політикою держав, що претендують на успіх на Олімпійських іграх, стає вдосконалення системи управління державними та громадськими організаціями для досягнення кінцевого позитивного результату в підготовці олімпійців [6]. Для реалізації такої політики країни створюють відповідні умови спортивній інфраструктурі. Однією з них є заснування центрів спортивної підготовки. Тут надаються певні послуги для підготовки спортсменів. Центри переважно надають комплексну підготовку з різних видів спорту. В Україні також почали створювати такі центри. Серед них засновано Східний державний центр олімпійської підготовки і Західний центр олімпійської підготовки з легкої атлетики, які розміщені в містах Суми й Луцьку у 2018 р.

Західний державний олімпійський центр олімпійської підготовки за п'ять років існування досяг значних успіхів у підготовці спортсменів високого рангу. Спортсмени успішно захищають спортивну честь України на міжнародних змаганнях та Олімпійських іграх і досягли значних успіхів. Отже, історія створення центру та його діяльності за цей короткий проміжок часу стає актуальною.

Мета дослідження – проаналізувати історичне становлення й розвиток Західного державного центру олімпійської підготовки з легкої атлетики на Волині. Методи дослідження – історико-педагогічний аналіз архівних документів, звіти Західного державного центру олімпійської підготовки, опитування тренерів і керівника ЗДЦОП, інформаційних ресурсів мережі «Інтернет».

Результати дослідження. Згідно з постановкою Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. (№ 567) про утворення державних установ було рішення створити «Західний державний центр олімпійської підготовки з легкої атлетики» в м. Луцьку.

Державна установа «Західний державний центр олімпійської підготовки з легкої атлетики» розпочала свою діяльність із 1 січня 2018 р. Засновником центру є Міністерство молоді та спорту України. Головне завдання Центру – підготовка спортсменів національної збірної команди України з легкої атлетики, здатних успішно виступати на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу, Європи, інших міжнародних і всеукраїнських змаганнях.

Передумовою створення в м. Луцьку Центру олімпійської підготовки з легкої атлетики були такі умови: сертифікований міський легкоатлетичний стадіон «Авангард», стадіон ВНУ ім. Лесі Українки для розминки, а пізніше – сертифікований стадіон із метань.

На посаду виконувача обов'язків директора Центру призначено ЗТУ Вегнера Олега Івановича (нині – директор). Крім того, створено структуру Центру з їхніми посадовими обов'язками (рис. 1).

За штатним розписом, у Центрі працює вісім тренерів, із них чотири – штатні одиниці, а за сумісництвом – вісім тренерів на 0,5 ставки.

На початку своєї діяльності в Центрі займалися 50 спортсменів, із них 20 осіб – постійний склад та 30 – змінний. У Центрі почали здійснювати підготовку спортсменів із п'яти видів легкої атлетики (спринт, витривалість, стрибки, метання й багатоборства).

Аналіз результатів табл.1 свідчить, що протягом 2018–2022 рр. у Західному державному центрі олімпійської підготовки з легкої атлетики відбувалися певні зміни в основному й змінному складах. За результатами опитування спортивних керівників, це стається за умови невиконання індивідуального плану підготовки, травм і порушення дисципліни. Спортсмени, які протягом півроку не

показують запланованих результатів, можуть бути відраховані зі змінного складу, а інші, які показують гарні результати, бути зараховані. Такий підхід до підготовки спортсменів створює мотивацію серйозно ставитися до підготовки й виступу на змаганнях. Щорічно також оновлюється основний склад Центру за результатами виступів спортсменів на змаганнях і виконанням планів індивідуальної підготовки.

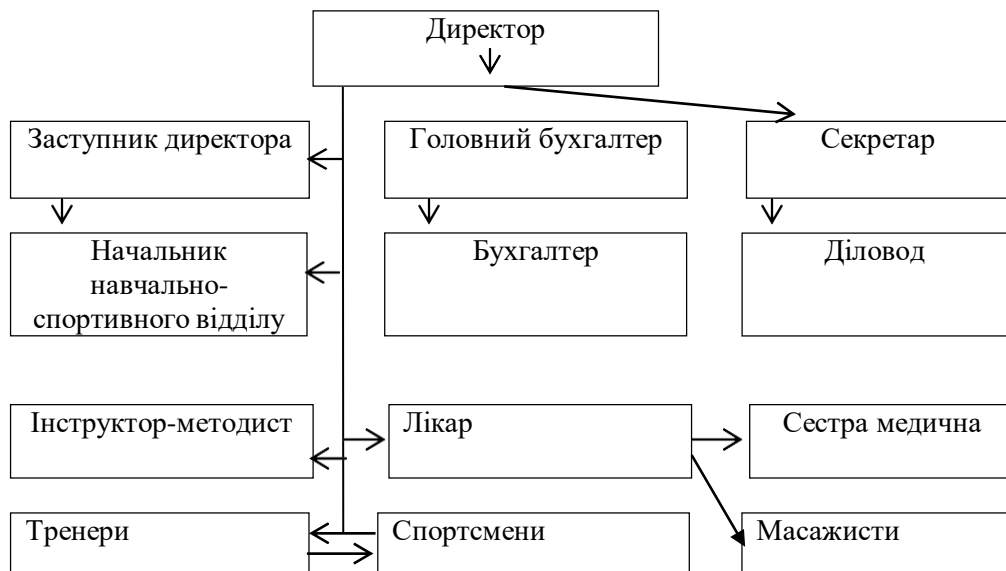

Рис. 1. Структура Західного державного центру олімпійської підготовки

Таблиця 1

Кількісний склад спортсменів центру за 2018–2022 рр.

Група видів	Усього спортсменів	Спортсменів у складі збірної команди України				МСУМК	МСУ	КМСУ	1 р.
		усього	осн.	канд.	рез.				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Спринт	6	6	1	5		-	1	5	
Витривалість	11	11	4	7		-	3	8	
Стрибки	7	7	2	5		-	1	6	
Метання	8	8	2	6		-	1	6	
Багатоборства	3	3	2	-	1	-	1	2	
Усього	35	35	11	23	1		7	27	
2019									
Спринт	11	9	3	3	3	-	3	5	3
Витривалість	21	15	5	10	-	1	2	12	6
Стрибки	30	25	9	3	13	2	6	12	10
Метання	22	17	8	4	5	-	9	9	4
Багатоборства	5	4	-	2	2	-	-	4	1
Усього	89	70	25	22	23	3	20	42	24
2020									
Спринт	11	11	4	1	6	-	4	2	3
Витривалість	26	21	6	11	4	1	2	14	8
Стрибки	36	31	9	15	7	1	3	14	18
Метання	28	27	8	7	12	-	6	8	9
Багатоборства	3	3	3	-	-	1	-	2	1
Усього	106	93	30	34	29	3	17	40	39
2021									
Спринт	10	10	4	2	4	-	4	2	4
Витривалість	17	14	1	9	4	-	2	9	6
Стрибки	17	16	5	8	3	1	4	4	8
Метання	20	19	7	5	7	1	5	9	5

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Багатоборства	4	4	2	1	1	-	1	1	2
Усього	68	63	19	25	19	2	16	25	25
2022									
Спринт	9	3	-	-	3	-	-	1	2
Витривалість	27	22	7	10	5	1	2	14	8
Стрибки	39	32	9	16	7	1	5	16	18
Метання	28	27	8	7	12	1	6	8	9
Багатоборства		-	-	-	-	-	-	-	-
Усього	92	84	24	33	27	3	13	39	37

Проаналізувавши якісний і кількісний склад спортсменів центру в табл. 1, ми отримали такі результати: у 2018 р. в основний склад збірної команди України входило 31,4 %; кандидатів – 31 %, резервний склад – 2,8 %. У 2019 р. кількість спортсменів у збірній становила: основний склад – 35,7 %, кандидати – 31,4 %, резервний – 32,8, а у 2020 р. – відповідно, основний – 32,2 %, кандидати – 36,5 %, резервний – 31,2 %. Із п'яти видів легкої атлетики, у 2021 р. до складу Центру входило спортсменів: основний склад – 30,1 %, кандидати – 39,6 %, резервний – 30,1 %. У 2022 р. до складу збірної команди України від центру було зараховано основного складу – 28,9 %; кандидатів – 39,3 %, резервного – 32,1 % спортсменів.

Як видно з даних табл. 2, спортсмени ЗДЦОП протягом п'яти років існування мали успіхи в досягненні спортивної майстерності й отриманні спортивних звань і розрядів.

Таблиця 2

Якісний склад спортсменів ЗДЦОП

Рік	Спортсмени	Звання й розряди, %				
		ЗМСУ	МСУМК	МСУ	КМС	I
2018	35		-	20	77	1
2019	89		3,4	22,5	47,1	26,9
2020	106		2,8	16	40	36,8
2021	68	1	1,9	23,5	36,8	36,8
2022	92		3,2	14,1	42,9	40,2

Аналіз результатів табл. 2 засвідчив, що в складі ЗДЦОП щорічно відбувалися зміни в кількості спортсменів високого рангу. У 2018 р., коли відбулося відкриття Центру, до складу зарахували лише 35 осіб, серед них – 20 % МСУ й 77 % – КМСУ. Найвищих результатів, яких досягли спортсмени, простежено у 2019 та 2021 рр. у підготовці МСУМК, МСУ та КМСУ.

Спортсмени ЗДЦОП протягом п'яти років успішно виступають на міжнародних змаганнях різного гатунку й чемпіонатах України. Міжнародні змагання поділяються на основні та допоміжні. До основних змагань відносять Олімпійські ігри, чемпіонати світу, Європи, Європейські ігри, а допоміжними вважають різні міжнародні зустрічі з різних видів легкої атлетики. Міжнародні змагання ще розподіляються за віковими категоріями. У ЗДЦОП переважно займаються спортсмени юнацького, юніорського та молодіжного віку. У такому віці спортсмени виступають і за інші вікові категорії за умови досягнення високих результатів. У табл. 3 відображено виступи спортсменів ЗДЦОП протягом п'яти років на основних змаганнях.

Таблиця 3

Виступи спортсменів ДУ ЗДЦОП на змаганнях різних рангів

Рік	Загальна кількість спортсменів, які взяли участь в ОІ, ЧС, ЧЄ	Олімпійські ігри			Чемпіонат світу			Чемпіонат Європи			Чемпіонат України		
		I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
2018	20				-	1	1	2	-	-	56	33	27
2019	31					1	1	3	1	3	53	56	37
2020	10										25	16	12

Закінчення таблиці 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
2021	15			1		1	1	2	1		54	37	29
2022	7				1	1	1	2			61	40	33
Усього				1	1	4	4	9	2	3	249	182	138

Аналіз результатів табл. 3 свідчить про успішний виступ спортсменів Центру на міжнародних і всеукраїнських змаганнях. Спортсмени Центру ставали призерами Олімпійських ігор, чемпіонами й призерами чемпіонатів світу, Європи. Як бачимо з табл. 3, у 2020 р. спортсмени не брали участі в основних змаганнях, це пов'язано з «Совід-19», і міжнародні змагання не проводилися. Спортсмени Центру успішно виступають на чемпіонатах України в різних вікових категоріях, про що свідчать результати в табл. 3.

Отримані під час дослідження результати табл. 4 дають підставу вважати, що спортсмени ЗДЦОП успішно виступають на головних змаганнях протягом п'яти років, незалежно від віку. Це свідчить про те, що учні Центру талановиті й досягають успіхів, починаючи з юнацького віку. Серед них можна назвати таких, як Кохан Михайло, Гаврилук Михайло, Магучіх Ярослава, Фельфер Артур. Так, зокрема, Магучіх Ярослава виборила бронзову медаль на Олімпійських іграх у Токіо, стала чемпіонкою Європи й призеркою чемпіонатів світу. Кохан Михайло, Гаврилук Михайло, Фельфер Артур досягали успіхів на міжнародних змаганнях серед юнаків, юніорів молоді та дорослих спортсменів. Завдяки умовам, які створює ЗЦОП, вищеназвані спортсмени й тренери мали змогу здійснювати навчально-тренувальний процес на найкращих спортивних аренах Європи та світу.

Таблиця 4

Переможці та призери ЗДЦОП в Олімпійських іграх, чемпіонатах світу, Європи (2018–2022 рр.)

Чемпіонат	Прізвище, ім'я	Вид	Тренер	Місце		
				I	II	III
1	2	3	4	5	6	7
Чемпіонат Європи серед юнаків, 2018	Іваненко Валерія	молот	Іваненко О. О. Іваненко О. Г	1		
	Кохан Михайло		Кохан С. В.	1		
III юнацьких Олімпійських іграх, 2018	Кохан Михайло	молот	Кохан С. В.		1	
	Гаврилук Михайло		Маланюк Я. Д. Яковів В. І.			1
Чемпіонат Європи серед молоді, 2019	<i>Гаврилук Михайло</i>	молот	Маланюк Я. Д. Яковів В. І.			1
Чемпіонат Європи серед юніорів, 2019	Іваненко Валерія	молот	Іваненко О. О. Іваненко О. Г.	1		
	Магучіх Ярослава	висота	Степанова Т. В.	1		
	Кохан Михайло	молот	Кохан С. В.	1		
	Кравченко Ілля	жердина	Черняєв О. Б.		1	
Чемпіонат Європи серед юніорів, 2021	Фельфер Артур	спис	Римко В. О.	1		
	Жульжик Світлана	800 м	Фінчук Т. Л.		1	
Чемпіонат світу серед юніорів, 2021	Фельфер Артур	спис	Римко В. О.		1	
Чемпіонат Європи з л/а в приміщенні, 2021	Магучіх Ярослава	висота	Степанова Т. В.	1		
Чемпіонат Європи серед молоді, 2021	Костриця Ерік	Естафета	Вегнер О. А. Вегнер О. І.		1	
	Командний чемпіонат Європи, 2019	Костриця Ерік	Естафета	Вегнер О. А.		1
Чемпіонат світу, 2019	Шумік Віктор	ходьба	Ялович В. Т.			1
	Олімпійські ігри, 2021	Магучіх Ярослава	висота	Степанова Т. В.		1
Чемпіонат світу серед юніорів, 2022 р.		Фельфер Артур	спис	Римко В. О.	1	
	Брудін Михайло	диск	Кузьменко . М., Брудін . М.			1

Закінчення таблиці 4

1	2	3	4	5	6	7
Чемпіонат Європи серед юніорів, 2022	Брудін Михайло	диск	Кузьменко . М., Брудін . М.	1		
Чемпіонат світу, 2022	Магучіх Ярослава	висота	Степанова Т. В.		1	
Чемпіонат Європи, 2022				1		
Усього				10	6	6

Як свідчать результати дослідження в табл. 4, високих результатів досягли спортсмени з таких видів спорту легкої атлетики, як метання молота, списа, диска, стрибки у висоту; біг на короткі та середні дистанції й ходьба. Такі результати свідчать про розвиток цих видів в Україні, талановитих спортсменів та професійність тренерів, які працюють у ЗДЦОП.

Дискусія. Проведене дослідження підтвердило раціональність створення Західного державного центру олімпійської підготовки в м. Луцьку, це дало змогу спортсменам України Західного регіону підвищувати спортивну майстерність і досягти високих результатів на міжнародних змаганнях. Про створення центру висвітлено в ЗМІ, а про виступи спортсменів були висвітлення лише у Facebook та YouTube і щорічних звітах. Результати наших досліджень розривають особливості розвитку ЗДЦОП та доповнюють науковий пошук подальшого вдосконалення підготовки спортсменів високого класу.

Уперше обґрунтовано історичний розвиток ЗДЦОП на Волині за період 2018–2022 рр. Він характеризується успішним виступом спортсменів Центру на міжнародних та українських змаганнях різних вікових груп. Підтверджено, що створення такого Центру на Волині сприяло розвитку спорту на територіях Західного регіону. Завдяки спільній роботі Міністерства молоді та спорту України зі ЗДЦОП простежено сприяння створенню умов і фінансування для підготовки спортсменів різних вікових груп із легкої атлетики. Така діяльність зробила значний поштовх у розвитку легкої атлетики й підвищила майстерність тренерів і спортсменів із зазначених видів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Здійснений аналіз створення та розвитку ЗДЦОП на Волині дав змогу виокремити певні досягнення Центру й виступи спортсменів на всеукраїнських та міжнародних змаганнях. У процесі дослідження виявлено певні особливості розвитку Центру за короткий термін його дії.

Створення ЗДЦОП у м. Луцьку сприяло подальшому розвитку видів легкої атлетики в Західному регіоні нашої держави. Діяльність Центру покращила умови підготовки спортсменів юнацького, юніорського й молодіжного складів збірної команди України.

Крім того, ЗДЦОП відіграв значну роль у підготовці легкоатлетів молодіжного складу та досягнення високих результатів на українських і міжнародних змаганнях різного гатунку.

У подальшому є необхідність продовжити дослідження діяльності ЗДЦОП і дослідити розвиток окремих видів легкої атлетики та виступи спортсменів у різних вікових групах.

Джерела та література

1. Звіт про діяльність ДУ Західний ЦОП у 2018 р. *Державна установа західний центр олімпійської підготовки*. Луцьк, 2018 р.
2. Звіт про діяльність ДУ Західний ЦОП у 2019 р. *Державна установа західний центр олімпійської підготовки*. Луцьк, 2019 р.
3. Звіт про діяльність ДУ Західний ЦОП у 2020 р. *Державна установа західний центр олімпійської підготовки*. Луцьк, 2020 р.
4. Звіт про діяльність ДУ Західний ЦОП у 2021 р. *Державна установа західний центр олімпійської підготовки*. Луцьк, 2021 р.
5. Звіт про діяльність ДУ Західний ЦОП у 2022 р. *Державна установа західний центр олімпійської підготовки*. Луцьк, 2022 р.
6. Володимир Ялович, Антон Ялович. Зародження спортивного товариства «Динамо» на Волині, та його тенденції розвитку. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2022. № 2 (58). С. 29–34. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-02-29-34>.

References

1. Report on the activities of the State Institution West Olympic Center of Track and Field (SI WESTERN COT) in 2018. State institution West Olympic Center. Lutsk, 2021.

2. Report on the activities of the State Institution West Olympic Center of Track and Field (SI WESTERN COT) in 2019. State institution West Olympic Center. Lutsk, 2021.
3. Report on the activities of the State Institution West Olympic Center of Track and Field (SI WESTERN COT) in 2020. State institution West Olympic Center. Lutsk, 2021.
4. Report on the activities of the State Institution West Olympic Center of Track and Field (SI WESTERN COT) in 2021. State institution West Olympic Center. Lutsk, 2021.
5. Report on the activities of the State Institution West Olympic Center of Track and Field (SI WESTERN COT) in 2022. State institution West Olympic Center. Lutsk, 2021.
6. Volodymyr Yalovyk, Anton Yalovyk (2022). The Emergence and of Sports Association Dynamo in Volyn and its Development Trends. *Physical education, sports and health culture in modern society*, 2(58), 29–34. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-02-29-34>.

Стаття надійшла до редакції 01.06.2023 р.

Технології навчання фізичної культури

УДК 796.01.07

ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ «ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ» ЯК СТИМУЛОВАЛЬНИЙ ЧИННИК ДЛЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Людмила Шуба¹, Вікторія Шуба², Віктор Шуба³

¹Національний університет «Запорізька політехніка», Запоріжжя, mila.shuba@gmail.com;

²Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, Дніпро, shubaV14@meta.ua;

³Університет імені Альфреда Нобеля, Дніпро, fb@duan.edu.ua

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2023-02-35-40>

Анотації

Теорія й методика фізичного виховання включає вивчення фізичного розвитку населення, урахування віку, статі та рівня фізичної підготовленості; фізіології й психології; педагогіки та методики навчання, урахування різних сфер діяльності особистості. Вона досліджує різні аспекти фізичного розвитку людини, такі як моторні навички, координація рухів, сила, витривалість, швидкість, гнучкість й інші. **Мета дослідження** – розробити та проаналізувати анкету перевірки отриманих теоретичних і практичних знань із предмету «Теорія і методика фізичного виховання» для студентів III курсу навчання спеціальності 017 «Фізична культура і спорт». **Методи дослідження** – теоретичний аналіз й узагальнення науково-методичної літератури, педагогічне спостереження, анкетування, методи математичної статистики. Дослідження проводили на базі Національного університету «Запорізька політехніка» протягом 2022/2023 н. р., на кафедрі управління фізичною культурою та спортом зі студентами третього курсу спеціальності 017 «Фізична культура і спорт». У дослідженні взяв участь 71 студент – 18 дівчат і 53 юнака. **Результати дослідження.** Отримані дані засвідчили, що студентська молодь, як завжди, прагне отримати якісні знання та розвиватись у декількох суміжних сферах діяльності для максимальної реалізації свого потенціалу. 69 % навчилися аналізувати та рекомендувати фізичні вправи для покращення процесу фізичного виховання; 28 % планують поєднати своє життя з науковою діяльністю; 56 % остаточно обрали професію, пов'язану зі сферою фізичного виховання та спорту. **Висновки.** Отже, розглядаючи процес навчання та особливості предмету «Теорія і методика фізичного виховання», можемо зробити висновок, що студенти, які вивчають цей предмет у рамках спеціальності 017 «Фізична культура і спорт», зможуть реалізувати свій потенціал у різних сферах своєї діяльності.

Ключові слова: університет, студенти, знання, анкета, теорія й методика, фізичне виховання.

Liudmyla Shuba, Victoria Shuba, Victor Shuba. Educational Component «Theory and Methodology of Physical Education» as a Stimulate Factor for a Healthy Lifestyle. The theory and methodology of physical education includes the study of the population's physical development, taking into account age, gender and the physical fitness level; physiology and psychology; pedagogy and teaching methods, taking into account various scope of activity. Look into various aspects of human physical development, such as motor skills, coordination, strength, endurance, speed, flexibility, etc. **The Purpose of the Study is** – to develop and analyze a questionnaire for checking the acquired theoretical and practical knowledge in the subject «Theory and methods of physical education» for students of the specialty 017 «Physical Culture and Sports» the third-year education. **Experimental Technique:** theoretical analysis and generalization of scientific and methodical literature, lesson observation method, questionnaire method, mathematical statistics method. The study was performed during the 2022–2023 academic year on the Zaporizhia Polytechnic National University, at the Department of Physical Culture and Sports Management with students of the specialty 017 «Physical Culture and Sports» the third-year education. 71 students took part in the study – 18 girls and 53 boys. **Results.** The obtained data showed that the college kids, as always, strives to obtain quality knowledge and develop in various scope of activity for the maximum realization their potential. 69 % learned to analyze and recommend physical exercises to improve the physical education process; 28 % plan to combine their life with scientific workflows; 56 % finally chose a profession related in the sphere of physical education and sports. **Conclusion.** Therefore, considering the educative process and special aspects of the subject «Theory and methods of physical

education», it can be concluded that students who study this subject within the framework of specialty 017 «Physical culture and sport» will be able to realize their potential in various scope of activity.

Key words: university, students, knowledge, questionnaire, theory and methodology, physical education.

Вступ. Теорія й методика фізичного виховання – це інтегративна система наукових знань про сутність фізичної культури, узятя в цілому; узагальнених закономірностей, її функціонування, спрямованого використання та подальший розвиток у системі чинників виховання, соціального формування особистості та оптимального розвитку життєвих сил людини [8–10; 14].

Теорія й методика фізичного виховання як наукова та навчальна дисципліна формує систему фундаментальних знань, що визначають професійну діяльність у галузі фізичного виховання. І цей важливий аспект спонукає та мотивує до ретельного вивчення цієї дисципліни [1; 3; 6].

Однією з головних ролей теорії й методики фізичного виховання є формування здорового способу життя в суспільстві. Це може включати пропаганду занять фізичною активністю, здорового харчування та розумного використання часу. Це сприяє зменшенню ризику виникнення хвороб, збільшенню тривалості життя й загальному покращенню якості життя людей [2; 3; 11; 12].

В основу наукової роботи покладено досягнення вітчизняної системи фізичного виховання та спорту в цілому, праці видатних теоретиків і методистів – А. Гурєєва, О. Черненко, Е. Дорошенко, Т. Круцевич, В. Тулайдан, Ю. Тулайдан, О. Худолій, J. Shimon [1; 2; 6; 7; 15].

Методи дослідження

Мета – розробити та проаналізувати анкету перевірки отриманих теоретичних і практичних знань із предмету «Теорія і методика фізичного виховання» для студентів III курсу навчання спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»

Учасники. Дослідження проводили на базі Національного університету «Запорізька політехніка» протягом 2022/2023 н. р., на кафедрі управління фізичною культурою та спортом зі студентами третього курсу спеціальності 017 «Фізична культура і спорт». У дослідженні взяв участь 71 студент – 18 дівчат і 53 юнаки.

Організація дослідження

Розроблено анкету для виявлення особливостей впливу отриманих знань під час викладання дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання» на зміну стилю життя студентів та мотивацію до здорової життєдіяльності. Анкета включала 30 запитань, які мали п'ять варіантів відповідей, деякі запитання були перефразовані для більш якісної й правдивої перевірки відповідей респондентів. Ми розробили такі запитання які не лише показали рівень отриманих знань, але й дали змогу оцінити, як дисципліна «Теорія і методика фізичного виховання» вплинула на самих студентів. На нашу думку, двошаровість такої анкети дуже важлива, ураховуючи сучасну студентоцентрованість у вищих навчальних закладах України. Бо отримати знання – це дуже важливий аспект, але найважливіше – уміти застосовувати знання на практики та вміти модифікувати їх залежно від обставин і матеріально-технічного забезпечення. Опитування проводили дистанційно, використовуючи платформу MOODLE. Ураховуючи сучасні обставини життя, відсутність світла або інтернету, постійні повітряні тривоги, студентам надали можливість протягом тижня проходити тестування. Але тестування можна було пройти лише один раз.

Статистичну обробку даних проводили за допомогою програми SPSS Statistics. Обчислювали такі параметри: середнє арифметичне значення, середнє квадратичне відхилення (показувало, наскільки в середньому відхиляються індивідуальні значення ознаки від середнього значення респондентів) і коефіцієнт варіації (для того, щоб розуміти однорідність вибірки).

Результати дослідження

Дисципліна «Теорія і методика фізичного виховання» розглядає фізичне виховання як соціальне явище, основи теорії адаптації та закономірності її використання у фізичному вихованні, навантаження й відпочинок та як компоненти процесу виконання фізичних вправ, навчання рухових дій, розвиток рухових якостей. Усі відповіді респондентів оброблені із використанням програми SPSS Statistics. Коефіцієнт варіації засвідчив, що за всіма показниками група є однорідною ($V=6,38\%$). Квадратичне відхилення щодо всіх питань становить $p<0,05$. Ураховуючи вищенаведені особливості, під час анкетування ми отримали цікаві дані.

72 % респондентів відповіли, що нічого цікавого не очікували від цієї дисципліни, лише 28 % сподівались отримати нові якісні знання, які спираються на сучасні тренди у фізичному вихованні та спорті. Але після проходження курсу 79 % респондентів відзначили, що вони інакше подивилися на свої тренування як у тренажерних залах, так і під час занять спортивними іграми.

62 % студентів звернули увагу на важливість опанування вмінням аналізувати вправи, навантаження для подальшого використання не лише для занять із фізичної культури та спорту, але й у реабілітації. Фізична реабілітація як напрям фізичного виховання спонукав студентів глибше зануритись у ці особливості.

69 % респондентів проаналізували заняття в школі під час уроків фізичної культури та ті знання, котрі отримали, надали пропозиції, як покращити якість уроків, навіть коли мінімальна кількість інвентарю та обладнання.

Цікавий той факт, що після дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання» 12 % студентів перестали палити (як дівчата, так і юнаки) й 11 % переглянули своє ставлення до алкоголю.

28 % студентів під час роботи над курсовий проектом виявили в себе бажання продовжувати працювати в науковій сфері та почали замислюватися продовжити навчання в аспірантурі, чим дуже порадували своїх викладачів.

56 % респондентів остаточно вирішили після закінчення університету працювати за обраною спеціальністю, бо, як виявилось у процесі навчання, їхня майбутня сфера діяльності включає декілька суміжних сфер (наприклад реабілітологія, комп'ютерні технології, біомеханіка), де вони, урахувавши сучасну цифровізацію життя, можуть максимально реалізувати свій потенціал у професії, незважаючи на обставини сьогодення.

По закінченню дуже цікавої та багатогранної дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання» очікуються такі результати за напрямами знань й умінь.

Студенти здобувають знання основних положень фізичного виховання різних верств населення, методики побудови занять у процесі фізичного виховання, методик розвитку фізичних якостей, умов реалізації принципів і методів фізичного виховання, правил підбору засобів під час виконання завдань фізичного виховання, особливостей роботи вчителя фізичного виховання в загальноосвітній школі, методів фізичного виховання.

Респонденти набули вміння користуватися спеціальною додатковою літературою, побудувати фізіологічну криву уроку фізичного виховання, скласти протокол хронометражу уроку фізичної культури, законспектувати фізіологічну характеристику формування рухового навичку, розробити програму навчання рухової дії, скласти документи планування програмового матеріалу з фізичного виховання, підбирати фізичні вправи для розвитку фізичних якостей, самостійно провести дослідження в межах курсових та дипломних робіт.

Дискусія. Предмет «Теорія і методика фізичного виховання» займається вивченням теоретичних основ фізичного виховання й методик його практичної реалізації.

Основною метою навчальної дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання» є надання студентам високоякісної теоретичної та практичної підготовки, щоб сформувати в них комплексну систему професійних знань і навичок у галузі фізичного виховання. Крім того, ця дисципліна сприяє розвитку творчого педагогічного мислення в студентів, здатності виявляти нові методи й форми роботи з фізичним вихованням, а також розширенню та вдосконаленню їхнього інтелектуального потенціалу, рухових умінь і навичок [8, 9, 13].

Вивчення цієї дисципліни спрямоване на досягнення таких конкретних цілей: сформувати в студентів систему теоретичних знань із фізичного виховання, яка має велике значення для визначення рівня їхньої освіти й професійної компетентності. Це допомагає студентам зрозуміти основні принципи та концепції фізичної культури, вивчити основні теоретичні підходи до фізичного виховання, а також розвинути в них критичне мислення й аналітичні навички, необхідні для успішної роботи в цій сфері [4, 5, 7, 11].

Отримані дані засвідчили, що студентська молодь, як завжди, прагне отримати якісні знання та розвиватись у декількох суміжних сферах діяльності для максимальної реалізації свого потенціалу. Відсоткове співвідношення на відповіді респондентів на питання розробленої анкети дають надію сучасним науковцям та фахівцям у зростанні потужного й незламного спеціаліста у сфері фізичного виховання та спорту. Про це свідчать такі факти: 69 % респондентів, які вже на III курсі навчились аналізувати й рекомендувати фізичні вправи для покращення процесу фізичного виховання; 28 % студентів планують поєднати своє життя із науковою діяльністю; 56 % респондентів остаточно обрали професію, пов'язану зі сферою фізичного виховання та спорту. Також відзначаємо позитивний вплив дисципліни «Теорії і методики фізичного виховання» на зміну «вектора» в сторону здорового способу життя – 12 % перестали палити (як дівчата, так і юнаки) й 11 % переглянули своє ставлення до алкоголю. Отримане відсоткове співвідношення доповнили вже наявні дані [1, 3, 6, 13].

Теорія й методика фізичного виховання мають важливе значення в різних аспектах нашого життя. Ось деякі способи, якими вони можуть нам допомогти:

1. Здоров'я та фітнес: вивчення теорії й методики фізичного виховання дає нам змогу розуміти принципи та методи підтримки нашого фізичного здоров'я. Ми отримуємо знання про важливість регулярної фізичної активності, правильного харчування й загальних принципів збереження фітнесу.

2. Рухові навички: теорія та методика фізичного виховання допомагають нам розуміти, як розвивати й удосконалювати наші рухові навички. Це може стосуватися таких аспектів, як координація, сила, швидкість, гнучкість і витривалість. Знання про рухові принципи допомагають нам покращити нашу фізичну виконавчу здатність та досягати кращих результатів у спорті й інших фізичних активностях.

3. Педагогічні навички: вивчення теорії та методики фізичного виховання дає нам можливість розвивати педагогічні навички, які можуть бути корисними в різних сферах життя. Незалежно від того, чи ми прагнемо стати вчителями фізичного виховання, тренерами або просто лідерами у фізичних активностях, знання теорії й методики допомагають нам ефективно комунікувати, планувати тренування та мотивувати інших до досягнення спортивних цілей.

4. Розвиток особистості: фізичне виховання не лише формує наше фізичне здоров'я, але й впливає на наше загальне самопочуття та розвиток особистості. Воно сприяє розвитку дисципліни, самодисципліни, витримки, командної роботи й самооцінки. Теорія та методика фізичного виховання надають нам інструменти й знання, які сприяють формуванню цих важливих аспектів нашої особистості [3, 5, 14].

Загалом, теорія та методика фізичного виховання мають широкий спектр застосувань і можуть допомогти нам покращити як фізичний, так і психологічний стан, розвивати навички та досягати успіху в різних сферах життя.

Висновки. Теорія й методика фізичного виховання – це комплексна дисципліна, яка спрямована на розвиток фізичних, психічних і соціальних аспектів особистості через фізичну активність, спорт і рухову діяльність. Основні цілі предмету полягають у забезпеченні оптимального фізичного розвитку, покращенні здоров'я, формуванні моторних навичок та навичок спілкування, розвитку соціальних навичок і здібностей.

Проаналізувавши отримані дані під час анкетування студентів третього курсу спеціальності 017 «Фізична культура і спорт», ми отримали вельми цікаву інформацію, яка свідчить про важливість та необхідність цієї дисципліни в навчальному процесі. 79 % опитаних студентів, незалежно від статі, відзначили, що інакше почали ставитися до своїх тренувань як у тренажерних залах, так і під час занять спортивними іграми. 69 % студентів, які навчаються на третьому курсі, навчилися правильно та коректно аналізувати, а потім рекомендувати фізичні вправи, залежно від рівня фізичної підготовленості, статі та віку, для покращення процесу фізичного виховання. 28 % студентів остаточно планують поєднати своє життя з науковою діяльністю, бо розуміють важливість «молодого погляду» на сучасний стиль і ритм життя. Крім того, 56 % респондентів вирішили остаточно обрати професію, пов'язану з фізичним вихованням та спортом, бо фізичне виховання – це здоров'я нації, і вони мають бажання бути причетними до «фізичною грамотності» суспільства. Наступні відсотки звертають увагу науковців на постійну проблему сучасності алкоголь та паління. Але завдяки отриманим знанням під час навчання з дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання» 12 % студентів (як дівчат, так і хлопців) припинили курити, а 11 % переглянули своє ставлення до алкоголю.

Отже, ураховуючи навчальний процес та специфіку предмету «Теорія і методика фізичного виховання», робимо висновок, що під час опанування цього предмету студенти за спеціальністю 017 «Фізична культура і спорт» зможуть реалізувати себе в різних сферах буття за своїм напрямом.

Перспективи для майбутніх досліджень. Плануємо провести ідентичне тестування, але вже на четвертому курсі перед випуском із бакалаврату. Порівняти отримані дані тих самих студентів та переконатись у вірності методики викладання дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання».

Конфлікт інтересів

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Джерела та література

1. Гуреева А. М. Черненко О. Є., Дорошенко Е. Ю. Теорія і методика фізичного виховання: основи спеціальної термінології у фізичному вихованні: навч. посіб. Запоріжжя: ЗДМУ, 2020. 78 с. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/11931>

2. Круцевич Т. Ю. Теория и методика физического воспитания. Киев: Олимп. лит., 2012. 392 с.
3. Прокопова Л. І., Лоза Т. О., Гвоздецька С. В. Навчально-методичний комплекс з дисципліни теорія і методика фізичного виховання / для студентів спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура): навч.-метод. посіб. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. 260 с. URL: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/7245>
4. Сергієнко Л. П. Спортивний відбір: теорія та практика. Тернопіль: Навч. кн. Богдан, 2009. 672 с.
5. Сергієнко Л. П. Терміни і поняття у фізичній культурі: навч. посіб. Тернопіль: Навч. кн. Богдан, 2011. 264 с.
6. Тулайдан В. Г., Тулайдан Ю. Т. Практикум з теорії і методики фізичного виховання. Львів: Фест-Прінт, 2017. 179 с.
7. Худолій О. М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання: навч. посіб. Харків: ОВС, 2008. 406 с.
8. Черненко С. О. Теорія й методика фізичного виховання: навч. посіб.: у 2 ч. Краматорськ: ДДМА, 2021. Ч. 1. 215 с. URL: <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/handle/123456789/3004>
9. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Ч. 1. Тернопіль: Навч. кн. Богдан, 2007. 272 с.
10. Шуба Л. В. Курс лекцій з дисципліни «Теорія і методика фізичного виховання» (ч. I) для студентів спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» 227 «Фізична терапія, ерготерапія» усіх форм навчання. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2020. 50 с
11. Hall C. Developing a competent global health promotion work force: pedagogy and practice. Caroline Hall. Research Fellow. Centre for Health Research. School of Health Sciences, University of Brighton, England, UK. July, 2014. 15 p.
12. National Standards & Grade-Level Outcomes for K-12 Physical Education. AAHPERD (The American Alliance for Health, Physical Education, Recreation and Dance). Human Kinetics, 2014. 136 p.
13. Osada N. Principles of Physical Education and Sports Studies, and Research in All Nations 2nd edition. CCB Publishing, 2010. 358 p.
14. Shimon J. M. Introduction to Teaching Physical Education. Human Kinetics, 2011. 229 p.
15. World Health Organization. Prevalence of insufficient physical activity? 2017. URL: http://www.who.int/gho/ncd/risk_factors/physical_activity_text/en/

References

1. Gureeva, A. M., Chernenko, O. E., Doroshenko, E. Yu. (2020). Teoriya i metody`ka fizy`chnogo vy`xovannya: osnovy` special`noyi terminologiyi u fizy`chnomu vy`xovanni: navchal`ny`j posibny`k [Theory and methodology of physical education: basics of special terminology in physical education: study guide] Zaporizhzhya: ZDMU. Retrieved from: <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/11931>
2. Krutsevich, T. Yu. (2012). Teory`ya y` metody`ka fy`zy`cheskogo vospy`tany`ya [Theory and methodology of physical education]. Ky`yiv: Oly`mpy`jskaya ly`teratura.
3. Prokopova, L. I., Loza, T. O., Gvozdetska, S. V. (2019). Navchal`no-metody`chny`j kompleks z dy`scy`pliny` teoriya i metody`ka fizy`chnogo vy`xovannya dlya studentiv special`nosti 014 Serednya osvita (Fizy`chna kul`tura): Navchal`no-metody`chny`j posibny`k. [Educational and methodological complex of the discipline theory and physical education methodology for students of specialty 014 Secondary education (Physical culture): Educational and methodological manual]. Sumy: Sumy DPU named after A. S. Makarenko. Retrieved from <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/7245>
4. Sergienko, L. P. (2009). Sporty`vny`j vidbir: teoriya ta prakty`ka. [Sports selection: theory and practice]. Ternopil: Educational book «Bohdan».
5. Sergienko, L. P. (2011). Terminy` i ponyattya u fizy`chnij kul`turi: navchal`ny`j posibny`k. [Terms and concepts in physical education: study guide]. Ternopil: Educational book «Bohdan».
6. Tulaydan, V. G., Tulaydan, Yu. T. (2017). Prakty`kum z teoriyi i metody`ky` fizy`chnogo vy`xovannya. [Practical training on a physical education specialty of the theory and methods]. Lviv: Fest-Print.
7. Khudoliy, O. M. (2008). Zagal`ni osnovy` teoriyi i metody`ky` fizy`chnogo vy`xovannya. [Physical education` general principles of the theory and methods]. Kharkiv: «OVS».
8. Chernenko, S. O. (2021). Teoriya j metody`ka fizy`chnogo vy`xovannya: navchal`ny`j posibny`k: u 2 chasty`nax. [Theory and methods of physical education: study letter: in 2 parts]. Kramatorsk: DDMA. Retrieved from: <https://library.megu.edu.ua:9443/jspui/handle/123456789/3004>
9. Shiyany, B. M. (2007). Teoriya i metody`ka fizy`chnogo vy`xovannya shkolyariv. Chasty`na 1. [Theory and methods of schoolchildren physical education. Part 1]. Ternopil: Textbook «Bohdan».
10. Shuba, L. V. (2020). Kurs lekcij z dy`scy`pliny` «Teoriya i metody`ka fizy`chnogo vy`xovannya» (chasty`na persha) dlya studentiv special`nosti 017 «Fizy`chna kul`tura i sport» 227 «Fizy`chna terapiya, ergoterapiya» usix form navchannya. [The course of lectures on the discipline «Theory and methods of physical education»

- (part one) for students of the specialty 017 «Physical culture and sport» 227 «Physical therapy, occupational therapy» of all forms of education]. Zaporizhzhia: NU «Zaporizhzhia Polytechnic».
11. Hall, C. (2014). Developing a competent global health promotion work force: pedagogy and practice. Caroline Hall. Research Fellow. Centre for Health Research. School of Health Sciences, 15 p.
 12. National Standards & Grade-Level Outcomes for K-12 Physical Education. AAHPERD (The American Alliance for Health, Physical Education, Recreation and Dance) (2014). Human Kinetics.
 13. Osada, N. (2010). Principles of Physical Education and Sports Studies, and Research in All Nations 2nd edition. CCB Publishing.
 14. Shimon, J. M. (2011). Introduction to Teaching Physical Education. Human Kinetics.
 15. World Health Organization. Prevalence of insufficient physical activity? (2017). Retrieved from: http://www.who.int/gho/ncd/risk_factors/physical_activity_text/en/

Стаття надійшла до редакції 19.06.2023 р.

Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

УДК 001.102:796.011.3–053.5

ОЦІНЮВАННЯ ЗМІСТОВОЇ ВАЛІДНОСТІ ПРОТОКОЛУ «КАНАДСЬКЕ ОЦІНЮВАННЯ ГРАМОТНОСТІ У ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ – 2»

Юлія Павлова¹, Іванна Боднар¹, Ганна Гук¹

¹Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Львів, Україна, pavlova.j.o@gmail.com

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2023-02-41-48>

Анотації

Актуальність. Для стимулювання досліджень грамотності у фізичній культурі важливим є адаптування якісних методик. **Мета роботи** – адаптація протоколу «Канадське оцінювання грамотності у фізичній культурі» (CAPL-2) та аналіз змістової валідності афективного та когнітивного доменів із використанням експертного оцінювання. **Методи.** Дослідження виконано з урахуванням рекомендацій, викладених у стандартах щодо вибору інструментів для вимірювання стану здоров'я, які ґрунтуються на консенсусі (COSMIN). Оцінювання змістової валідності проведено за участю групи експертів, серед яких були педагогічні (N = 22, 63,6 % – жінки, стаж педагогічної роботи – M (SD) = 22,80 (12,68) року) та науково-педагогічні працівники (N = 8, 87,5 % – жінки, стаж науково-педагогічної роботи – M (SD) = 13,63 (9,41) року). Кожне питання протоколу CAPL-2 експерти оцінювали з погляду відповідності й зрозумілості з використанням 5-бальної шкали. **Результати.** Частина «Мотивація та впевненість» і «Знання і розуміння» протоколу CAPL-2 після перекладу українською мовою проаналізовано українськими фахівцями з фізичного виховання й спорту та педагогіки. На думку експертів, запропоновано блоки запитань, які стосуються афективного та когнітивного компонентів грамотності у фізичній культурі, є зрозумілими й чітко сформульованими. Виявлено труднощі у віднесенні окремих змістових блоків до тієї чи іншої частини протоколу. **Висновки.** Українські анкети «Мотивація та впевненість» і «Знання і розуміння» протоколу CAPL-2 мають достатню змістову валідність. Анкети викладені простою й зрозумілою мовою, короткі за обсягом, вимагають попереднього інструктування всіх залучених осіб. Анкети розраховано на дітей віком 8–12 років. Робота з протоколом вимагає подальшого оцінювання валідності інструментів та залучення до анкетування школярів.

Ключові слова: грамотність у фізичній культурі, CAPL-2, мотивація, фізична активність, експертне оцінювання, консенсус.

Iuliia Pavlova, Ivanna Bodnar, Hanna Huk. Evaluation of the Content Validity of the Canadian Assessment of Physical Literacy-2. Topicality. In order to stimulate physical literacy research, it is crucial to adapt methods of high quality. The work aims to adapt the Canadian Assessment of Physical Literacy-2 (CAPL-2) protocol and analyze the content validity of the affective and cognitive domains using expert evaluation. **Methods.** The study was carried out considering the recommendations set out in the Consensus-based Standards for the selection of health status Measurement Instruments (COSMIN). The assessment of content validity was carried out with the group of experts, among whom there were pedagogical (N = 22, 63,6 % – women, teaching experience – M (SD) = 22,80 (12,68) years) and university professors (N = 8, 87,5 % – women, scholarly work experience – M (SD) = 13,63 (9,41) years). Each question of the CAPL-2 protocol was evaluated by experts in terms of appropriateness and comprehensibility with a 5-point scale. **Results.** The «Motivation and Confidence» and «Knowledge and Understanding» parts of the CAPL-2 protocol, after translation into Ukrainian, were analyzed by Ukrainian specialists in physical education, sports, and pedagogy. According to experts, the proposed blocks of questions related to the affective and cognitive components of physical literacy are understandable and clearly formulated. Difficulties were found in assigning some items to the appropriate part of the protocol. **Conclusions.** The Ukrainian questionnaires «Motivation and Confidence» and «Knowledge and Understanding» of the CAPL-2 protocol have sufficient content validity. Questionnaires are presented in simple and understandable language, short in volume, and require prior instruction of all involved persons. The questionnaires are designed for children aged 8–12 years. Working with the protocol requires further assessment of the validity of the instruments and the involvement of schoolchildren in the survey.

Key words: physical literacy, CAPL-2, motivation, physical activity, expert evaluation, consensus.

Вступ. Питання грамотності у фізичній культурі (physical literacy) пронизує сучасні ключові документи, які стосуються фізичної активності, здоров'я та фізичного виховання (Глобальний план дій щодо фізичної активності на 2018–2030 рр., Рекомендації ЮНЕСКО щодо якісного фізичного виховання тощо) [14; 16]. Маргарет Вайтхед, одна з ініціаторів розвитку грамотності у фізичній культурі та впровадження цього концепту в рекомендації ЮНЕСКО щодо якісного фізичного виховання, вважає, що грамотною у фізичній культурі є особа, готова до руху в різних ситуаціях, здатна «зчитувати» всі аспекти середовища, передбачати потребу в русі, аналізувати наявні можливості та відповідно реагувати на них, використовуючи власний інтелект й увагу [15]. На думку канадських науковців, які впровадили цей концепт у національні стандарти, грамотність у фізичній культурі охоплює мотивацію, впевненість, рухову компетентність, знання та розуміння [9].

Аналіз згаданих й інших визначень [1; 5; 9; 10; 15; 17] показує, що в грамотності у фізичній культурі можемо виокремити фізичний (рухова компетентність), афективний (мотивація та впевненість) і когнітивний (знання й розуміння) компоненти [1]. Водночас суть цих компонент і їх роль для грамотності у фізичній культурі є відкритими для дискусії питаннями. Так, в академічній спільноті немає єдиних підходів до окреслення компонента «Знання та розуміння». М. Вайтхед розглядає цей компонент як осмислення рухової активності, сприйняття руху як невід'ємної частини людського існування й процвітання [15]. Інші науковці під час інтегрування знання та розуміння в грамотність у фізичній культурі опираються передусім на те, що грамотність є насамперед навчальною конструкцією, яка охоплює свою особливу термінологію та підходи до розвитку рухової активності. Унікальною характеристикою грамотності у фізичній культурі є навчальний результат, який демонструється через рух і водночас показує перехід від однієї сфери навчання (психомоторної) до інших (когнітивної, афективної, соціальної).

Тематика грамотності у фізичній культурі залишається відносно новою для України стосовно політики, наукових досліджень і практики. Грамотність у фізичній культурі як цілісний концепт відсутній у документах національного рівня, які стосуються фізичного виховання, спорту, а також промоції фізичної активності. Це поняття згадується дуже побіжно в програмному документі щодо інклюзивної освіти. Наукові дослідження грамотності у фізичній культурі та адаптування цього цілісного концепту до культурних та національних реалій перебувають на початковому етапі [3, 4]. Опубліковані праці стосуються інтерпретації терміна з урахуванням особливостей національної культури, унікальних наукових і методичних традицій країни [12]; оцінюванню рівня грамотності у фізичній культурі дітей [1, 2], зокрема осіб з інвалідністю, із використанням відомих інструментів [11]. Важливим кроком, який, на думку міжнародних експертів, здатний стимулювати як наукові дослідження в цьому напрямі, так і подальші проекти й навчання, – це адаптування кращих методик для оцінювання грамотності у фізичній культурі [4]. Водночас реалізація цих завдань вимагає теоретичної та емпіричної валідності інструментів, співпраці з локальними експертами, які володіють достатньою інформацією з питань оцінювання грамотності у фізичній культурі й розуміють цей концепт загалом.

«Канадське оцінювання грамотності у фізичній культурі – 2-ге видання» – це комплексний протокол, який допомагає повністю та ґрунтовно оцінити рівень знань, мотивації, а також широкий спектр навичок і здібностей [8; 9]. Підґрунтям цієї методики є визначення грамотності ЮНЕСКО, згідно з яким грамотність у фізичній культурі – це мотивація, впевненість у собі, фізична компетентність, знання й розуміння, потрібні для того, щоб цінувати та дотримуватися фізично активного способу життя [1]. Протокол передбачає аналіз усіх чотирьох елементів грамотності у фізичній культурі [2; 9], а саме мотивації й впевненості, рухової компетентності, рівня знань із фізичної культури та розуміння окремого матеріалу, поведінкових аспектів участі у фізичній активності.

Метою нашої роботи була адаптація протоколу «Канадське оцінювання грамотності у фізичній культурі» та аналіз змістової валідності афективного й когнітивного доменів із використанням експертного оцінювання.

Матеріал і методи дослідження. *Організація та учасники.* Дослідження виконано з урахуванням рекомендацій, викладених у стандартах щодо вибору інструментів для вимірювання стану здоров'я, які ґрунтуються на консенсусі (COnsensus-based Standards for the selection of health status Measurement Instruments, COSMIN) та рекомендаціях організації Maple Research Trust, що займається перекладами та адаптуванням анкет для оцінювання функціонування людини, її стану здоров'я і якості життя. Координатор дослідження (Ю. П.) отримав згоду розробників на переклад протоколу «Канадське оцінювання грамотності у фізичній культурі» (Canadian Assessment of Physical Literacy-2,

CAPL-2) на українську мову й подальше його адаптування. Представлена робота охоплює оцінювання змістової валідності двох частин протоколу CAPL-2 – «Мотивація і впевненість», «Знання та розуміння».

Переклад протоколу проводили в кілька етапів (прямий переклад за участі двох незалежних перекладачів, створення єдиної версії, зворотний переклад та врахування виявлених недоліків). Для реалізації завдань кожного з цих етапів додатково залучали незалежних фахівців із перекладу ($N = 3$). Обговорювали версії анкети, напрацьовані під час кожного з етапів. Пріоритетом у роботі було створення такої української версії протоколу CAPL-2, що найбільше відповідає оригіналу та українській термінології, написана простою й легкою для розуміння мовою.

Оцінювання змістової валідності проведено за участю групи експертів. Запрошення отримали науково-педагогічні та педагогічні працівники, які попередньо прослухали лекції з питань грамотності у фізичній культурі. Лекційний матеріал охоплював дані про загальні концепції й моделі грамотності у фізичній культурі, складові частини грамотності у фізичній культурі, розвиток грамотності у фізичній культурі впродовж життя, практики та програми для розвитку грамотності у фізичній культурі в різних країнах світу, підходи до оцінювання грамотності у фізичній культурі. Критеріями виключення з групи експертів були: 1) відсутність згоди на участь у дослідженні;

2) відсутність теоретичного підґрунтя з питань грамотності у фізичній культурі (не пройшов спеціальні курси, не прослухав лекційний матеріал, не читав спеціалізовану літературу з цієї проблематики тощо); 3) низький рівень компетентності в питаннях грамотності (за результатами самооцінювання за 5-бальною шкалою – ≤ 3 балів); 4) низький рівень компетентності щодо оцінювання рівня знань та мотивації дітей і молоді (за результатами самооцінювання за 5-бальною шкалою – ≤ 3 бала). Відповідно до цих критеріїв, в остаточних підрахунках не враховано дані респондентів, які не дали згоди на участь ($N = 1$), мали низький рівень знань із питань грамотності й/або оцінювання рівня знань і мотивації ($N = 3$). Загалом до групи експертів увійшло $N = 30$ осіб, із них 70 % – жінки. Серед експертів були:

1) педагогічні працівники, які мають освіту в галузі фізичного виховання й спорту (учителі фізичної культури): $N = 22$, 63,6 % – жінки; вік – $M (SD) = 47,68 (9,64)$ року, $Min - Max = 31-63$ років; стаж педагогічної роботи – $M (SD) = 22,80 (12,68)$ року, $Min - Max = 27-55$ років;

2) науково-педагогічні працівники: $N = 8$, 87,5 % – жінки; вік – $M (SD) = 41,63 (11,81)$ року, $Min - Max = 27-55$ років; стаж науково-педагогічної роботи – $M (SD) = 13,63 (9,41)$ року, $Min - Max = 2-25$ років; мають ступінь кандидата наук у галузі фізичного виховання та спорту або педагогіки ($N = 6$), або доктора наук у цих галузях ($N = 2$).

Експерти взяли участь в опитуванні на добровільних засадах, попередньо були ознайомлені з метою й завданнями дослідження та могли відмовитися від участі на будь-якому етапі.

Методи. Експерти отримали анкету, що складалася з чотирьох частин: 1) інформована згода на участь у дослідженні; 2) соціодемографічної частини, уключаючи питання для оцінювання кваліфікації експерта; 3) теоретичної частини; 4) питань, що стосуються відповідності протоколу CAPL-2. Матеріал теоретичної частини містив визначення грамотності у фізичній культурі, яке покладено в основу розроблення протоколу CAPL-2, короткі характеристики осіб із високим та низьким рівнями грамотності у фізичній культурі, опис структури протоколу CAPL-2 й описи частин протоколу «Мотивація та впевненість», «Знання та розуміння». Кожне питання цих двох частин протоколу експерти оцінювали з погляду відповідності (чи відповідає питання протоколу концепції грамотності? чи це питання дійсно можна віднести до однієї з частин протоколу?) і зрозумілості (чи це питання є чітким та зрозумілим?). Для відповіді на кожне запитання експерти використовували 5-бальну шкалу (1 – питання повністю не зрозуміле / не відповідає концепції, 5 – питання повністю зрозуміле / відповідає концепції).

Статистичний аналіз. Для опрацювання даних використовували описову статистику, обчислювали середнє значення (M), середнє квадратичне відхилення (SD), мінімальне (Min) та максимальне (Max) значення. Для порівняння даних використовували χ^2 Kruskal-Wallis або ANOVA. Достовірними вважали відмінності при $p \leq 0,05$.

Результати дослідження. На думку експертів, запропоновані блоки запитань, які стосуються афективного компонента грамотності у фізичній культурі, є зрозумілими й чітко сформульованими (табл. 1). За 5-бальною шкалою всі оцінки експертів перевищували 3,8 бала, також відповіді різних груп експертів щодо зрозумілості та відповідності окремих частин чи блоків питань статистично достовірно не відрізнялися. Усі запропоновані змістові блоки відповідають загальній концепції

грамотності у фізичній культурі й, зокрема, частині «Мотивація та впевненість». Переважно за параметрами відповідності експерти дали оцінку в діапазоні 4–5 балів. Незважаючи на високий рівень узгодженості відповідей двох груп експертів, група педагогічних працівників частіше відносила окремі блоки запитань до невідповідної частини протоколу або не була впевнена у своєму виборі. Зокрема, блоки запитань «Одні діти легко вчаться грати у рухливі ігри / іншим дітям складно навчитися грати в рухливі ігри», «Одним дітям добре вдаються рухливі ігри / іншим дітям важко грати в рухливі ігри», правильно зіставили з відповідною частиною протоколу й не мали сумнівів у відповіді 27,3 % та 18,2 % опитаних експертів. Подібні відмінності спостерігали також у випадку блоку «Компетентність» – відносна кількість педагогічних працівників, які правильно зіставили запитання з частиною «Мотивація та впевненість», становила 22,7 %, що суттєво нижче, ніж у випадку науково-педагогічних працівників (87,5 %). У випадку питань, що стосувалися впевненості, спостерігали відмінності між групами двох експертів.

Таблиця 1

Оцінювання експертами змістових блоків частини «Мотивація та впевненість» протоколу CAPL-2

Параметр	Група експертів				p
	науково-педагогічні працівники		педагогічні працівники		
	М (SD), Me, балів	відносна кількість осіб, %	М (SD), Me, балів	відносна кількість осіб, %	
1	2	3	4	5	6
Внутрішня мотивація					
Зрозумілість	4,1 (1,5), 5,0		4,7 (0,6), 5,0		0,289
Відповідність загальній концепції грамотності	4,5 (0,8), 5,0		4,6 (0,6), 5,0		0,881
Відповідність частині «Мотивація та впевненість»	4,4 (1,4), 5,0		4,2 (1,1), 5,0		0,793
Правильне віднесення змістового блоку до частини «Мотивація та впевненість»		87,5		59,1	0,151
Компетентність					
Зрозумілість	4,5 (1,8), 5,0		4,3 (1,0), 5,0		0,601
Відповідність загальній концепції грамотності	4,3 (0,9), 4,5		4,2 (0,9), 4,0		0,951
Відповідність частині «Мотивація та впевненість»	3,9 (1,6), 5,0		3,8 (1,2), 4,0		0,876
Правильне віднесення змістового блоку до частини «Мотивація та впевненість»		0,75		22,7	0,010
Уподобання					
<i>Є діти, які не люблять гратися в рухливі ігри / інші діти справді люблять гратися в рухливі ігри</i>					
Зрозумілість	3,9 (0,8), 4,0		4,4 (0,8), 4,5		0,115
Відповідність загальній концепції грамотності	4,5 (0,5), 4,5		4,2 (0,8), 4,0		0,349
Відповідність частині «Мотивація та впевненість»	4,3 (1,2), 5,0		4,0 (1,1), 4,0		0,452
Правильне віднесення змістового блоку до частини «Мотивація та впевненість»		87,5		63,6	0,215
<i>Одним дітям не дуже весело, коли вони займаються спортом / інші діти чудово проводять час, коли займаються спортом</i>					
Зрозумілість	4,4 (0,7), 4,5		4,5 (0,8), 5,0		0,671
Відповідність загальній концепції грамотності	4,4 (0,5), 4,0		4,2 (0,8), 4,0		0,815

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6
Відповідність частині «Мотивація та впевненість»	4,4 (1,1), 5,0		3,8 (1,2), 4,0		0,181
Правильне віднесення змістового блоку до частини «Мотивація та впевненість»		100,0		50,0	0,013
<i>Одні діти не люблять займатися спортом / інші діти справді отримують задоволення від занять спортом</i>					
Зрозумілість	4,4 (0,7), 4,5		4,7 (0,6), 5,0		0,234
Відповідність загальній концепції грамотності	4,3 (0,7), 4,0		4,2 (1,1), 4,0		0,818
Відповідність частині «Мотивація та впевненість»	4,4 (1,1), 5,0		4 (0,9), 4,0		0,241
Правильне віднесення змістового блоку до частини «Мотивація та впевненість»		100,0		45,5	0,009
Упевненість					
<i>Одним дітям добре вдаються рухливі ігри / іншим дітям важко грати в рухливі ігри</i>					
Зрозумілість	4,1 (1,0), 4,0		4,3 (0,8), 4,5		0,665
Відповідність загальній концепції грамотності	4,5 (0,5), 4,5		4,0 (0,7), 4,0		0,066
Відповідність частині «Мотивація та впевненість»	4,0 (1,3), 4,5		3,6 (1,1), 4,0		0,286
Правильне віднесення змістового блоку до частини «Мотивація та впевненість»		87,5		18,2	< 0,001
<i>Одні діти досягають успіху в більшості видів спорту / інші діти вважають, що вони не є надто успішними в спорті</i>					
Зрозумілість	4,3 (1), 4,5		4,5 (0,7), 5,0		0,537
Відповідність загальній концепції грамотності	4,1 (1), 4,0		4,2 (0,9), 4,5		0,762
Відповідність частині «Мотивація та впевненість»	3,9 (1,4), 4,5		4,3 (0,9), 5,0		0,488
Правильне віднесення змістового блоку до частини «Мотивація та впевненість»		87,5		50,0	0,067
<i>Одні діти легко вчаться грати в рухливі ігри / іншим дітям складно навчитися грати в рухливі ігри</i>					
Зрозумілість	4,4 (0,7), 4,5		4,8 (0,5), 5		0,089
Відповідність загальній концепції грамотності	4,6 (0,5), 5		4,4 (0,7), 4,5		0,416
Відповідність частині «Мотивація та впевненість»	3,8 (1,5), 4,5		3,6 (1,2), 3,5		0,807
Правильне віднесення змістового блоку до частини «Мотивація та впевненість»		75,0		27,3	0,020

Оцінювання частини протоколу «Знання і розуміння» демонструє високу узгодженість між експертами (рис. 1). Відповіді респондентів за параметрами зрозумілості та відповідності статистично достовірно не відрізнялися ($p > 0,05$) й перевищували 4 бали.

Дискусія. Незважаючи на те, що розробленню CAPL-2 передували ретельний перегляд та аналіз навчальних планів, консультації з науковцями й практиками з фізичного виховання та спорту, питання змістової валідності анкети все що стоїть особливо гостро [6]. Для створення оригінальної канадської версії протоколу наявні методики оцінювання рухової компетентності, мотивації та впевненості проаналізовано й модифіковано відповідно до сучасних підходів [9]. Під час вибору певної методики / тесту враховували її доцільність, відповідність здатностям дитини, а також час, потрібний адміністрації / персоналу, щоб реалізувати це завдання. Частини «Мотивація та впевне-

ність» і «Знання і розуміння» протоколу після перекладу українською мовою проаналізовано українськими фахівцями з фізичного виховання й спорту та педагогіки. Серед залучених експертів були, зокрема, і практики, які працюють із дітьми молодшого та середнього шкільного віку. Оскільки дослідження грамотності у фізичній культурі як цілісного концепту в Україні перебуває на початковому етапі досліджень, для оцінювання української версії протоколу залучено не лише осіб, які мають відповідний досвід роботи й кваліфікацію, але й також тих, які початково пройшли спеціалізоване навчання з цього питання. На нашу думку, це сприяло розширенню експертизи залучених фахівців та надало можливість урахувати культурні й національні особливості фізичного виховання школярів та особливості оцінювання дітей.

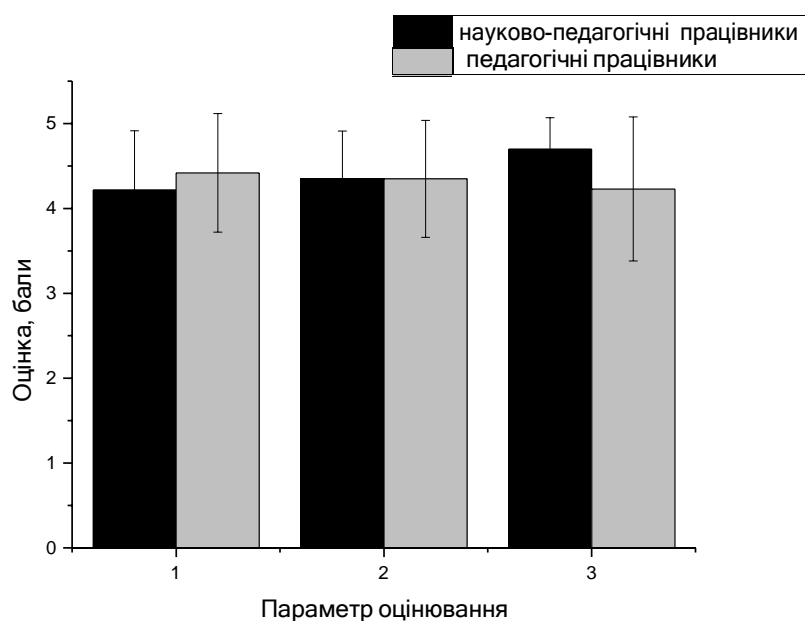

Рис. 1. Узагальнена оцінка (M , SD) частини «Знання та розуміння» протоколу CAPL-2: 1 – зрозумілість; 2 – відповідність загальній концепції грамотності у фізичній культурі; 3 – відповідність частині «Знання та розуміння»

Дослідження є першим, яке зосереджується не лише на розробленні української версії двох частин протоколу CAPL-2, але й на аналізі змістової валідності та адаптуванні методик. В анкетах повністю збережено структуру запитань – в українській версії наявні питання з вибором однієї правильної відповіді, підстановкою правильних слів / фраз у текст, розгалужені запитання з подальшим вибором відповідей так / ні, що повністю відповідає оригінальній версії. Частина «Знання та розуміння» містить п'ять запитань щодо суті фізичної активності, щоденної норми фізичної активності, способів поліпшення спортивних навичок, розуміння термінів «кардіореспіраторна витривалість», «м'язова сила»; відносна кількість балів, що припадає на цю частину протоколу, становить 10 %. Частина «Мотивація та впевненість» складається з 12 питань, що охоплюють 30 % від усіх можливих балів протоколу; частина запитань анкети стосується оцінювання внутрішньої мотивації відповідно до теорії самодетермінації. Поєднання в цій частині протоколу питань, що стосуються внутрішньої мотивації та оцінювання власної компетентності, розширюють точність вимірювання й прогностичну валідність методики, а також доповнюють дослідження М. Вайтхед, які зосереджені на позитивних аспектах мотивації та впевненості щодо фізичної активності, а не на негативних чинниках, які знижують їх [15].

Після аналізу української версії анкети експерти виявили проблемні питання, що стосуються частини протоколу «Мотивація та впевненість». Незважаючи на те, що всі вони високо оцінили ($\geq 3,8$ бала) зрозумілість і відповідність усіх блоків протоколу, були труднощі у віднесенні окремих змістових блоків до тієї чи іншої частини протоколу. Це, своєю чергою, вимагає розроблення чітких інструкцій і врахування часу для заповнення окремих змістових блоків.

Потребують подальшого аналізу запитання, які стосуються частини протоколу «Знання та розуміння». Грамотність у фізичній культурі не є співмірною фізичній активності чи фізичній

підготовленості, на сьогодні в процесі обговорення є те, як саме ці концепти повинні бути включені в структуру грамотності [6; 7; 13]. Також критиці підлягає обмеження фізичного виховання цілями охорони здоров'я, котрі стосуються зниження поширеності неінфекційних захворювань, що, своєю чергою, звужує фізичне виховання до дотримання рухових норм, визначених світовими організаціями.

Висновки. Українські анкети «Мотивація та впевненість» і «Знання і розуміння» протоколу CAPL-2 мають достатню змістову валідність. Анкети викладені простою й зрозумілою мовою, короткі за обсягом, проте вимагають попереднього інструктування всіх залучених осіб. Анкети розраховано на дітей віком 8–12 років. Передбачено, що в тестуванні може взяти участь кожна дитина, незалежно від навчальних чи мовленнєвих труднощів. Тестові завдання кожної анкети можна добирати, використовувати, оцінювати й інтерпретувати незалежно, щоб оцінити кожний складник грамотності окремо. Робота з протоколом вимагає подальшого оцінювання валідності інструментів та залучення до анкетування школярів.

Джерела і література

1. Павлова Ю. Грамотність у фізичній культурі різних груп населення. Львів: ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2022. 160 с.
2. Павлова Ю. Оцінювання грамотності у фізичній культурі дітей шкільного віку: основні підходи та інструменти. *Науковий дискурс у фізичному вихованні і спорті*. 2023. № 1. С. 47–57.
3. Тимкович І., Цювх Л., Пономарьов С. Грамотність у фізичній культурі здобувачів вищої освіти як чинник їхнього здоров'язбереження: грамотність у фізичній культурі. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2023. Т. 11, № 5. С. 82–87. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i5-012>
4. Carl J., Bryant A. S., Edwards L. C. [et al.] Physical literacy in Europe: The current state of implementation in research, practice, and policy. *Journal of Exercise Science & Fitness*. 2023. Vol. 21, is. 1, P. 165–176. <https://doi.org/10.1016/j.jesf.2022.12.003>
5. Cornish K., Fox G., Fyfe T. [et al.]. Understanding physical literacy in the context of health: a rapid scoping review. *BMC Publ Health*. 2020. Vol. 20, is. 1. P. 1569. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-09583-8>
6. Dudley D., Cairney J. How the Lack of Content Validity in the Canadian Assessment of Physical Literacy Is Undermining Quality Physical Education. *Journal of Teaching in Physical Education*. 2022. Vol. 42, is. 4. P. 647–654. <https://doi.org/10.1123/jtpe.2022-0063>
7. Dudley D., Cairney J. Physical literacy: answering the call for quality education and sustainable development. *Prospects*. 2021. Vol. 50. P. 5–11. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09512-y>
8. Gunnell K.E., Longmuir P.E., Barnes J.D. [et al.]. Refining the Canadian Assessment of Physical Literacy based on theory and factor analyses. *BMC Publ Health*. 2018. Vol. 18, is. S2. P. 436. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5899-2>
9. Longmuir P.E., Gunnell K.E., Barnes J.D. [et al.]. Canadian Assessment of Physical Literacy Second Edition: a streamlined assessment of the capacity for physical activity among children 8 to 12 years of age. *BMC Public Health*. 2018. Vol. 18, suppl. 2, 1047. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5902-y>
10. Martins J., Onofre M., Mota J. [et al.]. International approaches to the definition, philosophical tenets, and core elements of physical literacy: a scoping review. *Prospects*. 2020. Vol. 50, is. 1-2, P. 13–18. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09466-1>
11. Pavlova I., Bodnar I., Hamade A. [et al.]. Relation between quality of life and physical literacy of young adolescents with Autism Spectrum Disorder. *International Journal of Special Education (IJSE)*. 2022. Vol. 36, is. 2. P. 13–26. <https://doi.org/10.52291/ijse.2021.36.14>
12. Pavlova I., Petrytsa P., Andres A. [et al.]. Measuring physical literacy in Ukraine: development of a set of indicators by Delphi method. *Phys Activ Rev*. 2021. Vol. 9, is. 1. P. 24–32. <https://doi.org/10.16926/par.2021.09.04>
13. Pushkarenko K., Causgrove Dunn J., Wohlers B. Physical literacy and inclusion: a scoping review of the physical literacy literature inclusive of individuals experiencing disability. *Prospects*. 2020. Vol. 7, is. 16. P. 68. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09497-8>
14. UNESCO. Quality physical education (QPE): guidelines for policy-makers. UNESCO, 2015. 84 p.
15. Whitehead M. E. Physical Literacy Across the World. London: Routledge, 2019. <https://doi.org/10.4324/9780203702697>
16. World Health Organization. Global action plan on physical activity 2018–2030: more active people for a healthier world. World Health Organization, Geneva. 2018. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241514187>
17. Young L., O'Connor J., Alfrey L. Physical literacy: a concept analysis. *Sport Educ Soc*. 2020. Vol. 25, is. 8. P. 946–959. <https://doi.org/10.1080/13573322.2019.1677586>

References

1. Pavlova, Iu. *Hramotnist' u fizychniy kul'turi riznykh hrup naseleennyia [Physical literacy of different population groups]*. L'viv: LSUFK, 2022, 160 p. (in Ukrainian).
2. Pavlova, I. (2023). Assessment of physical literacy of school-age children: basic approaches and tools. *Scientific discourse in physical education and sports*, 1, 47–57 (in Ukrainian).
3. Tymkovich, I., Tsovkh, L., Ponomaryev, C. (2023). Literacy in the physical culture of higher education students as a factor of their health. *Education. Innovation. Practice*, 11(5), 82–87. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i5-012> (In Ukrainian).
4. Carl, J., Bryant, A. S., Edwards, L. C. et al. (2023). Physical literacy in Europe: The current state of implementation in research, practice, and policy. *Journal of Exercise Science & Fitness*, 21 (1), 165–176. <https://doi.org/10.1016/j.jesf.2022.12.003>
5. Cornish, K., Fox, G., Fyfe, T. et al. (2020). Understanding physical literacy in the context of health: a rapid scoping review. *BMC Publ Health*, 20 (1), 1569. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-09583-8>
6. Dudley, D., Cairney, J. (2022). How the Lack of Content Validity in the Canadian Assessment of Physical Literacy Is Undermining Quality Physical Education. *Journal of Teaching in Physical Education*, 42 (4), 647–654. <https://doi.org/10.1123/jtpe.2022-0063>
7. Dudley, D., Cairney, J. (2021). Physical literacy: answering the call for quality education and sustainable development. *Prospects*, 50, 5–11. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09512-y>
8. Gunnell, K. E., Longmuir, P. E., Barnes, J. D. et al. (2018). Refining the Canadian Assessment of Physical Literacy based on theory and factor analyses. *BMC Publ Health*, 18 (2), 436. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5899-2>
9. Longmuir, P. E., Gunnell, K. E., Barnes, J. D. et al. (2018). Canadian Assessment of Physical Literacy Second Edition: a streamlined assessment of the capacity for physical activity among children 8 to 12 years of age. *BMC Public Health*, 18 (2), 1047. <https://doi.org/10.1186/s12889-018-5902-y>
10. Martins, J., Onofre, M., Mota, J. et al. (2020). International approaches to the definition, philosophical tenets, and core elements of physical literacy: a scoping review. *Prospects*, 50 (1–2), 13–18. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09466-1>
11. Pavlova, I., Bodnar, I., Hamade, A. et al. (2022). Relation between quality of life and physical literacy of young adolescents with Autism Spectrum Disorder. *International Journal of Special Education (IJSE)*, 36 (2), 13–26. <https://doi.org/10.52291/ijse.2021.36.14>
12. Pavlova, I., Petrytsa, P., Andres, A. et al. (2021). Measuring physical literacy in Ukraine: development of a set of indicators by Delphi method. *Phys Activ Rev*, 9 (1), 24–32. <https://doi.org/10.16926/par.2021.09.04>
13. Pushkarenko, K., Causgrove, Dunn J., Wohlers, B. (2020). Physical literacy and inclusion: a scoping review of the physical literacy literature inclusive of individuals experiencing disability. *Prospects*, 7 (16), 68. <https://doi.org/10.1007/s11125-020-09497-8>
14. UNESCO. (2015). *Quality physical education (QPE): guidelines for policy-makers*. UNESCO, 84 p.
15. Whitehead, M. E. (2019). *Physical Literacy Across the World*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203702697>
16. World Health Organization. (2018). *Global action plan on physical activity 2018–2030: more active people for a healthier world*. World Health Organization, Geneva. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241514187>
17. Young, L., O'Connor, J., Alfrey, L. (2020). Physical literacy: a concept analysis. *Sport Educ Soc*, 25 (8), 946–959. <https://doi.org/10.1080/13573322.2019.1677586>

УДК 796.011.3

РІВЕНЬ АЕРОБНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ КУРСАНТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Владислав Римик¹

¹Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, Україна, vladyslav.rymyk@pnu.edu.ua

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2023-02-49-55>

Анотація

У статті представлено результати власних досліджень рівня аеробної витривалості (VO₂max) у майбутніх поліцейських під час навчання (1–3 курсів). **Мета роботи** – виявити рівень аеробної витривалості (VO₂max) у майбутніх поліцейських у період навчання в Національній академії внутрішніх справ. У процесі дослідження показано динаміку показників аеробної витривалості (VO₂max) від першого до третього року навчання. У дослідженні використано такі **методи**: теоретичний аналіз й узагальнення науково-методичної літератури, педагогічне тестування, методи математичної статистики. Для визначення максимальної аеробної витривалості (VO₂ max) застосовано «beep test», у літературі його можна знайти під кількома назвами, наприклад: «Багатоступеневий фітнес-тест» (MSFT), «Тест Легера», «Тест Пейсера». **Результати** обстеження курсантів Академії внутрішніх справ засвідчили, що на першому курсі 53,03 % обстежених мають недостатній рівень VO₂max(v), 36,36 % (24 особи) відповідають середньому рівню аеробної витривалості, усього 10,61 % виявили високий рівень. На другому курсі кількість курсантів, які мають недостатній рівень VO₂max(v), знизилася до 30,85 % і збільшилася кількість курсантів, які мають середній рівень, а саме 40 % обстежених, високий рівень – 26,15 % обстежених. На третьому курсі недостатній рівень VO₂max(v) мають 25 % обстежених, що вдвічі менше, ніж на першому, середній рівень на третьому курсі вдалось отримати 41,67 % курсантам і високий рівень аеробної витривалості показали 33,33 % обстежених курсантів. За результатом проведеного дослідження ми виявили загальний рівень аеробної витривалості. Не виявлено жодного курсанта, який би мав дуже високий рівень. 23,38 % (44 особи) з усіх обстежених курсантів показали високий рівень аеробної витривалості, 39,34 % (75 осіб) – середній, 28,09 % (54 особи) – низький і 9,19 % (18 осіб) – дуже низький рівень аеробної витривалості. Третина обстежених курсантів Національної академії внутрішніх справ мають недостатній рівень аеробної витривалості (37,28 %), із якими потрібно додатково працювати для покращення аеробної витривалості.

Ключові слова: майбутні поліцейські, курсанти МВС, аеробна витривалість, VO₂max.

Rymyk Vladyslav. The Level of Aerobic Endurance of Cadets at the Ministry of Internal Affairs University.

The article presents the results of own research on the level of aerobic endurance (VO₂max) in future police officers during training (1–3 courses). **The Aim** of the research was to identify the level of aerobic endurance (VO₂max) in future police officers during their training at the National Academy of Internal Affairs. During the research, the dynamics of aerobic endurance indicators (VO₂max) from the first to the third year of study were shown. **The Study Used** theoretical analysis and generalization of scientific and methodological literature, pedagogical testing, methods of mathematical statistics. To determine the maximum aerobic endurance (VO₂ max), we used the «beep test», in the literature it can be found under several names, for example: «Multi-stage fitness test» (MSFT), «Leger test», «Pacer test». **The Results** of the examination of the cadets of the Academy of Internal Affairs showed that in the first year, 53,03 % of the examined have an insufficient level of VO₂max(v), 36,36 % (24 people) correspond to an average level of aerobic endurance, and only 10,61 % have a high level. In the second year, the number of cadets with an insufficient level of VO₂max(v) decreased to 30,85 % and the number of cadets with an average level increased, namely 40 % of those examined, 26,15 % of the examined cadets showed a high level. In the third year, 25 % of the examinees have an insufficient VO₂max(v) level, which is twice less than in the first year, 41,67 % of the cadets managed to get an average level in the third year, and 33,33 % of the examined cadets showed a high level of aerobic endurance. According to the results of the conducted research, we found a general level of aerobic endurance in which no cadet was found to have a very high level. 23,38 % (44 people) of all examined cadets showed a high level of aerobic endurance, 39,34 % (75 people) – average, 28,09 % (54 people) – low and 9,19 % (18 people) – very low level of aerobic endurance. A third of the examined cadets of the National Academy of Internal Affairs have an insufficient level of aerobic endurance (37,28 %), with whom additional work is needed to improve aerobic endurance.

Key words: future police officers, cadets of the Ministry of Internal Affairs, aerobic endurance, VO₂max.

Вступ. Досвід правоохоронної діяльності показує, що недооцінка важливості фізичної підготовки особового складу часто спричинює травматизм, поранення й загибель правоохоронців під час виконання ними службових обов'язків.

Сучасні поліцейські повинні забезпечувати безпеку людей, вони використовують адекватні засоби та методи застосування сили в разі необхідності, уміють розпізнавати небезпечні ситуації, керуються етичними нормами й діють без упередження в будь-яких ситуаціях [9].

Аналіз правоохоронної практики свідчить, що функціональні обов'язки поліцейського може виконувати особа, яка має високий рівень відповідальності за результати своєї службової діяльності та володіє комплексом знань, практичними навичками й важливими професійними якостями та здібностями, набутими шляхом спеціальної підготовки.

Об'єктом досліджень низки вітчизняних і зарубіжних учених стала фізична підготовка працівників правоохоронних органів (Р. Antonmattei, Р. Maher, J. Balkin М. І. Ануфрієв, М. Безпалій, С. Є. Бутов, Ю. В. Вереньга, І. П. Закорко, О. І. Каранкевич, О. А. Моргунов, М. О. Носко, В. І. Пліско, К. В. Пронтенко, С. П. Сергієнко, В. М. Сіньов, О. А. Ярещенко та ін.).

О. М. Лаврентьев вважає, що недостатній рівень загальної та спеціальної фізичної підготовки майбутніх поліцейських заважає їм ефективно виконувати свої професійні обов'язки [6].

М. О. Боровик виявив, що рівень витривалості визначається комплексом різноманітних факторів: функціональними можливостями органів і систем (спадковими й набутими), досконалістю технічних навичок, вольовими якостями та величиною енергетичних запасів організму [3].

У дослідженнях В. А. Дідковського, В. В. Бондаренка, О. В. Кузенкова [4], О. М. Ольхового [7], О. В. Петрачкова [8] та інших науковців галузі визначено методологічні аспекти, що сприяють підвищенню рівня фізичної підготовленості майбутніх працівників подібних силових структур.

Мета дослідження – виявити рівень аеробної витривалості (VO_{2max}) у майбутніх поліцейських у період навчання в Національній академії внутрішніх справ.

Методи й організація дослідження. Дослідження проводили на базі Прикарпатського факультету Національної академії внутрішніх справ м. Івано-Франківська під час навчання. У дослідженні взяли участь курсанти 1–3 курсів. Загальна кількість курсантів – 191 особа.

Усі учасники дослідження дали згоду на проведення тесту, на момент його складання пройшли медичну комісію й були визнані здоровими.

Для визначення максимальної аеробної витривалості (VO_{2max}) ми використали «beep test», у літературі його можна знайти під кількома назвами, наприклад: «Багатоступеневий фітнес-тест» (MSFT), «Тест Легера», «Тест Пейсера».

Звуковий сигнал задається комп'ютером із певною швидкістю та автоматичним звуковим перемиканням щохвилини з наростаючою швидкістю до відмови від можливості підтримувати задану швидкість. Зазвичай використовується версія, яка має початкову швидкість бігу 8,5 км/год та збільшується на 0,5 км/год щохвилини. Інша версія починається з 8,0 км/год, потім на 2-му рівні – до 9,0 км/год, а далі збільшується на 0,5 км/год щохвилини. Тест припиняється, якщо піддослідний не в змозі вийти на кордон у межах двох метрів протягом двох послідовних сигналів.

Для розрахунків застосовано формулу аеробних показників з урахуванням швидкості, використаної в тесті (St. Clair Gibson A., Broomhead S., Lambert M. I. та Hawley J. A., 1998) [10].

$$VO_{2max} = V \cdot 6,65 - 35,8.$$

Для проведення Beep Test необхідне таке обладнання: спортивний зал, стадіон, нековзна поверхня, маркування-конуси, 20 м вимірювальної стрічки, звуковий сигнал, тест CD і CD-плеєр або ноутбук.

Результати досліджень. Основною метою тесту «beep» є вимірювання аеробної витривалості (кардіореспіраторна витривалість), тобто максимальна кількість кисню, яку обстежувана особа може використати під час фізичних вправ.

Для точного вимірювання VO_{2max} курсант повинен бути підключеним до бігової доріжки за допомогою спеціальних пристроїв в умовах клінічної лабораторії та носити маску, що може точно контролювати кількість кисню, який використовується під час фізичних зусиль. З огляду на те, що поліцейські академії не мають такого обладнання, щоб оцінити аеробну здатність поліцейських, у якості кращої альтернативи було б застосовувати тест «beep», який робить тестування VO_{2max} простішим і легшим.

«Beep test» уключає в себе безперервний біг (уперед і назад) між двома паралельними лініями, розташовані на відстані 20 метрів один від одного, синхронізуючи темп рух з аудіозаписом, який видає звукові сигнали через однакові інтервали часу [10].

Ця форма тестування наразі використовується військовими державами-членами НАТО, такими як США (під час прийому всіх категорій особового складу до системи), Канада (лише для студентів

військових і спецпідрозділів) та Франція (для іноземного легіону), Велика Британія, Норвегія, Данія (для регулярних щорічних випробувань або для допуску до служби). Інші країни альянсу (наприклад Німеччина, Польща чи Греція) або держави поза альянсом (Швеція – лише для офіцерів, Австралія, Нова Зеландія тощо) також використовують різні форми цього тестування.

Тест на витривалість «beer» має низку переваг перед іншими методами оцінювання рівня аеробної витривалості майбутніх співробітників поліції, наприклад:

1. Він простий у виконанні й не потребує складного обладнання.
2. Не займає багато місця (може проводитись у спортивному залі або в природному середовищі, оскільки для цього потрібна площа близько 20 м).
3. Може виконуватись окремими особами або групами за наявності рівної поверхні довжиною 20 м і шириною 1 м.
4. Під час тесту можна спостерігати за всіма учасниками, оцінювачами й глядачами.
5. Він може розвивати такі якості, як спритність (координація рухів) і швидкість (реакція й прискорення), а також аеробну підготовку;

Із недоліків «beer test» можна відзначити такі моменти:

- для того щоб зафіксувати справжні результати, рівень мотивації майбутніх поліцейських має бути високим (показники, досягнуті під час навчання, не завжди відповідають дійсності, оскільки рівень мотивації нижчий, ніж під час формального оцінювання);
- для отримання більш високих результатів потрібно освоїти техніку бігу, поворотів і руху по прямій;
- під час тренувань у природному середовищі на результати можуть вплинути зовнішні чинники, такі як атмосферні умови (екстремальні температури, вітер, дощ, сніг, ожеледь тощо).

Обстеження курсантів Національної академії внутрішніх справ виявило, що на першому курсі середній показник $VO_{2max}(v)$ становить $38,83 \pm 6,80$ ml/kg/min, що відповідає низькому рівню кардіореспіраторної витривалості за методикою «beer test» [10], а саме 10 курсантів (15,15 %) мають дуже низький рівень $VO_{2max}(v)$, 25 обстежених (37,88 %) – низький рівень $VO_{2max}(v)$, 24 особи (36,36 %) перебувають на середньому рівні аеробної витривалості $VO_{2max}(v)$ і всього в семи курсантів (10,61 %) виявлено високий рівень $VO_{2max}(v)$. Не було жодного курсанта першого курсу з дуже високим рівнем кардіореспіраторної витривалості (рис. 1). А це свідчить, що 53,03 % обстежених першокурсників мають недостатній рівень $VO_{2max}(v)$.

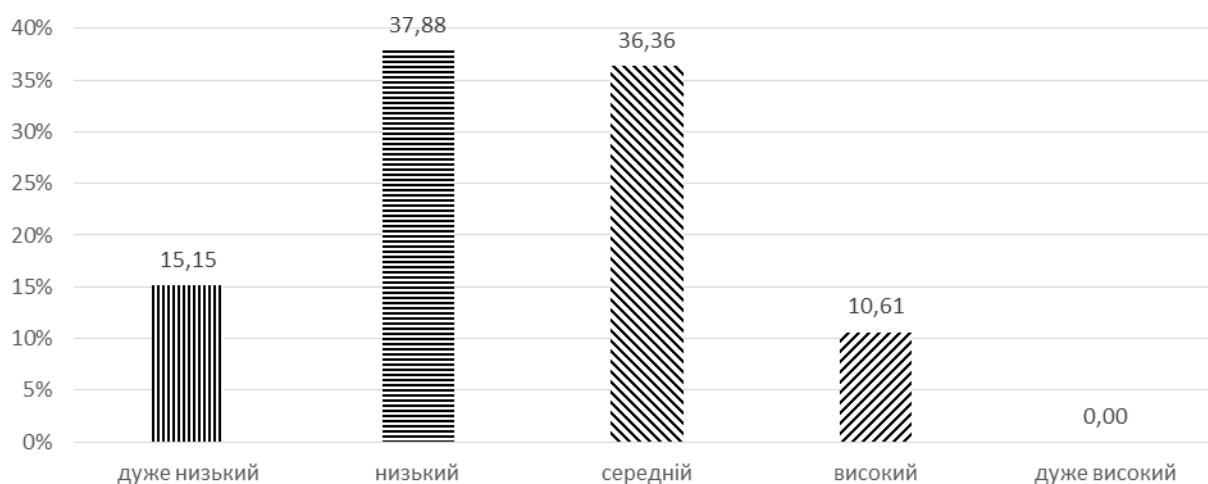

Рис. 1. Загальний рівень $VO_{2max}(v)$ курсантів I курсу Національної академії внутрішніх справ, % (n=66)

На другому курсі в курсантів Національної академії внутрішніх справ середній показник $VO_{2max}(v)$ більший, ніж на першому, і становить $41,17 \pm 8,51$ ml/kg/min, що відповідає середньому рівню аеробної витривалості (за методикою «beer test»). Тому на другому курсі (рис. 2) сім курсантів (10,77 %) мають показник дуже низького рівня аеробної витривалості, низький рівень виявлено в 15 обстежених курсантів (23,08 %), 26 (40 %) перебувають на середньому рівні й 17 осіб (26,15 %)

показали високий рівень аеробної витривалості. Але, провівши обстеження з другокурсниками, як і в курсантів першого курсу, не виявили жодного, який би мав дуже високий рівень $VO_{2max}(v)$. Натомість $\frac{1}{3}$ курсантів (33,85 %) другого курсу мають недостатній рівень $VO_{2max}(v)$, а це на 19,18 % менше, ніж у першокурсників.

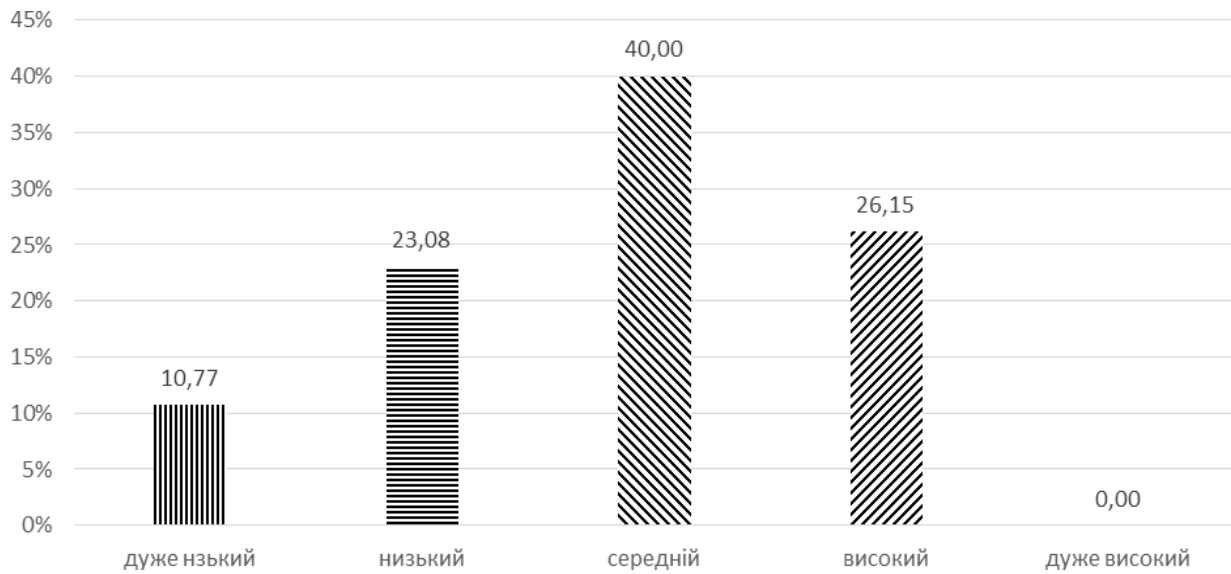

Рис. 2. Загальний рівень $VO_{2max}(v)$ курсантів II курсу Національної академії внутрішніх справ, % (n=65)

За середнім показником $VO_{2max}(v)$ курсанти третього курсу показали результат $44,58 \pm 6,83$ ml/kg/min, що вказує на середній рівень кардіореспіраторної витривалості (за медикою «beer test»).

На третьому курсі спостерігаємо суттєве зниження кількості курсантів із дуже низьким рівнем аеробної витривалості (рис. 3), а саме одна особа (1,67 %), із низьким рівнем – 14 курсантів (23,33 %), із середнім – 25 (41,67 %) та з високим рівнем кардіореспіраторної витривалості – 20 обстежених (33,33 %) курсантів. На третьому курсі 25 % курсантів мають недостатній рівень $VO_{2max}(v)$, що вдвічі менше, ніж на першому курсі, та на 8,85 % менше, ніж на другому.

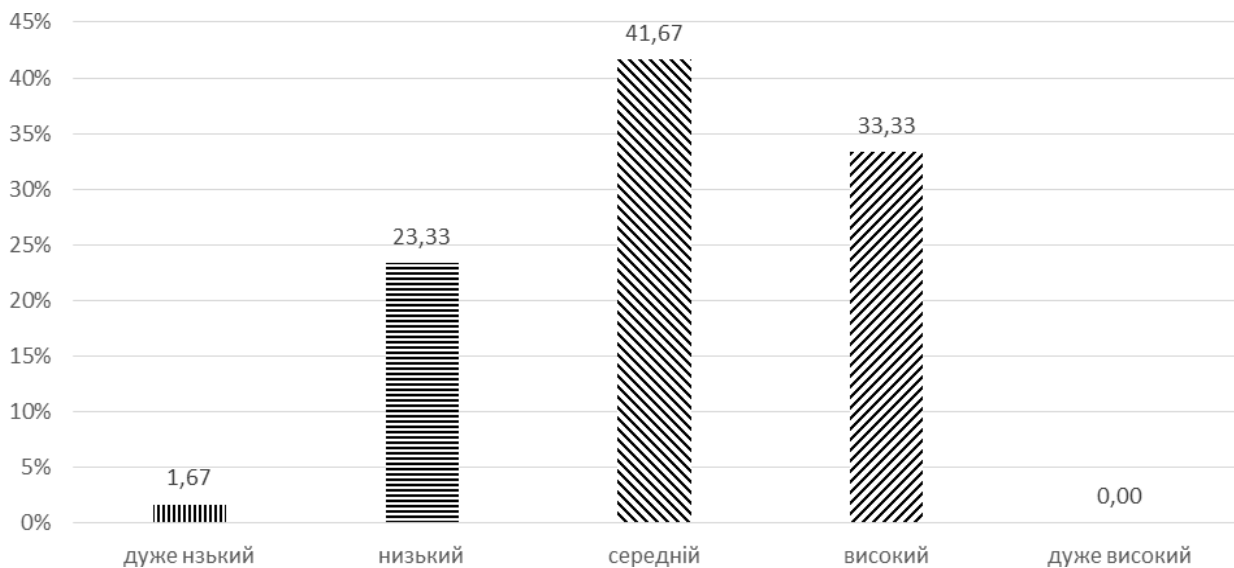

Рис. 3. Загальний рівень $VO_{2max}(v)$ курсантів III курсу Національної академії внутрішніх справ, % (n=60)

За результатами наших досліджень із випробуваннями «beer test» із визначення аеробної витривалості, не виявлено жодного курсанта (рис. 4), який би мав дуже високий рівень. 23,38 % (44 особи) з усіх обстежених курсантів мали високий рівень аеробної витривалості, 39,34 % (75 осіб) – середній, 28,09 % (54 особи) – низький і 9,19 % (18 осіб) – дуже низький рівень аеробної витривалості.

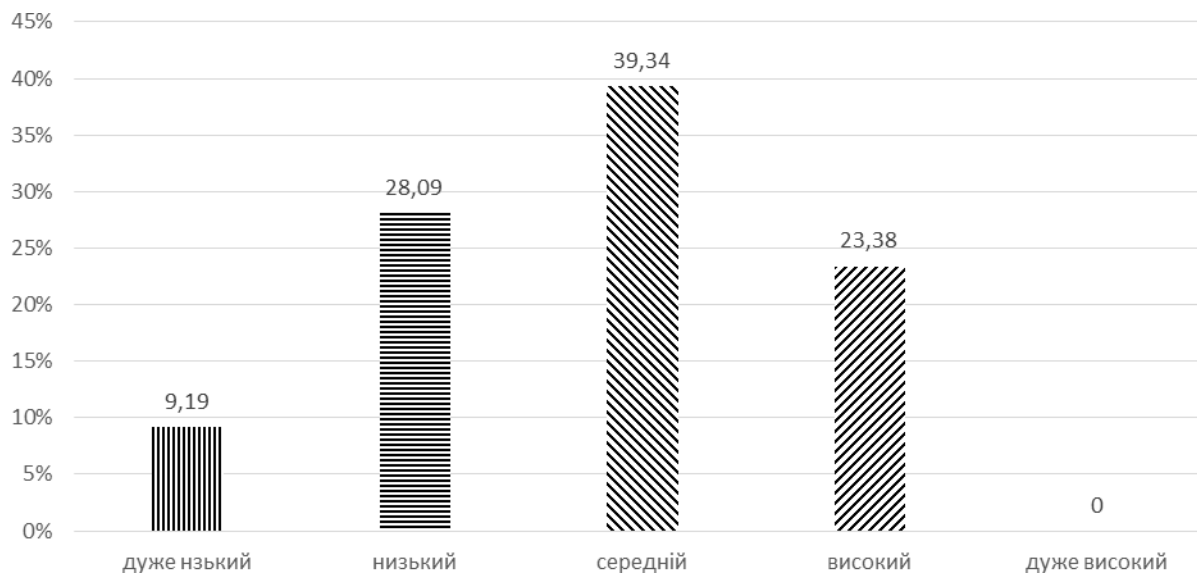

Рис. 4. Загальний рівень $VO_{2max}(v)$ курсантів Національної академії внутрішніх справ, % (n=191)

Дискусія. Результати проведених нами досліджень свідчать про те, що значна частина ($\frac{1}{3}$) обстежених курсантів Національної академії внутрішніх справ мають недостатній рівень аеробної витривалості (37,28 %), що не дає їм змоги повноцінно опанувати професійні навички та оволодівати професійно-важливими якостями й здібностями. Порівнюючи з результатами досліджень Збігнева Барабаша, Еміліана Задарко, Олени Шиян, Юрія Наконечного, Юлії Павлової [2], які використовували «beer test» для аналізу кардіореспіраторних можливостей студентів Словаччини, Польщі та України, де дуже низький і низький рівні виявили всього в 6,9 % проти 37,28 % дуже низького й низького рівнів в особистих дослідженнях. Високий та дуже високий рівні мають 46,9 % обстежених курсантів проти 23,38 % високого рівня в особистих дослідженнях. Теж в особистих дослідженнях не виявлено жодного курсанта, у якого би був дуже високий рівень кардіореспіраторної витривалості.

Також отримані особисті результати доповнюють дослідження Євгена Анохіна, Артура Одерова, Максима Кузнецова, Андрія Петрука, Тетяна Дух, Сергія Барашевського та Наталії Музики (2022), у якому йдеться про регресію показників фізичної й функціональної підготовленості за весь період навчання курсантів [1].

Тому для покращення рівня аеробної витривалості та фізичної підготовленості нами розробляється авторська програма, яка включає дійові й доступні форми, методи та засоби з покращення професійно-важливих якостей і здібностей.

Висновки. Результати наших обстежень показали, що 53,03 % курсантів Академії внутрішніх справ, які навчаються на першому курсі, мають недостатній рівень аеробної витривалості, 36,36 % відповідають середньому рівню аеробної витривалості й усього 10,61 % виявили високий рівень. На другому курсі кількість курсантів, які мають недостатній рівень аеробної витривалості, становить 33,85 %, середній рівень виявили 40 % курсантів, високий рівень показали 26,15 % курсантів. На третьому курсі недостатній рівень аеробної витривалості мають 25 % обстежених курсантів, середній рівень на третьому курсі отримали 41,67 % курсантів і високий рівень кардіореспіраторної витривалості показали 33,33 % обстежених курсантів.

Третина обстежених курсантів Національної академії внутрішніх справ мають недостатній рівень аеробної витривалості (37,28 %), із якими потрібно додатково працювати для покращення аеробної витривалості.

Перспективи подальших досліджень плануємо пов'язати з розробкою та експериментальною перевіркою програми для покращення аеробної витривалості.

Джерела та література

1. Анохін Є., Кузнецов М. Аналіз динаміки фізичної підготовленості вступників до закладів вищої військової освіти різних років вступу. *Physical education, sport and health culture in modern society*. 2022. № 2 (58). С. 43–51. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-02-43-51>
2. Барабаш Збігнєв [et al.]. Аналіз кардіо-респіраторних можливостей студентів львівських університетів на тлі досліджень студентської молоді з Польщі та Словаччини. *Фізична активність, здоров'я і спорт*. 2011. № 4 (6). С. 66–73.
3. Боровик М. О. Методика розвитку та виховання загальної фізичної витривалості у працівників Національної поліції України. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України*. 2017. С. 58–62. URL: http://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/21_04_2017_1/pdf/8.pdf
4. Дідковський В. А., Бондаренко В. В., Кузенков О. В. Фізична підготовка працівників Національної поліції України: навч. посіб. Київ: Нац. акад. внутр. справ; ФОП Кандиба Т. П., 2019. 98 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/14518>
5. Закон України «Про Національну поліцію». *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
6. Лаврентьев О. М. Удосконалення професійно-прикладної підготовки оперативних працівників правоохоронних органів України (на прикладі м. Полтава, 27–28 травня 2022 р. 179 податкової міліції): автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02 Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення. Харків: ХДАФК, 2012. 20 с.
7. Ольховий О. М. Теоретико-методичні основи професійно-спрямованої фізичної підготовки курсантів ВВНЗЗС України: монографія. Харків: ХУПС, 2012. 286 с.
8. Петрачков О. В. Професійно-прикладна підготовка курсантів у навчальному центрі сухопутних військ із застосуванням удосконалених нормативів фізичної підготовленості: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2012. 20 с.
9. Селюков В. С., Кушніренко Р. О., Константинов Д. В. Фізичне виховання як напрям підготовки поліцейських в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 4. С. 338–340. URL: http://www.pap.in.ua/4_2018/100.pdf
10. Heyward V. H. The physical fitness specialist certification manual / V. H. Heyward. Dallas, TX: The Cooper Institute for Aerobics Research, 1998. P. 48.

References

1. Anokhin, Y. Kuznecov, M. (2022). Analiz dynamiky fizychnoji pidghotovlenosti vstupnykiv do zakladiv vyshhoji vijsjkovoji osvity riznykh rokiv vstupu [Analysis of the dynamics of physical fitness of entrants to institutions of higher military education of different years of entry]. *Physical education, sport and health culture in modern society*, 2 (58), 43–51.
2. Barabash, Zbighnjev [et al.]. (2011). Analiz kardio-respiratornykh mozhlyvostej studentiv l'jvivs'jkykh universytetiv na tli doslidzhenj students'koji molodi z Poljs'hi ta Slovachchyny. [Analysis of cardio-respiratory capabilities of students of Lviv universities against the background of studies of student youth from Poland and Slovakia]. *Fizychna aktyvnistj, zdorov'ja i sport*, 4 (6), 66–73.
3. Borovyk, M. O. (2017). Metodyka rozvytku ta vykhovannia zahalnoi fizychnoi vytryvalosti u pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Methods of development and training of general physical endurance among employees of the National Police of Ukraine]. *Pidhotovka politsejs'kykh v umovakh reformuvannia systemy MVS Ukrainy*, 58–62.
4. Didkovskiy, V. A., Bondarenko, V. V., Kuzenkov, O. V. (2019). Fizychna pidhotovka pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Physical training of employees of the National Police of Ukraine]: navch. posib. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav; FOP Kandyba T. P., 98 p.
5. Zakon Ukrainy «Pro Natsionalnu politsiiu», Vidomosti Verkhovnoi Rady. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.
6. Lavrentiev, O. M. (2012). Udoskonalennia profesiino-prykladnoi pidhotovky operatyvnykh pratsivnykiv pravookhoronnykh orhaniv Ukrainy [Improvement of professional and applied training of operatives of law enforcement agencies of Ukraine] (na prykladi m. Poltava, 27–28 travnia 2022 r. 179 podatkovoi militsii): avtoref. dys. kand. nauk z fiz. vykhovannia i sportu: spets. 24.00.02 Fizychna kultura, fizyчне vykhovannia riznykh hrup naseleennia. Kharkiv: KhDAFK, 20 p.
7. Olkhoviy, O. M. (2012). Teoretyko-metodychni osnovy profesiino-spriamovanoi fizychnoi pidhotovky kursantiv VVNZZS Ukrainy [Theoretical and methodological foundations of professionally oriented physical training of cadets of Ukraine]: monohrafiia. Kharkiv: KhUPS, 286 p.

8. Petrachkov, O. V. (2012). Profesiino-prykladna pidhotovka kursantiv u navchalnomu tsentri sukhoputnykh viisk iz zastosuvanniam udoskonalenykh normatyviv fizychnoi pidhotovlenosti [Professional and applied training of cadets at the training center of the ground forces using improved standards of physical fitness]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Khmelnytskyi, 20 p.
9. Seliukov, V. S., Kushnirenko, R. O., Konstantynov, D. V. (2018). Fizychnе vykhovannia yak napriam pidhotovky politseiskykh v Ukraini [Physical education as a direction of police training in Ukraine]. *Porivnialno-analitychne pravo*, 4, 338–340.
10. Shy`yan, O., Sorokolit, N., Suxins`ka, V. (2017). Zastosuvannya «Beep-test» dlya formuvannya zdorov`yazberezhn`x kompetentnostej uchniv (mizhnarodny`j dosvid) [«Beep-test» applications for the formation of health-saving competences of students]. *Moloda sporty`vna nauka Ukrayiny`*: zb. tez dop., 21: u 4-x t. L`viv: LDUFK, 125 p.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2023 р.

УДК 796.412-055.2

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ОБҐРУНТУВАННЯ РОЗРОБКИ МОДЕЛЕЙ ТРЕНУВАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ СИЛОВОЇ ПІДГОТОВКИ В ХОРТИНГУ

Віктор Манолак^{1,2}, Станіслав Федоров³

¹ Державний університет фізичного виховання і спорту, Галаці, Румунія;

² Державний університет фізичного виховання і спорту, Кишинів, Республіка Молдова;

³ Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2023-02-56-63>

Анотація

Мета статті – обґрунтування та розробка моделей занять із силової підготовки в хортингу на основі ефективного поєднання інтегральних механізмів підвищення рівня резистентності спортсменів до подразника. **Методи.** Для практичної реалізації поставленої мети використовували аналіз результатів досліджень провідних науковців зі змішаних єдиноборств, силового фітнесу, спортивної фізіології й біохімії рухової активності. Основними маркерами, які досліджувалися під час аналізу експериментальних результатів, наведених у доступній нам літературі, були такі показники, як режими навантажень та енергозабезпечення, варіативність компонентів навантаження, співвідношення комплексів тренувальних вправ на тренажерах і з вільною вагою обтяження, періодичність використання базових та ізолюючих вправ. **Результати.** У процесі аналізу результатів досліджень провідних науковців щодо проблеми необхідності використання інтегрального підходу до тренувального процесу в змішаних єдиноборствах виконано певні зрушення в моделюванні занять. Так, ураховуючи особливості завдань, які ставляться перед спортсменами на етапі спеціалізовано-базової підготовки в хортингу, нами розроблено моделі тренувальних занять із силової підготовки. Виявлено, що залежно від відповідної комбінації вправ на тренажерах і з вільною вагою обтяження, із використанням різних анаеробних режимів енергозабезпечення суттєво змінюються показники робочої маси снаряду, що впливає на величину інтенсивності навантажень. Установлено, що саме використання принципу «передчасної втоми працюючих м'язових груп» із певною послідовністю використання алактатного й лактатного видів енергозабезпечення дає змогу не лише знизити параметри показника робочої маси снаряду, але й одночасно підвищити інтенсивність. Відповідні зміни сприятимуть підвищенню адаптаційних резервів організму. **Висновки.** Використання комплексів тренувальних засобів із достатньо різноманітної варіативності послідовного застосування базових й ізолюючих вправ сприятиме прискореним процесам довготривалої адаптації спортсменів із хортингу за мінімальний проміжок часу.

Ключові слова: хортинг, силові можливості, енергозабезпечення, тренувальне заняття, базові та ізолюючі вправи.

Victor Manolachi, Stanislav Fedorov. Modern Aspects of Justification for the Development of Models of Strength Training Classes in Horting. Topicality. Justification and development of models of strength training classes in horting based on an effective combination of integral mechanisms for increasing the level of athletes' resistance to stimuli. **Methods.** For the practical implementation of the set goal, we used the analysis of the results of research by leading scientists in mixed martial arts, strength fitness, sports physiology, and the biochemistry of motor activity. The main markers that were studied during the analysis of the experimental results given in the literature available to us were the following indicators: modes of loads and energy supply, variability of load components, the ratio of sets of training exercises on simulators and with free weights, frequency of use of basic and isolation exercises. **The Results.** In the process of analyzing the results of research by leading scientists regarding the problem of the need to use an integral approach to the training process in mixed martial arts, certain shifts in the modeling of classes were made. So, taking into account the specifics of the tasks that athletes face at the stage of specialized basic training in horting, we have developed models of strength training exercises. It was found that depending on the appropriate combination of exercises on simulators and with free weights, with the use of different anaerobic modes of energy supply, the indicators of the working mass of the projectile change significantly, which affects the intensity of the loads. It was established that the use of the principle of «premature fatigue of working muscle groups» with a certain sequence of using alactate and lactate types of energy supply allows not only to reduce the parameters of the projectile's working weight indicator, but also to increase the intensity at the same time. Corresponding changes will help increase the body's adaptive reserves. **Conclusions.** The use of complexes of training tools with a sufficiently diverse variability of consistent application of basic and isolation exercises will contribute to the accelerated processes of long-term adaptation of athletes from horting in a minimal period of time.

Key words: horting, strength capabilities, energy supply, training class, basic and isolating exercises.

Вступ. Сучасні вимоги до вдосконалення системи підготовки в змішаних єдиноборствах вимагають від науковців пошуку оптимальних механізмів впливу одночасно на підвищення функціональних можливостей спортсменів, рівень їх технічної та тактичної майстерності [1–3].

Хортинг як національний вид змішаних єдиноборств України за структурою дуже подібний до ММА, але в цьому виді спорту чітко переплітаються національні традиції в поєднанні з індивідуальними психологічними та морфофункціональними характеристиками, притаманними саме українцям. Тому основні проблеми з відсутністю ефективних механізмів оптимізації тренувального процесу та пошук ефективних шляхів для їх розв'язання мають ідентичне походження як для хортингу, так і для ММА [4–6].

Підвищення рівня функціональних можливостей спортсменів за рахунок тренувальних навантажень, ефективно використовуваних в інших видах спорту, є одним зі шляхів удосконалення системи підготовки [7–9]. В останні роки в структурних ланках тренувального процесу змішаних єдиноборств активно використовується різноманітна варіативність комплексів вправ та їх поєднання з певною величиною основних показників навантаження, які вважаються найбільш ефективними в пауерліфтингу, бодібілдингу, силовому фітнесі й кросфіту [10–13].

Проблеми пошуку оптимальних моделей тренувальних занять силової спрямованості або розробка зовсім нових з урахування особливостей змагальної діяльності в змішаних єдиноборствах тривалий час викликають низку суперечливих трактувань серед провідних науковців цього напрямку [14–16]. У певних видах змішаних єдиноборств протягом останніх десятиліть активно використовують класичні [17–19] для розвитку силової витривалості й вибухової сили моделі тренувальних занять із силової підготовки. Однак, урахуовуючи той факт, що в змішаних єдиноборствах спортсменів, залежно від стилю ведення поєдинків, поділяють на «ударників» і «борців» – розробити уніфіковану модель тренувань із силової підготовки практично не можливо.

Однією з основних проблем, які постають перед спортсменами, тренерами й науковцями на етапі спеціалізованої базової підготовки в змішаних єдиноборствах (ММА, рукопашний бій, крав-мага, хортинг та інші), є пошук ефективного поєднання тренувальних засобів, методів, принципів з урахуванням індивідуальних можливостей організму спортсменів [20–22].

Тривалий час фахівці зі змішаних єдиноборств для оптимізації тренувальних навантажень із метою підвищення функціональних можливостей організму активно у своїх дослідженнях використовували системи з фізичної підготовки, які переважно застосовуються в боксі, кікбоксингу, карате й інших ударних видах [23–25]. Пріоритетним завданням подібних систем підвищення адаптаційних резервів організму переважно було вдосконалення силової витривалості й спроможності спортсменів бути максимально активними та використовувати свій максимальний ударний потенціал протягом усіх раундів бою [1; 2; 26]. Водночас, урахуовуючи фізіологічні особливості зростання показників вибухової сили, необхідної для виконання серії з декількох потужних ударів, та силової витривалості, стає зрозумілим про доцільність використовувати паралельно зовсім різні за обсягом, інтенсивністю, енергозабезпеченням, класифікацією засобів тренувальні заняття [8; 11; 12]. Насамперед це є одним із важливих питань на етапі спеціалізованої базової підготовки в змішаних єдиноборствах.

Сучасні реалії активного розвитку хортингу як одного з різновидів змішаних єдиноборств в Україні, вимагає пошуку ефективних шляхів удосконалення тренувального процесу та підвищення рівня тренуваності спортсменів у найкоротший термін часу [2; 5; 15]. Розробки ефективних комбінацій використання в тренувальних заняттях із хортингу найбільш оптимальних, за результатами досліджень, в інших видах змішаних єдиноборств [21; 23] режимів тренувальних навантажень, різновидів енергозабезпечення м'язової діяльності, різних за структурою комплексів фізичних вправ та їх співвідношення з компонентами навантаження, дасть змогу максимально вдосконалити процес силової підготовки.

Мета дослідження – обґрунтування та розробка моделей занять із силової підготовки в хортингу на основі ефективного поєднання інтегральних механізмів підвищення рівня резистентності спортсменів до подразника.

Методи. Для практичної реалізації поставленої мети використовували аналіз результатів досліджень провідних науковців зі змішаних єдиноборств, силового фітнесу, спортивної фізіології та біохімії рухової активності. Основними маркерами, які досліджувалися під час аналізу експериментальних результатів, наведених у доступній нам літературі, були такі показники: режими навантажень та енергозабезпечення, варіативність компонентів навантаження, співвідношення комплексів тренувальних вправ на тренажерах і з вільною вагою обтяження, періодичність використання базових та ізолюючих вправ.

Результати дослідження

У табл. 1 представлено структуру першої моделі тренувальних занять із силової підготовки, яка ґрунтується на використанні «стандартної» для силових видів спорту комбінації співвідношення базових та ізолюючих вправ для основних груп м'язів на тренажерних пристроях [13; 14]. У цих умовах тренувальної діяльності силові навантаження виконуються з використанням анаеробно-гліколітичного виду енергозабезпечення м'язової діяльності. Ураховуючи величину компонентів навантаження (тривалість концентричної та ексцентричної фаз руху, кількість повторень в окремому сеті, параметри показника робочої маси снаряду), можемо стверджувати про те, що тренування силової спрямованості відбуваються в умовах режиму навантажень середньої інтенсивності та середнього обсягу роботи [1; 4].

Одним із важливих аспектів цієї моделі тренувальних занять є переважне рекрутування швидко-скорочувальних м'язових волокон типу «А» в процесі тренувальних навантажень, використовуючи показники робочої ваги обтяження в межах 70,0 % від 1 ПМ розвитку максимальної сили певної групи м'язів. Використання відповідних параметрів показників величини силового навантаження в процесі активації цього типу рухових м'язових одиниць, можливо, дасть змогу максимально підвищити рівень міжм'язової координації та в умовах довготривалої адаптації сприятимуть процесам гіпертрофії швидкоскорочувальних м'язових волокон певних груп.

Одночасно використання вправ на тренажерах дасть змогу спортсменам прискорити оволодіння технікою виконання вправ на певні м'язові групи, ураховуючи складність базових вправ (у м'язовому скороченні беруть участь більше 3–4 груп м'язів та 2–3 суглобів) й ізолюючих (у м'язовому скороченні беруть участь більше 1–2 груп м'язів та переважно один суглоб).

Таблиця 1

Структура 1 моделі тренувальних занять із силової підготовки спортсменів 1 групи в умовах використання комплексу вправ на тренажерах

М'язова група	Тренувальні вправи	Особливості режиму навантаження
Грудні м'язи	Базові: жим лежачи в тренажері Сміта Ізольовані: кросовери на блоці; зведення рук у тренажері метелик	Тренувальні навантаження виконуються в анаеробно-гліколітичному режимі енергозабезпечення. В окремому тренувальному занятті навантажують 2–3 м'язових групи. Під час тренування м'язова група навантажуються спочатку в процесі виконання базової, а потім 2 ізолюючих вправ. Тривалість ексцентричної фази руху становить 6 с, а концентричної – 3 с. В окремому сеті виконують 8–10 повторень. Робоча маса снаряду становить 70 % від 1ПМ. Загальна тривалість заняття становить 30 хв, а відпочинку між сетами – 45 с.
Дельтоподібні м'язи	Базові: жим на блоці сидячи із-за голови Ізольовані: тяга руками блоку вверх перед собою сидячи; підйоми рук в сторони в тренажері	
М'язи спини	Базові: тяга верхнього блоку за голову Ізольовані: тяга блоку до пояса сидячи в тренажері; полувер у верхньому блоці з канатом	
Триголовий м'яз плеча	Базові: французьким жим у тренажері Ізольовані: розгинання рук на верхньому блоці стоячи зворотним хватом; розгинання з верхнього блоку однією рукою	
М'язи нижніх кінцівок	Базові: жим ногами в блоці Ізольовані: розгинання ніг у тренажері сидячи; зведення ніг у тренажері сидячи	

Закономірність послідовного використання базових й ізолюючих силових вправ для певної м'язової групи є одним із ключових факторів, від яких залежить не лише ефективність впливу стресового подразника на процес виснаження резервів м'язів-агоністів та синергістів, але й характер адаптаційних змін в організмі [6, 9]. Водночас одним із важливих факторів цієї моделі тренувальних занять із силової підготовки в хортингу є послідовність навантаження певних м'язових груп. Так, наприклад, комплекс силових вправ на грудні м'язи найбільш оптимально поєднувати з вправами на м'язи нижніх кінцівок. Використання відповідних комбінацій комплексів силових вправ у наведеному прикладі, обґрунтовано доцільністю поєднання в окремому тренувальному занятті саме

тих груп м'язів, які не беруть активної участі як м'язи-синергісти та одночасно м'язів-стабілізаторів для контролю за положенням тіла спортсмена в просторі.

Одним із важливих факторів, які впливають на величину зовнішнього подразника (вагу обтяження під час виконання вправ на тренажерах), є саме використання тривалих періодів виконання концентричної (3 с) та ексцентричної (6 с) фаз руху, що дасть змогу максимально знизити інерцію під час виконання силової вправи. Одночасно задане співвідношення величини компонентів тренувального навантаження уможливило максимально зменшити параметри показника робочої маси снаряду (вага обтяження під виконання заданої кількості повторень), при цьому досягаючи заданої маси в кожному сеті (максимальне стомлення працюючих м'язових груп за певний проміжок часу).

У табл. 2 представлено особливості структури другої моделі тренувальних занять із силової підготовки для спортсменів із хортингу на етапі спеціалізовано-базової підготовки.

В основі цієї моделі тренувальних занять – вправи з вільною вагою обтяження (штангою та гантелями). Комплекс тренувальних вправ та періодизації їх використання відповідає «класичним» для пауерліфтингу й кросфіту програмам занять, направлених на зростання максимальної м'язової сили та, можливо, гіпертрофії певних видів м'язових волокон [7, 11, 12]. Використання відповідних силових вправ (із вільною вагою обтяження) вимагає від спортсменів залучення великої кількості м'язів-синергістів та особливо м'язових груп, які будуть утримувати тіло в певному положенні. Це все потребує великих енергозатрат та підвищення адаптаційних резервів в організмі спортсменів, що вимагає від тренерів, науковців використання фізіологічних та біохімічних методів контролю за функціональним станом їхнього організму та перебігом процесу довготривалої адаптації.

Таблиця 2

Структура 2 моделі тренувальних занять із силової підготовки спортсменів 2 групи в умовах використання комплексу вправ зі штангою та гантелями

М'язова група	Тренувальні вправи	Особливості режиму навантаження
Грудні м'язи	Базові: жим штанги лежачи на горизонтальній лаві Ізольовані: розведення гантелей лежачи на горизонтальній і похилій лаві	Тренувальні навантаження виконуються в анаеробно-алактатному режимі енергозабезпечення. В окремому тренувальному занятті навантажують 2–3 м'язових групи. Під час тренування м'язова група навантажується спочатку в процесі виконання базової, а потім 2 ізольованих вправ. Тривалість ексцентричної фази руху становить 2 с, а концентричної – 1 с. В окремому сеті виконують 10–12 повторень. Робоча маса снаряду становить 85 % від 1ПМ. Загальна тривалість заняття становить 30–32 хв, а відпочинку між сетами складає 60–70 с.
Дельтоподібні м'язи	Базові: жим гантелей сидячи Ізольовані: підйом гантелей перед собою сидячи; підйом гантелей через сторони сидячи	
М'язи спини	Базові: підтягування на поперечині Ізольовані: тяга гантелей на похилій лаві; гіперекстензія з обтяженням в руках	
Триголовий м'яз плеча	Базові: французьким жим лежачи Ізольовані: жим штанги лежачи вузьким хватом; розгинання руки з гантеллю через голову	
М'язи нижніх кінцівок	Базові: присідання зі штангою на грудях Ізольовані: випади з гантелями; станова тяга з гантелями	

У цій моделі використовується найбільш часто вживана серед спортсменів із силових видів спорту комбінація поєднання кількості повторень у кожній вправі (від 10 до 12) і тривалість виконання одного повторення (тривалість ексцентричної фази руху становить 2 с, а концентричної – 1 с). Використання цих параметрів призведе до того, що інерція тренувального снаряду (штанги чи гантелей) під час виконання силової вправи буде велика, що збільшує ймовірність ризику травматизму спортсменів, особливо у яких відсутній досвід виконання силових вправ із вільною вагою обтяження в заданих умовах тренувальної діяльності.

Використання силових вправ з вільною вагою обтяження та в заданому режимі навантаження впливає на збільшення активності певного типу рухомих м'язових одиниць. Так, урахувавши особливості запропонованої для цієї групи спортсменів моделі тренувальних занять, стає зрозуміло,

що в процесі напруженої м'язової діяльності переважно відбуватиметься рекрутування швидкоскорочувальних м'язових волокон типу «Б», які потребують значних запасів кретинфосфату та оптимізації системи енергозабезпечення рухової активності.

Використовуючи наведені в табл. 2, параметри компонентів навантаження сприяють тому, що показник величини робочої маси снаряду зростає до 85 % від 1ПМ. Аналізуючи результати досліджень провідних науковців із фітнесу, бодібілдингу [17, 19], ми встановили, що використання подібних до запропонованої нами моделі тренувальних занять із силової підготовки в хортингу може впливати на процес прискореного підвищення максимальної м'язової сили (1 ПМ) та зростання м'язової маси тіла. Відповідні адаптаційні зміни в організмі спортсменів відбуватимуться за рахунок збільшення рівня внутрішньо-м'язової координації та довготривалої гіпертрофії швидкоскорочувальних м'язових волокон груп, але лише за умови повного виснаження енергетичних адаптаційних резервів та одночасного стомлення працюючих груп м'язів у процесі кожного тренувального заняття [24].

У табл. 3 представлено особливості структури третьої моделі тренувальних занять із силової підготовки для спортсменів із хортингу в умовах використання комбінованого комплексу вправ та принципу «передчасного стомлення м'язів» на тлі різних видів енергозабезпечення.

Основною особливістю цієї моделі тренувань силової спрямованості є те, що тренувальний принцип «передчасного стомлення» (на окрему м'язову групу спочатку виконують вправи ізольованого характеру, а потім базові) використовується в комбінації з різними режимами енергозабезпечення м'язової діяльності. Застосування цього принципу в силових видах спорту дає змогу суттєво впливати на величину показників обсягу та інтенсивності навантаження, особливо на етапі спеціалізовано-базової підготовки, а також розробити ефективний механізм оптимізації тренувального процесу в змішаних єдиноборствах [1; 4; 6].

Таблиця 3

Структура 3 моделі тренувальних занять із силової підготовки спортсменів 3 групи в умовах використання комбінованого комплексу вправ та принципу передчасного стомлення м'язів

М'язові групи	Тренувальні вправи	Особливості режиму навантаження
Грудні м'язи	Ізольовані: кросвери на блоці; зведення рук сидячи з протидією партнера Базові: жим лежачи в тренажері Сміта	Використовується принцип передчасного стомлення (на окрему м'язову групу спочатку виконують 2 вправами ізольованого характеру, а потім базову).
Дельтоподібні м'язи	Ізольовані: підйом рук перед собою сидячи з протидією партнера; підйом рук через сторони сидячи з протидією партнера Базові: жим на блоці сидячи із-за голови	Ізольовані вправи виконуються в анаеробно-гліколітичному режимі енергозабезпечення. Тривалість ексцентричної фази руху становить 6 с, а ексцентричної 3 с.
М'язи спини	Ізольовані: гіперекстензія з поворотами; полувер в верхньому блоці з канатом Базові: тяга верхнього блоку за голову	В окремому сеті виконують 8–10 повторень. Робоча маса снаряду становить 65–67 % від 1ПМ.
Триголовий м'яз плеча	Ізольовані: розгинання рук від опори стоячи в нахилі; зворотні віджимання від лави Базові: розгинання рук на верхньому блоці стоячи	Базові вправи виконуються в анаеробно-алактатному режимі енергозабезпечення. Тривалість ексцентричної фази руху становить 6 с, а концентричної 3 с.
М'язи нижніх кінцівок	Ізольовані: присідання з опорою; зведення ніг в тренажері сидячи; виконання прямого удару ногою з обтяженням Базові: жим ногами в блоці	В окремому сеті виконують 4–6 повторень. Робоча маса снаряду становить 75 % від 1ПМ.
		В окремому занятті навантажують 2–3 м'язових групи. Загальна тривалість заняття становить 30 хв, а відпочинку між сетами – 45 с.

Відмінність запропонованої нами моделі тренувань від аналогічних програм занять у бодібілдингу та силовому фітнесі [18; 19; 29] полягає в тому, що ізольовані вправи виконуватимуться в анаеробно-гліколітичному режимі енергозабезпечення за рахунок використання великої кількості м'язового глікогену та дають змогу максимально задіяти в процесі напруженої м'язової діяльності саме швидкоскорочувальні м'язові волокна типу «А». У процесі використання базових силових вправ

м'язова діяльність забезпечуватиметься за рахунок розщеплення креатинфосфату (одне з основних джерел анаеробно-алактатного виду енергозабезпечення м'язової діяльності) й дасть змогу задіяти переважно швидкоскорочувальні м'язові волокна типу «Б» на тлі режиму навантажень високої інтенсивності [1].

Незвичайною особливістю запропонованої спортсменам третьої групи моделі тренувальних занять із силової підготовки є певна послідовність використання не лише різних за кількістю залучених до м'язового напруження м'язів-синергістів під час виконання тренувальних вправ, але й зовсім різних за інтенсивністю й обсягом режимів навантаження. Запропонована комбінація дієвих компонентів тренувального процесу суттєво впливає на варіативність послідовності рекрутування рухомих одиниць швидко-скорочувальних м'язових волокон типу «А» та «Б», а також і залучення відповідних адаптаційних резервів організму залежно від тривалості та потужності м'язового напруження.

Водночас важливим фактором, який впливає на величину стресового подразника, є те, що в цій моделі, незважаючи на ідентичні параметри тривалості концентричної (3 с) та ексцентричної (6 с) фаз, рух, кількість повторень під час виконання базових та ізолюючих вправ відрізняється майже вдвічі. Відповідна різниця в тривалості м'язового скорочення в окремому сеті за рахунок кількості повторень матиме суттєвий вплив на систему енергозабезпечення, яка використовується в умовах рухової активності. Потрібно також аналізувати характер фізіологічних адаптаційно-компенсаторних реакцій організму спортсменів, які відбуватимуться залежно від величини та спрямованості стресового подразника в якості фізичного навантаження.

Одним із важливих аспектів цієї моделі тренувальних занять є періодичність використання різної величини показників робочої ваги обтяження залежно від послідовності виконання базових чи ізолюючих вправ залежно від режиму силового навантаження. Структура цієї моделі дала змогу комбінувати параметри показників робочої ваги обтяження в межах від 65,0 до 75,0% від 1 ПМ розвитку максимальної сили певної групи м'язів, що дає змогу не лише знизити можливий ризик травмування внаслідок відсутності достатнього рівня володіння технікою виконання силових вправ, а спромогтися виснажити необхідні групи м'язів за визначений термін часу з метою отримання оптимальних адаптаційних змін в організмі в період відновлення. Запропонований у цій моделі тренувальних занять для спортсменів із хортингу механізм залучення максимальної кількості обох типів швидкоскорочувальних рухових м'язових одиниць у процесі м'язової діяльності силової спрямованості, можливо, сприятиме під час довготривалої адаптації вираженим процесам підвищення рівня внутрішньом'язової, міжм'язової координацій та зростанню м'язової маси тіла за рахунок гіпертрофії певних груп м'язів.

Дискусія. У цій роботі досліджували обґрунтованість та необхідність розробки моделей тренувальних занять із силової підготовки в хортингу на етапі спеціалізовано-базової підготовки. Використання першої розробленої моделі тренувальних занять дасть змогу в практичній діяльності мінімізувати рівень розвитку травматизму, особливо в спортсменів, у яких відсутній достатній досвід у техніці виконання силових вправ [1; 16; 19]. Так використання вправ на тренажерах уможливить зниження кількості м'язів синергістів і м'язів-стабілізаторів, що сприятиме не лише зниженню ризику виникнення притаманних для силових видів спорту травм, але й позитивно вплине на рівень енергозабезпечення м'язової діяльності в таких умовах [3; 14; 20].

Представлене дослідження є одним із перших досліджень у хортингу, у яких вивчаються перспективи та доцільність на спеціалізованому базовому етапі в хортингу в процесі силової підготовки використовувати подібні моделі тренувальних занять. Результати вказують на те, що запропонована спортсменам 2 групи модель тренувальних занять із силової підготовки одночасно матиме можливі позитивні наслідки (прискорене зростання максимальної сили), але й виникає значна кількість факторів, які ускладнюють тренувальний процес (великі енергозатрати за рахунок великої кількості задіяних м'язів-синергістів та м'язів-стабілізаторів під час виконання вправ, зростання інерції ваги обтяження під час руху за рахунок нетривалого періоду виконання концентричної та ексцентричної фази) [14; 15].

Запропонована варіативність основних структурних ланок розробленої третьої моделі силових тренувань спортсменів у хортингу дасть змогу за рахунок передчасної втоми м'язів-агоністів зменшити величину показника робочої маси снаряду, при цьому досягти максимальної втоми всіх м'язів-синергістів за необхідний проміжок часу (у кожному із сетів) [6; 10; 17]. Водночас одним із пріоритетних особливостей цієї моделі тренувальних занять, є використання переважно тренажерних

пристроїв, що в комбінації із застосуванням тренувального принципу «передчасної втоми» сприятиме зниженню рівня травматизму під час виконання саме базових вправ. Так, низка науковців з пауерліфтингу, силового фітнесу, кросфіту [17; 19] на основі результатів досліджень указують на те, що використання в якості базових та ізолюючих вправ тренажерні пристрої дає змогу підвищити саме навантаження на м'язи-агоністи й значно зменшити кількість синергістів, що усуне одну з найбільш важливих проблем, пов'язаних із силовою підготовкою, а саме передчасне виснаження функціональних резервів організму. Розв'язання цієї проблеми дасть змогу спочатку деталізовано стомлювати відповідну групу м'язів за рахунок виснаження внутрішньо-м'язових енергоресурсів (креатинфосфату, глікогену та певних субстратів), а потім відбуватиметься загальне зниження функціональних резервів організму. Відповідні зміни в організації тренувального процесу дадуть змогу знизити рівень активності компенсаторних механізмів та забезпечать протидію процесам зриву адаптації [9, 18, 20].

Висновок. Установлено, що розробка моделей тренувальних занять силової спрямованості для спортсменів із хортингу в умовах різної варіативності поєднання режимів навантаження з комплексами вправ на тренажерах та з вільною вагою обтяження, можливо, є одним з обґрунтованих фундаментальних механізмів удосконалення тренувального процесу в цьому виді єдиноборств на етапі спеціалізовано-базової підготовки. Визначення пріоритетності використання тієї чи іншої із запропонованих моделей тренувальних занять, з урахуванням особливостей змагальної діяльності в хортингу та першочергових завдань етапу спеціалізовано-базової підготовки дасть змогу знайти оптимальний механізм підвищення функціональних можливостей організму спортсменів у найкоротший термін часу з мінімальними ризиками травмування.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому планується проведення досліджень для визначення особливостей перебігу процесів адаптації спортсменів в умовах різних моделей тренувальних занять у процесі силової підготовки, використовуючи комплекс фізіологічних і біохімічних методів діагностики систем організму.

References

1. Chernozub, et al. (2018). Chernozub, A., Korobeynikov, G., Mytskan, B., Korobeinikova, L., Cynarski, W. J. Modelling mixed martial arts power training needs depending on the predominance of the strike or Wrestling fighting style. *Journal of Martial Arts Anthropology*, 18(3), 28–36. <https://doi/10.14589/ido.18.3.5>
2. Naiara, Ribeiro et al. (2019). Naiara, Ribeiro, A., Fabio, Dal, B., Andreia, C., Pedro, B; Ciro, B., John, A., Bianca, M. Suggestions for Professional Mixed Martial Arts Training With Pacing Strategy and Technical-Tactical Actions by Rounds. *Journal of Strength and Conditioning Research*. <https://doi/10.1519/JSC.00000000003018>.
3. Bueno et al. (2022). Bueno, J., Faro, H., Lenetsky, S., Gonçalves, A., Dias, S., Ribeiro, A., Silva, B., Filho, C., Vasconcelos, B., Serrão, J., Andrade, A., Souza-Junior, T., Claudino, J. Exploratory Systematic Review of Mixed Martial Arts: An Overview of Performance of Importance Factors with over 20,000 Athletes. *Sports (Basel)*, 10(6), 80. <https://doi/10.3390/sports10060080>.
4. James et al. (2020). James, L., Connick, M., Haff, G., Kelly, V., Beckman, E. (2020). The Countermovement Jump Mechanics of Mixed Martial Arts Competitors. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 34(4), 982–987. <https://doi/10.1519/JSC.0000000000003508>.
5. Kirk et al. (2020). Kirk, C., Clark, D., Langan-Evans, C., Morton, J. The physical demands of mixed martial arts: A narrative review using the ARMSS model to provide a hierarchy of evidence. *Journal of Sports Sciences*, 38(24), 2819–2841. <https://doi/10.1080/02640414.2020.1802093>.
6. Chernozub et al. (2022). Chernozub, A., Manolachi, V., Korobeynikov, G., Potop, V., Sherstiuk, L., Manolachi, V., Mihaila, I. Criteria for assessing the adaptive changes in mixed martial arts (MMA) athletes of strike fighting style in different training load regimes. *Peer J*, 10, e13827. <https://doi/10.7717/peerj.13827>.
7. Davletyarova, K., Vacher, P., Nicolas, M., Kapilevich, L., Mourot, Laurent (2022). Associations Between Heart Rate Variability-Derived Indexes and Training Load: Repeated Measures Correlation Approach Contribution. *J Strength Cond Res*, 36(7), 2005–2010. <https://doi/10.1519/JSC.0000000000003760>.
8. Holmes, C., Winchester, L., MacDonald, H., Fedewa, M., Wind, S., Esco, M. (2020). Changes in Heart Rate Variability and Fatigue Measures Following Moderate Load Resistance Exercise. *J Exerc Physiol Online*, 23(5), 24–35.
9. Nuutila, O., Seipäjärvi, S., Kyröläinen, H., Nummela, A. (2022). Reliability and Sensitivity of Nocturnal Heart Rate and Heart-Rate Variability in Monitoring Individual Responses to Training Load. *Int J Sports Physiol Perform*, 17(8), 1296–1303. <https://doi/10.1123/ijsp.2022-0145>.
10. Aerenhouts D, & D'Hondt E. (2020). Using Machines or Free Weights for Resistance Training in Novice Males? A Randomized Parallel Trial. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(21), 7848. <https://doi/10.3390/ijerph17217848>.

11. Alves, R., Prestes, J., Enes, A., Moraes, W., Trindade, T., Salles, B., Aragon, A., Souza-Junior, T. (2020). Training Programs Designed for Muscle Hypertrophy in Bodybuilders: A Narrative Review. *Sports (Basel)*, 8(11), 149. <https://doi/10.3390/sports8110149>.
12. Miller, R., Freitas, E., Heishman, A., Koziol, K., Galletti, B., Kaur, J., Bembem, M. (2020). Test-Retest Reliability Between Free Weight and Machine-Based Movement Velocities. *J Strength Cond Res*, 34(2), 440–444. <https://doi/10.1519/JSC.0000000000002817>.
13. Coratella, G., Tornatore, G., Longo, S., Esposito, F., Cè, E. (2022). Front vs Back and Barbell vs Machine Overhead Press: An Electromyographic Analysis and Implications For Resistance Training. *Front Physiol*, 13, 825–880. <https://doi/10.3389/fphys.2022.825880>.
14. Chernozub et al. (2019). Chernozub, A., Danylchenko, S., Imas, Y., Kochina, M., Ieremenko, N., Korobeynikov, G., Korobeynikova, L., Potop, V., Cynarski, W. J., Gorashchenko, A. Peculiarities of correcting load parameters in power training of mixed martial arts athletes. *Journal of Physical Education and Sport*, 19(2), 481–488. <https://doi/10.7752/jpes.2019.s2070>.
15. Kirk et al. (2021). Kirk, C., Langan-Evans, C., Clark, D., Morton, J. Quantification of training load distribution in mixed martial arts athletes: A lack of periodisation and load management. *PLoS One*, 16(5), e0251266. <https://doi/10.1371/journal.pone.0251266>.
16. Liu et al. (2022). Liu, Y., Evans, J., Wąsik, J., Zhang, X., Shan, G. Performance Alteration Induced by Weight Cutting in Mixed Martial Arts-A Biomechanical Pilot Investigation. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(4), 2015. <https://doi/10.3390/ijerph19042015>.
17. Chernozub, A., Titova, A., Dubachinskiy, O., Bodnar, A., Abramov, K., et al. (2018). Integral method of quantitative estimation of load capacity in power fitness depending on the conditions of muscular activity and level of training. *Journal of Physical Education and Sport*, 18(1), 217–221. <https://doi/10.7752/jpes.2018.01028>.
18. Johnen B, & Schott N. (2018). Feasibility of a machine vs free weight strength training program and its effects on physical performance in nursing home residents: a pilot study. *Aging Clin Exp Res*, 30(7), 819–828. <https://doi/10.1007/s40520-017-0830-8>.
19. Zhao, Jie., & Oleshko, V. (2022). Peculiarities of the Influence of Loads with the Use of Exercises on Simulators and with Free Weight Load on the Development of Maximum Muscle Strength in Bodybuilders. *Ukrainian Journal of Medicine, Biology and Sports*, 5(39), 278–283. <https://doi/10.26693/jmbs07.05.348>.
20. Polechoński, J., Langer, A. (2022). Assessment of the Relevance and Reliability of Reaction Time Tests Performed in Immersive Virtual Reality by Mixed Martial Arts Fighters. *Sensors (Basel)*, 22(13), 47–62. <https://doi/10.3390/s22134762>.
21. Pavelka, R., Třebický, V., Fialová, J., Zdobinský, A., Coufalová, K., Havlíček, J., Tufano, J. (2020). Acute fatigue affects reaction times and reaction consistency in Mixed Martial Arts fighters. *PLoS One*, 15(1), e0227675. <https://doi/10.1371/journal.pone.0227675>.
22. Giboin, L., Gruber, M. (2022). Neuromuscular Fatigue Induced by a Mixed Martial Art Training Protocol. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 36(2), 469–477. <https://doi/10.1519/JSC.0000000000003468>.
23. Tota, Ł.M., Wiecha, S.S. (2022). Biochemical profile in mixed martial arts athletes. *PeerJ*, 10, e12708. <https://doi/10.7717/peerj.12708>.
24. Seniuk, H., Vu, J., & Nosik, M. (2020). Application of the matching law to Mixed Martial Arts. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 53(2), 846–856. <https://doi/10.1002/jaba.653>.
25. Camarco et al. (2022). Camarco, N., Neto, I., Ribeiro Jr, E., Andrade, A. Anthropometrics, Performance, and Psychological Outcomes in Mixed Martial Arts Athletes. *Biology (Basel)*, 11(8), 1147. <https://doi/10.3390/biology11081147>.
26. Folhes et al. (2022). Folhes, O., Reis, V., Marques, D., Neiva, H., Marques, M. Maximum Isometric and Dynamic Strength of Mixed Martial Arts Athletes According to Weight Class and Competitive Level. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(14), 8741. <https://doi/10.3390/ijerph19148741>.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2023 р.

МОДЕЛІ ФІЗИЧНОЇ ТА ТЕХНІЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ РЕГБІСТІВ 14–15 РОКІВ

Анатолій Цьось¹, Владлена Пасько², Ірина Помещикова²,
Олена Мітова³, Людмила Філенко²

¹Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна, tsos.anatoliy@vnu.edu.ua;

²Харківська державна академія фізичної культури, Харків, Україна, vladlenap05@gmail.com;

³Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, Дніпро, Україна, elenamitova@ukr.net

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2023-02-64-73>

Анотація

Необхідність створення моделей підготовленості спортсмена на різних етапах спортивної підготовки зумовлює досягнення високих спортивних результатів. **Мета** статті – розробити моделі фізичної та технічної підготовленості регбістів 14–15 років з урахуванням ігрового амплуа. **Матеріал і методи:** у дослідженнях для визначення модельних рівнів підготовленості відібрано показники десяти регбістів (п'яти нападників і п'яти захисників) резерву й кандидатів до національної збірної України віком 14–15 років. Модельні характеристик фізичної та технічної підготовленості регбістів високої кваліфікації (п'яти нападників і п'яти захисників), визначалися за показниками гравців, які входять до складу національної збірної України. Швидкості здібності гравців визначалися за показниками бігу з високого старту на 30 м, 60 м, 100 м, показники витривалості – за результатами бігу на 400 м та 12-хвилинного бігу, швидкісно-силових здібностей – у стрибку в довжину, у потрійному стрибку з місця, у стрибку вгору з місця. Показники сили регбістів оцінювались у тестових вправах: згинання та розгинання рук в упорі лежачи, підтягування з вису, жим штанги лежачи, підйом штанги на груди та присідання зі штангою на плечах. Спеціальна фізична підготовленість гравців визначалася за показниками тестів «біг на 30 м із м'ячем у руках», «біг 5 хв», «човниковий біг (3x10 м)». Показники технічної підготовленості регбістів визначались у таких контрольних вправах, як удар м'яча «свічка», ловля м'яча після удару, удар і ловля м'яча з ходу, удар на дальність із рук, «Дроп-удар», удар по воротах. **Результати.** У дослідженні представлено розроблені моделі фізичної та технічної підготовленості регбістів 14–15 років залежно від їх ігрового амплуа. Основу розроблених моделей становлять спеціально підібрані тести, спрямовані на визначення показників загальної й спеціальної фізичної підготовленості та технічної підготовленості регбістів. Розроблені моделі фізичної й технічної підготовленості в подальшому можуть використовуватися як орієнтири педагогічного контролю в дитячо-юнацьких спортивних школах, спеціалізованих дитячо-юнацьких школах олімпійського резерву, школах вищої спортивної майстерності України. Вони дають можливість визначити рівень розвитку найбільш важливих рухових здібностей регбістів і визначити міру відповідності модельному рівню. **Висновки.** Під час порівняння показників підготовленості встановлено, що рівень загальної фізичної підготовленості регбістів 14–15 років становив 70 % від показників кваліфікованих регбістів; рівень спеціальної фізичної підготовленості – приблизно 83 % від показників кваліфікованих регбістів; рівень технічної підготовленості – у середньому 65 % від показників кваліфікованих регбістів.

Ключові слова: регбіліг, тренувальний процес, управління, фізична підготовленість, технічна підготовленість.

Anatolii Tsos, Vladlena Pasko, Irina Pomeschchykova, Olena Mitova, Ludmila Filenko. Models of Physical and Technical Preparedness of 14–15 Years Old Rugby Players. Abstract. The need to create models of the athlete's preparedness at different stages of sports training determines achieving high sports results. **Purpose:** to develop models of physical and technical preparedness of rugby players aged 14–15, taking into account the playing role. **Material and Methods:** to determine the model levels of preparedness in the studies the datas of ten rugby players (5 attackers and 5 defenders) of the reserve and candidates for the national team of Ukraine aged 14–15 were selected. Model characteristics of the physical and technical preparedness of highly qualified rugby players (5 attackers and 5 defenders) were determined by the indicators of players who are part of the Ukraine's national team. The players' speed abilities were determined by the indicators of 30 m, 60 m, 100 m running from a high start, endurance indicators – by the results of the 400 m running and 12-minute running, speed and strength abilities were determined in the long jumping, in the triple jumping from a standing position, in a jump up from a place. Strength indicators of rugby players were evaluated in test exercises: flexion and extension of the arms in a supine position, pull-ups, bench press, barbell on the chest, and squats with a barbell on the shoulders. The special physical fitness of the players was determined by the performance of the 30-meter run with the ball in the hands, 5-minute run, and shuttle run (3x10 m) tests. Indicators of technical preparedness of rugby players were determined in such control exercises as strike the ball «high ball», catching the ball after the strike, kick and catch the ball on the move, a strike on range from the hands, «drop kick», strike on goal. **Results:** the study presents developed models of physical and technical preparedness of rugby players aged 14–15 depending on their playing role. The basis of the developed models are specially selected tests aimed at determining indicators of general

and special physical and technical preparedness of rugby players. The developed models of physical and technical preparedness can be used in the future as guidelines for pedagogical control in children's and youth sports schools, specialized children's and youth schools of the Olympic reserve, schools of top sportsmanship of Ukraine. They make it possible to determine the development level of the most important motor skills of rugby players and to determine the degree of compliance with the model level. **Conclusions:** When comparing preparedness indicators it was established that the level of general physical preparedness of rugby players aged 14–15 was 70 % of the indicators of qualified rugby players; the level of special physical fitness is approximately 83 % of the indicators of qualified rugby players; the level of technical preparedness is on average 65 % of the indicators of qualified rugby players.

Key words: rugby league, training process, management, physical fitness, technical preparedness.

Вступ. У спортивній підготовці об'єктом безпосереднього управління є організм спортсмена як надзвичайно складна багатofункціональна система. Необхідність створення моделей підготовленості спортсмена на різних етапах спортивної підготовки зумовлює досягнення високих спортивних результатів [8; 16]. В основу побудови моделей покладено розробку необхідних рівнів підготовленості як основи змагальної діяльності [2; 4; 10; 13]. Ці характеристики підготовленості практично однакові для спортсменів різної кваліфікації, розрізняються лише їхні кількісні рівні.

Новим напрямом у командних ігрових видах спорту, що активно розвивається та набуває популярності в Україні, є регбіліг [23]. Регбіліг – один із різновидів регбі, який поєднує рівень спеціальної фізичної підготовки з технічними елементами гри за високої інтенсивності протиборства суперників [24; 26]. Специфіка виду спорту, його швидко-силова спрямованість вимагають інноваційних підходів до методики тренування [3; 17; 19; 21; 22]. Розробка моделей підготовки як основа управління тренувальним процесом регбістів, є актуальною проблемою в плані підвищення якості тренувального процесу.

На основі моделей змагальної діяльності визначається точний рівень фізичної й технічної підготовленості спортсменів. Використання моделей у навчально-тренувальному процесі підвищує можливість ефективно управляти підготовкою спортсменів. Моделювання фізичної та технічної підготовленості вимагає ретельного відбору найбільш провідних показників, характерних для цього етапу підготовки, віку й кваліфікації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано згідно з ініціативною темою НДР у галузі фізичної культури та спорту Харківської державної академії фізичної культури на 2019–2023 рр. за темою «Удосконалення навчально-тренувального процесу в спортивних іграх», номер держреєстрації 0116U101644.

Мета дослідження – розробити моделі фізичної та технічної підготовленості регбістів 14–15 років з урахуванням ігрового амплуа.

Матеріали й методи. Методи дослідження. На початку дослідження проведено системний аналіз зарубіжної літератури, спостереження за змагальною діяльністю регбістів різних вікових груп і кваліфікації. Узагальнення результатів спостереження та власного досвіду, бесіди з тренерами, кваліфікованими і юними спортсменами дали змогу визначити аналітичну модель підготовки команди в регбіліг.

Педагогічне тестування проводилося задля визначення показників фізичної та технічної підготовленості регбістів. В оцінці загальної фізичної підготовленості використовували тестові вправи, рекомендовані програмою з регбі для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності й спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю для спортсменів цього віку та кваліфікації. Швидкості здібності гравців визначали за показниками бігу з високого старту на 30 м, 60 м, 100 м, показники витривалості – за результатами бігу на 400 м і 12-хвилинного бігу, швидко-силових здібностей – у стрибку в довжину, у потрійному стрибку з місця, у стрибку вгору з місця. Показники сили регбістів оцінювались у тестових вправах, як-от: згинання та розгинання рук в упорі лежачи, підтягування з вису, жим штанги лежачи, підйом штанги на груди й присідання зі штангою на плечах. Спеціальна фізична підготовленість гравців визначалася за показниками тестів біг на 30 м із м'ячем у руках, біг 5 хв, човниковий біг (3x10 м).

Показники технічної підготовленості регбістів визначали в таких контрольних вправах, як удар м'яча «свічка», ловля м'яча після удару, удар та ловля м'яча з ходу, удар на дальність із рук, «Дроп-удар», удар по воротах.

Учасники. У наших дослідженнях для визначення модельних рівнів підготовленості відібрано показники десяти гравців (п'яти нападників і п'яти захисників) резерву та кандидатів до Національної збірної України 14–15 років. Модельні характеристик фізичної й технічної підготовленості регбістів високої кваліфікації (п'яти нападників і п'яти захисників) визначалися за показниками гравців, які входять до складу національної збірної України. Сукупність середньостатистичних показників прийнято за модель для відповідного етапу підготовки.

Статистичний аналіз. Обробку результатів дослідження проведено за допомогою Microsoft Excel. Визначали показник описової статистики (середня арифметична величина). Середньостатистичний показник прийнято за модель для відповідного віку та етапу підготовки.

Результати дослідження. Модель загальної фізичної підготовленості побудовано за показниками тринадцяти тестів для нападників (Н) і захисників (З) (табл. 1).

Таблиця 1

Модельні характеристики загальної фізичної підготовленості регбістів

Показник	Амплуа	Вік (14–15 років)	Регбісти високої кваліфікації
Біг на 30 м із високого старту, с	Н	5,00	4,20
	З	4,80	4,00
Біг на 60 м із високого старту, с	Н	9,40	8,00
	З	8,80	7,60
Біг на 100 м із високого старту, с	Н	14,40	12,60
	З	13,80	12,00
Біг на 400 м, с	Н	80,00	61,00
	З	75,00	59,00
Біг 12 хв, м	Н	2500,00	3100,00
	З	2700,00	3300,00
Стрибок у довжину, см	Н	200,00	245,00
	З	210,00	265,00
Потрійний стрибок із місця, см	Н	600,00	760,00
	З	640,00	800,00
Стрибок угору з місця, см	Н	35,00	52,00
	З	45,00	62,00
Згинання/розгинання рук в упорі лежачи, кількість разів	Н, З	30,00	70,0
Підтягування з вису, кількість разів	Н	5,00	12,00
	З	6,00	18,00
Жим штанги лежачи, кг	Н	60,00	120,00
	З	40,00	100,00
Підйом штанги на груди, кг	Н	60,00	120,00
	З	50,00	100,00
Присідання зі штангою на плечах, кг	Н	90,00	150,00
	З	70,00	130,00

Наукові дослідження свідчать, що застосування моделей підготовки спортсменів є базовою основою для підвищення рівня фізичної та техніко-тактичної підготовленості регбістів [4, 14]. Установлено, що модель підготовки спортсменів дає змогу об'єктивно та цілеспрямовано управляти тренувальним процесом із метою підвищення рівня спортивної майстерності регбістів.

Зіставлення показників загальної фізичної підготовленості регбістів 14–15 років із модельними характеристиками з показниками спортсменів Національної збірної України представлено у відсотках (%) на рис. 1.

Модель спеціальної фізичної підготовленості побудовано за показниками трьох тестів для нападників (Н) і захисників (З) (табл. 2).

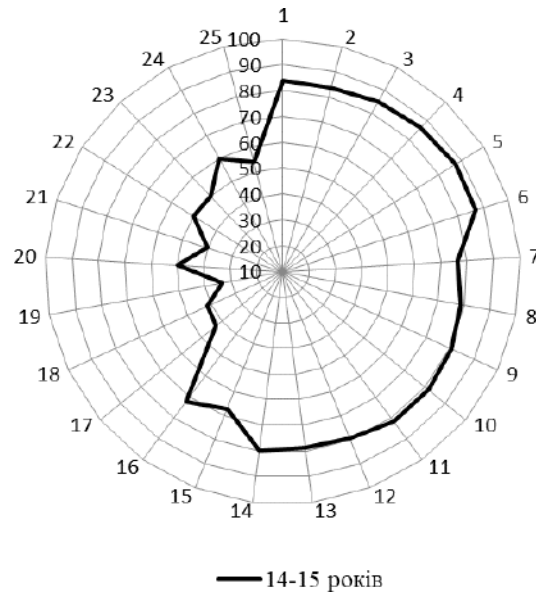

Рис. 1. Порівняння показників загальної фізичної підготовленості регбістів 14–15 років із регбістами високої кваліфікації

Примітки. 1 – біг на 30 м із високого старту, с (нападники); 2 – біг на 30 м із високого старту, с (захисники); 3 – біг на 60 м із високого старту, с (нападники); 4 – біг на 60 м із високого старту, с (захисники); 5 – біг на 100 м із високого старту, с (нападники); 6 – біг на 100 м із високого старту, с (захисники); 7 – біг на 400 м, с (нападники); 8 – біг на 400 м, с (захисники); 9 – біг 12 хв, м (нападники); 10 – біг 12 хв, м (захисники); 11 – стрибок у довжину, см (нападники); 12 – стрибок у довжину, см (захисники); 13 – потрійний стрибок із місця, см (нападники); 14 – потрійний стрибок із місця, см (захисники); 15 – стрибок угору з місця, см (нападники); 16 – стрибок угору з місця, см (захисники); 17 – згинання/розгинання рук в упорі лежачи, кількість разів (нападники, захисники); 18 – підтягування із вису, кількість разів (нападники); 19 – підтягування із вису, кількість разів (захисники); 20 – жим штанги лежачи, кг (нападники); 21 – жим штанги лежачи, кг (захисники); 22 – підйом штанги на груди, кг (нападники); 23 – підйом штанги на груди, кг (захисники); 24 – присідання зі штангою на плечах, кг (нападники); 25 – присідання зі штангою на плечах, кг (захисники).

Таблиця 2

Модельні характеристики спеціальної фізичної підготовленості регбістів

Показник	Ампліа	Вік (14–15 років)	Регбісти високої кваліфікації
Біг на 30 м з м'ячем, с	Н	5,30	4,40
	З	5,10	4,20
Біг 5 хв, м	Н	1300,00	1525,00
	З	1350,00	1675,00
Човниковий біг (3x10 м), с	Н	7,50	6,40
	З	7,30	6,00

Зіставлення показників спеціальної фізичної підготовленості регбістів 14–15 років із модельними характеристиками з показниками спортсменів національної збірної України представлено у відсотках (%) на рис. 2.

Модель технічної підготовленості побудовано за показниками восьми тестів для нападників (Н) і захисників (З) (табл. 3). Відібрано тести, які найбільш інформативно відображають рівень технічної підготовленості.

Зіставлення показників технічної підготовленості регбістів 14–15 років із модельними характеристиками з показниками спортсменів Національної збірної України представлено у відсотках (%) на рис. 3.

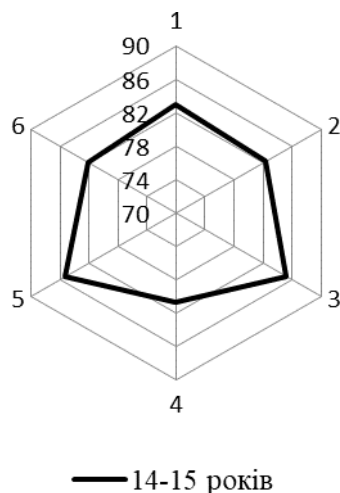

Рис. 2. Порівняння показників спеціальної фізичної підготовленості регбістів 14–15 років із регбістами високої кваліфікації

Примітки. 1 – біг на 30 м з м'ячем, с (нападники); 2 – біг на 30 м з м'ячем, с (захисники); 3 – біг 5 хв, м (нападники); 4 – біг 5 хв, м (захисники); 5 – човниковий біг (3x10 м), с (нападники); 6 – човниковий біг (3x10 м), с (захисники).

Таблиця 3

Модельні характеристики технічної підготовленості регбістів

Показник	Ампліа	Вік (14–15 років)	Регбісти високої кваліфікації
Передача м'яча в парах за 1 хв, кількість разів	Н	32,00	48,00
	3	35,00	50,00
Захопи за 30 с, кількість разів	Н, 3	6,00	12,00
Удар м'яча «свічка», м	Н	22,00	35,00
	3	25,00	40,00
Ловля м'яча після удару, кількість разів	Н, 3	8,00	10,00
Удар та ловля м'яча з ходу, кількість разів	Н	7,00	10,00
	3	7,00	10,00
Удар на дальність із рук, м	Н	32,00	44,00
	3	38,00	52,00
«Дроп-удар», м	Н	25,00	40,00
	3	30,00	50,00
Удар по воротах, м	Н, 3	30,00	50,00

Отже, розроблені моделі фізичної та технічної підготовленості регбістів 14–15 років залежно від ігрового амплуа в подальшому можуть використовуватися як орієнтири педагогічного контролю в дитячо-юнацьких спортивних школах, спеціалізованих дитячо-юнацьких школах олімпійського резерву, школах вищої спортивної майстерності України.

Дискусія. Фахівцями з командних спортивних ігор проведено багато досліджень щодо моделювання й модельних характеристик різних сторін підготовленості спортсменів [18; 20]. Здебільшого в наукових дослідженнях звертають увагу на зміни показників формування технічної, спеціальної фізичної та психологічної підготовленості атлетів, їхніх показників змагальної діяльності на різних етапах багаторічної підготовки та в різних періодах річного макроциклу [11; 15].

С. Овчаренко, О. Мітова, В. Матяш (2019) [6] у своїх наукових роботах розглядають модельні характеристики функціональної й фізичної підготовленості футболістів із церебральним паралічем з урахуванням ступеня ураження опорно-рухового апарату. N. Shcherotina, et al., (2021) [25] розроблено морфофункціональні характеристики кваліфікованих волейболістів.

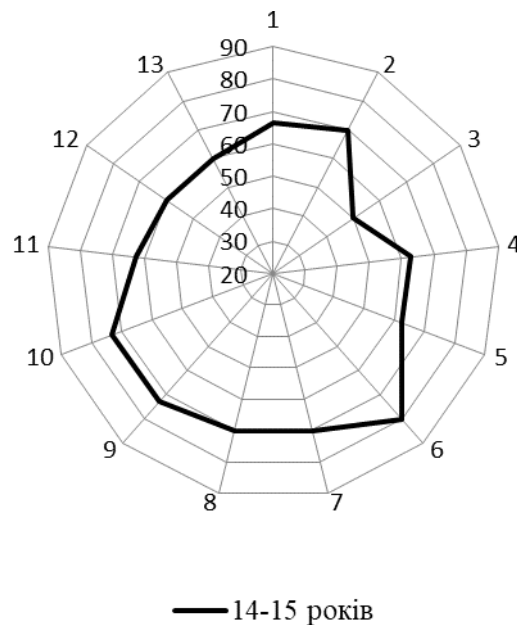

Рис. 3. Порівняння показників технічної підготовленості регбістів 14–15 із регбістами високої кваліфікації
Примітки. 1 – передача м'яча в парах за 1 хв, кількість разів (нападники); 2 – передача м'яча в парах за 1 хв, кількість разів (захисники); 3 – захопи за 30 с, кількість разів (нападники, захисники); 4 – удар м'яча «свічка», м (нападники); 5 – удар м'яча «свічка», м (захисники); 6 – ловля м'яча після удару, кількість разів із 10-ти спроб (нападники та захисники); 7 – удар та ловля м'яча з ходу, кількість разів із 10-ти спроб (нападники); 8 – удар та ловля м'яча з ходу, кількість разів із 10-ти спроб (захисники); 9 – удар на дальність із рук, м (нападники); 10 – удар на дальність з рук, м (захисники); 11 – «дроп-удар», м (нападники); 12 – «дроп-удар», м (захисники); 13 – удар по воротах, м (захисники) 13 – удар по воротах, м (нападники, захисники)

А. Федецьким (2016) [14] обґрунтовано застосування моделювання стандартних вправ у навчально-тренувальному процесі футболістів. Математичні методи дають змогу виявляти особливості, закономірності, тенденції навчально-тренувального процесу, перевіряти надійність суджень і припущень.

В. С. Месітський, А. А. Мартиросян, О. Б. Подоляка [5] у своїх дослідженнях представили оптимальні моделі тактичної підготовки, що дає змогу глибше поглянути на підготовку команди до змагань і робить можливим застосовування цих базових схем у всіх періодах підготовки команди з урахуванням необхідного рівня розвитку фізичних якостей та технічної підготовленості регбістів.

Також багато фахівців досліджують створення й застосування в навчально-тренувальному процесі моделей різних сторін підготовленості гравців різних ігрових амплуа, що викладено в нашій праці, знаходить підтримку в роботах інших учених. Так, В. В. Пасько, О. О. Мітова, О. І. Плахотнюк [та ін.]. (2023) [9] у своїй науковій розвідці розробили моделі фізичної й технічної підготовленості регбістів 18–19 років залежно від ігрового амплуа. В. В. Пасько (2017) [7] створено модельні характеристики фізичної та технічної підготовленості регбістів 16–18 років залежно від ігрового амплуа. Р. О. Сушко (2011) [12] узагальнено й систематизовано модельні показники техніко-тактичних дій провідних баскетболісток світу, баскетболісток національної збірної України з урахуванням ігрового амплуа. М. М. Безмиловим (2023) [1] науково обґрунтовано багаторівневу модель ігрової спеціалізації баскетболістів і визначено провідні фактори під час вибору ігрового амплуа. Shao Zhigong, M. M. Bezmylov, O. A. Shynkaryuk (2022) [27] розроблено модельні характеристики й шкали оцінювання для визначення рівня підготовленості та перспективності баскетболістів на етапі спеціалізованої базової підготовки.

Із метою вдосконалення фізичної й технічної підготовленості потрібно мати перспективні орієнтири, на основі яких будується весь процес підготовки гравців різних ступенів класифікації. Такими орієнтирами є модельні характеристики. Нами проведено роботу з визначення сучасних модельних характеристик регбістів 14–15 років залежно від ігрового амплуа на основі середньостатистичних показників спортсменів резерву і кандидатів до Національної збірної України.

Висновки. Із метою вдосконалення фізичної та технічної підготовленості потрібно мати перспективні орієнтири, на основі яких будується весь процес підготовки гравців різних ступенів класифікації. Такими орієнтирами є моделі підготовленості. На основі досліджень середніх показників фізичної та технічної підготовленості регбістів різних амплуа резерву й кандидатів до національної збірної України встановлено найкращі рівні підготовленості.

Порівнюючи показники підготовленості, ми встановили, що рівень загальної фізичної підготовленості регбістів 14–15 років становить 70 % від показників регбістів високої кваліфікації, рівень спеціальної фізичної підготовленості – приблизно 83 %, рівень технічної підготовленості регбістів 14–15 років – у середньому 65 %.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому плануємо визначити моделі фізичної й технічної підготовленості спортсменів у регбіліг інших вікових груп.

Джерела та література

1. Безмилов М. М. Теоретико-методичні основи підготовки найближчого резерву національних збірних команд в ігрових видах спорту (на матеріалі баскетболу): автореф. дис. ... д-ра наук із фіз. вих. і спорту. Київ, 2023. 42 с.
2. Квасниця О. Аналіз показників змагальної діяльності у стандартних і напівстандартних положеннях провідних збірних команд Європи з регбі-15. *Спортивні ігри*. 2023. № 2 (28). С. 53–60. doi: 10.15391/si.2023-2.05
3. Квасниця О. М. Удосконалення фізичної підготовки кваліфікованих гравців у регбі-7 з урахуванням індивідуальних профілів фізичної підготовленості: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання та спорту: 24.00.01. Львів, 2018. 17 с.
4. Ланевич Р., Ланевич А. Аналіз виступів збірної України з пляжного гандболу на міжнародних спортивних змаганнях. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві*. 2022. № 2 4(60). С. 66–70. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-04-66-70>
5. Месітський В. С., Мартиросян А. А., Подоляка О. Б. Визначення оптимальної моделі тактичної підготовки для управління навчально-тренувальним процесом у регбіліг. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2014. № 4. С. 35–39.
6. Овчаренко С., Мітова О., Матяш В. Модельні характеристики функціональної та фізичної підготовленості футболістів із церебральним паралічем з урахуванням ступеня ураження опорно-рухового апарату. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2019. № 2. С. 30–36. DOI: 10.32540/2071-1476-2019-1-030
7. Пасько В. В. Інноваційні технології удосконалення фізичної та технічної підготовленості регбістів на етапі спеціалізованої базової підготовки: автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. та спорту: 24.00.01. Дніпропетровськ, 2016. 22 с.
8. Пасько В. В. Удосконалення тренувального процесу регбістів на основі застосування моделей фізичної та технічної підготовленості. *Спортивні ігри*. 2017. № 1. С. 38–40.
9. Пасько В., Мітова О., Плахотнюк О. [та ін.]. Моделі фізичної та технічної підготовленості регбістів 18–19 років. *Спортивні ігри*. 2023. № 3(29). С. 45–55. doi: 10.15391/si.2023-3.05
10. Платонов В. М. Сучасна система спортивного тренування. Київ: Перша друк., 2020. 704 с.
11. Серебряков О. Ю. Удосконалення змагальної діяльності хокеїстів високої кваліфікації на основі моделювання техніко-тактичних дій: дисертація. Київ, 2021. 229 с.
12. Сушко Р. О. Удосконалення змагальної діяльності на основі моделювання техніко-тактичних дій висококваліфікованих баскетболісток різного амплуа: автореф. дис. ... канд наук з фіз. вих та спорту. Київ, 2011. 20 с
13. Тищенко В. Експертна система контролю оцінки навчально-тренувальної та змагальної діяльності гандбольних команд вищої кваліфікації. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві*. 2017. № 4(36). С. 104–111. URL: <https://sport.vnu.edu.ua/index.php/sport/article/view/1596>
14. Федецький А. Моделювання стандартних вправ у тренувальному процесі футболістів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві*. 2016. № 4(36). С. 95–103. URL: <https://sport.vnu.edu.ua/index.php/sport/article/view/1595>
15. Шамардин В. Н. Динамика модельних характеристик физической подготовленности футбольной команды высшей квалификации на различных этапах годового макроцикла. *Педагогічні науки, фізичне виховання та спорт*. 2012. № VI(98). С. 232–234.
16. Шинкарук О., Безмилов М. Теоретико-методичні засади розробки та використання модельних характеристик техніко-тактичних дій баскетболістів високої кваліфікації. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2013. № 2. С. 35–14.
17. Ashanin Volodymyr, Filenko Ludmila, Pasko Vladlena [et al.]. Implementation practices of the rugby-5 into the physical education of schoolchildren 12–13 years old using information technology. *Journal of Physical Education and Sport*. 2018. № 18(2). P. 762–768. <https://doi.org/10.7752/jpes.2018.02112>

18. Doroshenko E. Y. Modelling of Technical actions as the management factor competitive process and preparation of basketball players of high qualification. *Pedagogics, psychology, medical-biological problem of physical and sports*. 2013. № 17(10). P. 29–34. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.775327>
19. Eggers Tahleya, Cross Rebecca, Norris, Dean Wilmot, Lachlan, & Lovel Ric. Impact of Microcycle Structures on Physical and Technical Outcomes During Professional Rugby League Training and Matches. *International Journal of Sports Physiology and Performance*. 2022. № 17(5). P. 755–760. <https://doi.org/10.1123/ijsp.2021-0307>
20. Kostiukevych V. M. Model indicators of collective interactions of highly qualified football players during the game. *Health, Sport, Rehabilitation*. 2019. № 5(4). P. 33–40.
21. Matthew R. Blair, Simon F. Body, Hayden G. Croft. Relationship between physical metrics and game success with elite rugby sevens players. *International Journal of Performance Analysis in Sport*. 2017. № 17(4). P. 418–428. <https://doi.org/10.1080/24748668.2017.134806>
22. Nicola Cahill, Kevin Lamb, Paul Worsfold [et al.]. The movement characteristics of English Premiership rugby union players. *Journal of Sports Sciences*. 2013. № 31 (3). P. 229–237. URL: <https://doi.org/10.1080/02640414.2012.727456>
23. Pasko Vladlena, Rovniy Anatoly, Nesen Olena [et al.]. Efficiency of performing rugby's technical elements depending on the speed and strength quality level of 16-18-year-old rugby players. *Journal of Physical Education and Sport*. 2019. № 19(1). P. 546–551. <https://doi.org/10.7752/jpes.2019.01080>.
24. Rovniy Anatoly, Pasko Vladlena, Nesen Olena [et al.]. Development of coordination abilities as the foundations of technical preparedness of rugby players 16–17 years of age. *Journal of Physical Education and Sport*. 2018. № 18(Suppl 4). P. 1831–1838. <https://doi.org/10.7752/jpes.2018.s4268>
25. Shchepotina N., Kostiukevych V., Shynkaruk O. [et al.]. Model morpho-functional characteristics of qualified volleyball players. *Sport Mont*. 2021. № 19 (2). P. 213–217.
26. Tsos Anatolii, Pasko Vladlena, Rovniy Anatoly, Nesen Olena, Pomeschchikova Irina, Mukha Volodymyr. The improvement of the technical preparedness of 16–18 year-old rugby players with the use of the computer program «Rugby-13». *Physical Activity Review*. 2018. № 6. P. 257–265. <https://doi.org/10.16926/par.2018.06.31>.
27. Zhigong S, Bezmylov M, Shynkaryk O. Individual characteristics of physical and mental development and their connection with regular physical exercises when playing basketball. *Current Psychology*. Published online: 09 September 2022. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03692-w>

References

1. Bezmylov, M. M. (2023). Teoretyko-metodychni osnovy pidgotovky najblyzhchogo rezervu nacional'nyh zbirnyh komand v igrovyyh vyдах sportu (na materialy basketbolu) [Theoretical and methodical bases of preparation of the nearest reserve of national teams in game sports (on the material of basketball)]: (avtoref. dokt. dys.). Kyi'v (in Ukrainian).
2. Kvasnitsya, O. (2023). Analiz pokaznykiv zmagal'noi diyal'nosti u standartnykh i napivstandartnykh polozhennyakh providnykh zbirnykh komand Evropy z regbi-15 [Analysis of indicators of competitive activity in standard and semi-standard positions of the leading European national rugby league teams in rugby league 15]. *Sportyvni igry – Sports games*, 2 (28), 53–60. <https://doi.org/10.15391/si.2023-2.05> (in Ukrainian).
3. Kvasnitsya, O. M. (2018). Udoskonalennya fizichnoi pidgotovki kvalifikovanykh gravtsiv u regbi-7 z urakhuvannyam individual'nykh profiliv fizichnoi pidgotovlenosti. [Improvement of physical fitness of qualified players in rugby sevens taking into account individual physical fitness profiles] (Dis. k. fiz. vikh.). L'viv (in Ukrainian).
4. Lanevych, R., & Lanevych, A. (2022). Analiz vystupiv zbirnoi' Ukrainy z pljazhnogo gandbolu na mizhnarodnykh sportyvnykh zmagannjah [Analysis of the performances of the Ukrainian national beach handball team at international sports competitions]. *Fizychnye vyhovannja, sport i kul'tura zdorov'ja v suchasnomu suspil'stvi – Physical education, sports and health culture in modern society*, 2 4(60), 66–70. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-04-66-70> (in Ukrainian).
5. Mesits'kii, V. S., Martirosyan, A. A., & Podolyaka, O. B. (2014). Vznachennya optimal'noi modeli taktichnoi pidgotovki dlya upravlinnya navchal'no-trenaval'nim protsesom u regbilig [Determination of the optimal model of tactical training for the management of the educational and training process in rugby league]. *Slobozhans'kii naukovy-sportyvnyi visnik – Slobozhansky Research and Sports Bulletin*, 4, 35–39 (in Ukrainian).
6. Ovcharenko, S., Mitova, O., & Matjash, V. (2019). Model'ni harakterystyky funkcional'noi ta fizychnoi pidgotovlenosti futbolistiv iz cerebral'nym paralichem z urahuvannjam stupenja urazhennja oporno-ruhovogo aparatu [Model characteristics of functional and physical fitness of football players with cerebral palsy taking into account the degree of musculoskeletal system damage]. *Sportyvnyy visnyk Prydniprova – Sports Bulletin of Prydniprovia*, 2, 30–36. <https://doi.org/10.32540/2071-1476-2019-1-030> (in Ukrainian).

7. Pas'ko, V. V. (2016). Innovatsiini tehnologii udoskonalennya fizichnoi ta tehnicnoi pidgotovlenosti regbistiv na etapi spetsializovanoi bazovoi pidgotovki [Innovative technologies for improving physical and technical fitness of rugby players at the stage of specialised basic training]. (Dis. k. fiz. vikh.). Dnipropetrovs'k (in Ukrainian).
8. Pas'ko, V. V. (2017). Vdoskonalennja trenuval'nogo procesu regbistiv na osnovi zastosuvannja modelej fizychnoi ta tehnicnoi pidgotovlenosti [Improvement of the training process of rugby players based on the application of models of physical and technical fitness]. *Sportyvni igry – Sports games*, 1, 38–40 (in Ukrainian).
9. Pas'ko, V., Mitova, O., Plahotnjuk, O., Filenko, L., & Cerkovna, O. (2023). Modeli fizychnoi ta tehnicnoi pidgotovlenosti regbistiv 18–19 rokiv [Models of physical and technical fitness of rugby players of 18–19 years old]. *Sportyvni igry – Sports games*, 3(29), 45–55. <https://doi.org/10.15391/si.2023-3.05> (in Ukrainian).
10. Platonov, V. M. (2020). Suchasna sistema sportivnogo trenuvannya. [Modern sports training system]. Kyiv: Persha drukarnya, 270 (in Ukrainian).
11. Serebrjakov, O. Ju. (2021). Udoskonalennja zmagal'noi dij'al'nosti hokei'stiv vysokoi kvalifikacii na osnovi modeljuvannja tehniko-taktychnyh dij [Improving the competitive activity of highly skilled hockey players on the basis of modelling technical and tactical actions]: (Dis. k. fiz. vikh.). Kyi'v (in Ukrainian).
12. Sushko, R. O. (2011). Udoskonalennja zmagal'noi dij'al'nosti na osnovi modeljuvannja tehniko-taktychnyh dij vysokokvalifikovanyh basketbolistik riznogo amplitud [Improvement of competitive activity on the basis of modelling technical and tactical actions of highly skilled basketball players of different amplitude]: avtoref. dys. kand nauk z fiz. vyh ta sportu. Kyi'v (in Ukrainian).
13. Tyshhenko, V. (2017). Ekspertna sistema kontrolju ocinky navchal'no-trenuval'noi ta zmagal'noi dij'al'nosti gandbol'nyh komand vyshhoi kvalifikacii [Expert system for controlling the evaluation of training and competitive activities of handball teams of the highest qualification]. *Fizyчне vyhovannja, sport i kul'tura zdorov'ja v suchasnomu suspil'stvi – Physical education, sport and health culture in modern society*, 4(36), 104–111. URL: <https://sport.vnu.edu.ua/index.php/sport/article/view/1596> (in Ukrainian).
14. Fedec'kyj, A. (2016). Modeljuvannja standartnyh vprav u trenuval'nomu procesi futbolistiv [Modelling standard exercises in the training process of football players]. *Fizyчне vyhovannja, sport i kul'tura zdorov'ja v suchasnomu suspil'stvi – Physical education, sport and health culture in modern society*, 4(36), 95–103. URL: <https://sport.vnu.edu.ua/index.php/sport/article/view/1595> (in Ukrainian).
15. Shamardin, V. N. (2012). Dinamika model'nyh charakteristik fizicheskoi podgotovlennosti futbol'noj komandy vysshej kvalifikacii na razlichnyh jetapah godichnogo makrocikla [Dynamics of model characteristics of physical fitness of a top-qualified football team at different stages of the annual macrocycle]. *Pedagogichni nauki, fizyčne vyhovannja ta sport – Pedagogical Sciences, Physical Education and Sport*, VI(98), 232–234 (in Russian).
16. Shynkaruk, O., & Bezmylov, M. (2013). Teoretyko-metodychni zasady rozrobky ta vykorystannja model'nyh charakterystyk tehniko-taktychnyh dij basketbolistik vysokoi kvalifikacii [Theoretical and methodological bases of development and use of model characteristics of technical and tactical actions of highly qualified basketball players]. *Teorija i metodyka fizychnogo vyhovannja i sportu – Theory and methods of physical education and sports*, 2, 35–44. <https://reposit.uni-sport.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/78787878/1161/106740-226281-1-SM.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (in Ukrainian).
17. Ashanin, V., Filenko, L., Pasko, V., Tserkovna, O., Filenko, I., Poltoratskaya, A., & Mulyk, K. (2018). Implementation practices of the rugby-5 into the physical education of schoolchildren 12–13 years old using information technology. *Journal of Physical Education and Sport*, 18(2), 762–768. <https://doi.org/10.7752/jpes.2018.02112> (in English).
18. Doroshenko, E. Y. (2013). Modelling of Technical actions as the management factor competitive process and preparation of basketball players of high qualification. *Pedagogics, psychology, medical-biological problem of physical and sports*, 17(10), 29–34. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.775327> (in English).
19. Eggers, Tahleya, Cross, Rebecca, Norris, Dean, Wilmot, Lachlan, & Lovel, Ric (2022). Impact of Microcycle Structures on Physical and Technical Outcomes During Professional Rugby League Training and Matches. *International Journal of Sports Physiology and Performance*, 17(5), 755–760. <https://doi.org/10.1123/ijsp.2021-0307> (in English).
20. Kostiukevych, V. M. (2019). Model indicators of collective interactions of highly qualified football players during the game. *Health, Sport, Rehabilitation*, 5(4), 33–40 (in English).
21. Matthew, R. Blair, Simon, F. Body, & Hayden, G. Croft. (2017). Relationship between physical metrics and game success with elite rugby sevens players. *International Journal of Performance Analysis in Sport*, 17(4), 418–428. <https://doi.org/10.1080/24748668.2017.134806> (in English).
22. Cahill, N., Lamb, K., Worsfold, P., Headey, R., & Murray, S. (2013). The movement characteristics of English Premiership rugby union players. *Journal of Sports Sciences*, 31 (3), 229–237. URL: <https://doi.org/10.1080/02640414.2012.727456> (in English).

23. Pasko, V., Rovniy, A., Nesen, O., Ashanin, V., Filenko, L., Okun, D., Shevchenko, O., Dzhym, V. & Pilipko, O. (2019). Efficiency of performing rugby's technical elements depending on the speed and strength quality level of 16–18-year-old rugby players. *Journal of Physical Education and Sport*, 19(1), 546–551. <https://doi.org/10.7752/jpes.2019.01080> (in English).
24. Rovniy, Anatoly, Pasko, Vladlena, Nesen, Olena, Tsos, A., Ashanin, V., Filenko, L., Karpets, L., & Goncharenko, V. (2018). Development of coordination abilities as the foundations of technical preparedness of rugby players 16–17 years of age. *Journal of Physical Education and Sport*, 18 (Suppl 4), 1831–1838. <https://doi.org/10.7752/jpes.2018.s4268> (in English).
25. Shchepotina, Natalia, Kostiukevych, Viktor, Drachuk, Andrii, Vozniuk, Tetiana, Asauliuk, Inna, Dmytrenko, Svitlana, Adamchuk, Vadym, Polishchuk, Volodymyr, Romanenko, Viktor & Blazhko, Nataliia (2021). Model morpho-functional characteristics of qualified volleyball players. *Sport Mont*, 19 (2), 213–217. <https://doi.org/10.26773/smj.210936> (in English).
26. Tsos, Anatolii, Pasko, Vladlena, Rovniy, Anatoly, Nesen, Olena, Pomeschchikova, Irina, & Mukha, Volodymyr. (2018). The improvement of the technical preparedness of 16–18 year-old rugby players with the use of the computer program «Rugby-13». *Physical Activity Review*, 6, 257–265. <https://doi.org/10.16926/par.2018.06.31> (in English).
27. Zhigong, S., Bezmylov, M., & Shynkaryk, O. (2022). Individual characteristics of physical and mental development and their connection with regular physical exercises when playing basketball. *Current Psychology*. Published online: 09 September 2022. <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03692-w> (in English).

Стаття надійшла до редакції 12.06.2023 р.

MATHEMATICAL JUSTIFICATION OF THE SPORTS SELECTION OF JUMPERS IN THE WATER AT THE STAGE OF INITIAL TRAINING

Artur Oderov¹, Serhii Romanchuk¹, Volodymyr Klymovych¹, Ivan Pylypchak¹, Oleksii Leshchynskyi¹, Maksym Kuznetsov¹, Andrii Arabskyi¹, Tetiana Liudovyk¹, Oleksandr Tymochko²

¹Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, Lviv, Ukraine, stroyova@ukr.net;

²State higher educational institution Uzhgorod National University, Ужгород, Україна, oleksandr.tymochko@uzhnu.edu.ua

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2023-02-74-85>

Abstracts

The relevance of the problem is determined by the fact that an athlete who possesses genetic and physiological abilities that were discovered in time can master a complex jumping program and execute it without error at a high technical level. Therefore, it is important to mathematically substantiate the criteria for selecting children in sports schools. **The Purpose of the Study:** To determine indicators affecting sports readiness, to calculate their prognostic significance and to form criteria for the selection of jumpers in the water at the stage of initial training. **Material and Methods:** The research was organized in three stages in the period from January 2020 to December 2021, with the determination of the normative assessment of technical readiness, the conduct of an ascertaining pedagogical experiment and factor analysis, the calculation of multiple regression equations relative to the total coefficient of difficulty of arbitrary jumps and the average coefficient of the complexity of jumps. 139 boys (10,98±0,1 years; range: 9–13 years) and 96 girls (11,02±0,1 years; range: 9–13 years) beginners (schoolchildren) took part in the study. The number of athletes is divided by age groups: boys – 9 years old (n=25); 10 years (n = 30); 11 years (n = 30); 12 years (n = 31); 13 years old (n = 23); girls – 9 years old (n=16); 10 years (n=23); 11 years (n=18); 12 years (n=21); 13 years old (n=18). The study was organized and carried out with athletes of the Junior High School (Lviv) and «Yantar» Junior High School (Novoyavorivsk). During the educational and training meetings, testing and measuring of anthropometric indicators, determination of the speed of a simple sensorimotor reaction and conscious self-regulation of sensorimotor activity, research of vestibular stability were carried out. All measurements were taken before training in the morning and in the afternoon at 9:00 and 15:00. **Results:** According to the results of the study, the indicators that have prognostic significance for the success of the sport's improvement of young jumpers at the stage of improving their sports training have been determined. To these indicators, we included: the total indicator of physical fitness, the amplitude of nystagmus during and after turning to the right, the speed of a simple motor reaction. The comprehensive assessment obtained by calculating multiple regression equations has a high prognostic value and is an effective method of predicting the success of the sport's improvement of young jumpers at the stage of initial sports training. **Conclusions.** It is proved that the comprehensive assessment obtained by calculating multiple regression equations has a high prognostic value and is an effective method of predicting the success of the sport's improvement of young jumpers at the stage of initial sports training.

Key words: selection, forecasting, jump into the water, equations, criteria, evaluation.

Артур Одеров, Сергій Романчук, Володимир Климович, Іван Пилипчак, Олексій Лещинський, Максим Кузнецов, Андрій Арабський, Тетяна Людовик, Олександр Тимочко. Математичне обґрунтування спортивного відбору стрибунів у воду на етапі початкової підготовки. **Актуальність** проблеми визначається тим, що спортсмен, який володіє своєчасно виявленими генетичними та фізіологічними здібностями, може засвоїти складну програму стрибків і безпомилково виконати її на високому технічному рівні. Тому актуальним є математичне обґрунтування критеріїв відбору дітей у спортивні школи. **Мета дослідження** – визначити показники, які впливають на спортивну підготовленість, розрахувати їх прогностичну значимість та сформулювати критерії відбору стрибунів у воду на етапі початкової підготовки. **Матеріал і методи.** Дослідження організовано в три етапи в період із січня 2020 р. по грудень 2021 р. з визначенням нормативної оцінки технічної підготовленості, проведенням констатувального педагогічного експерименту та факторного аналізу, розрахунком рівнянь множинної регресії відносно сумарного коефіцієнта складності довільних стрибків і середнього коефіцієнта складності стрибків. У дослідженні взяли участь 139 хлопців (10,98±0,1 років; діапазон: 9–13 років) та 96 дівчат (11,02±0,1 років; діапазон: 9–13 років) початківців (школярів). Кількість спортсменів розподілено за віковими групами: хлопчики – 9 років (n=25); 10 років (n = 30); 11 років (n = 30); 12 років (n = 31); 13 років (n = 23); дівчата – 9 років (n=16); 10 років (n=23); 11 років (n=18); 12 років (n=21); 13 років (n=18). Дослідження організовано та проведено зі спортсменами ДЮСШ (м. Львів) і ДЮСШ «Янтар» (м. Ново-яворівськ). Під час навчально-тренувальних зборів проводили тестування та вимірювання антропометричних показників, визначення швидкості простої сенсомоторної реакції й свідомої саморегуляції сенсомоторної

діяльності, дослідження вестибулярної стійкості. Усі вимірювання проводили перед тренуванням уранці та вдень о 9:00 та 15:00. **Результати.** За результатами дослідження визначено показники, які мають прогностичне значення для успішності спортивного вдосконалення юних стрибунів на етапі вдосконалення їхньої спортивної підготовки. До цих показників ми віднесли загальний показник фізичної підготовленості, амплітуду ністагму під час і після повороту вправо, швидкість простої рухової реакції. Комплексна оцінка, отримана шляхом розрахунку рівнянь множинної регресії, має високу прогностичну цінність і є ефективним методом прогнозування успішності спортивного вдосконалення юних стрибунів на етапі початкової спортивної підготовки. **Висновки.** Доведено, що комплексна оцінка, отримана шляхом розрахунку рівнянь множинної регресії, має високу прогностичну цінність і є ефективним методом прогнозування успішності спортивного вдосконалення юних стрибунів на етапі початкової спортивної підготовки. Зроблено висновки щодо донозологічного характеру порушень здоров'я.

Ключові слова: відбір, прогнозування, стрибок у воду, рівняння, критерії, оцінка.

Statement of the Problem and Analysis of the Latest Research. In the modern world, we are witnessing an increase in the popularity of Olympic sports, which has led to the formation of highly effective training systems for athletes in many countries of the world. Performances of professional athletes not only create their individual image, but also have socio-political significance for the state, sports club and commercial sponsoring organizations [10; 26; 52; 33]. Accordingly, the competition in every competition is increasing, especially in the international sports arena.

The popularity of Olympic sports in the modern world, its intense commercialization and professionalization, and the ever-increasing socio-political importance of athletes' successes have led in recent years to the formation of highly effective systems of training athletes. In the practice of modern sport, numerous scientific research studies testify that world-level results are accessible only to exceptionally gifted athletes who have clearly expressed natural inclinations to achievements in a specific sport [4; 5; 43] or were able to realize them through the long-term improvement process.

The definition of sports fitness in diving has become especially important. In scientific studies, this issue has been little studied, and the development trends of this sport are such that there is a continuous process of complicating dives and increasing requirements for the quality of their performance [2; 6].

Only an athlete who possesses sufficient abilities can master the programme of dives and execute it at a high technical level. The urgent issue in the training of divers is the correct selection for children's and youth sports schools, on which the quality of the national teams depends.

As evidenced by the scientific research of R. F. Akhmetov, V. S. Keller, V. M. Platonov, M. P. Pityn, M. Roztorguy and competitions of the highest level, winning results can be achieved only by talented athletes who have natural, genetic and physiological prerequisites for a specific type of sport [1; 18; 32; 39] and were able to implement them in a long-term training process [20; 25; 33; 34; 47].

In recent years, scientific schools have conducted many studies on the construction of the optimal structure of the long-term training process of athletes from various sports [36; 44; 52], duration of training periods during the year [17; 52; 53] training of athletes of various ages [37; 38], modeling and forecasting in sports [7; 22; 44; 45], individualization of the training process [3; 24; 35; 46; 48], age limits of the career duration of athletes [9; 11; 27; 37].

The systematic updating of sports records, the expansion of the international sports calendar in recent years thanks to commercial competitions have led to the individualization of the training process and competitive activity, increasing the loads on the body of an individual athlete, which requires the mobilization of functional reserves and psychological stability in the conditions of competitive activity. All this leads to the search for ways to select gifted boys and girls [12; 31; 41; 51], especially in the initial stages [13; 28; 42], substantiating the age limits of the development of their talents and abilities [29; 40; 50].

Today, the trend towards «rejuvenation» of sports and the complication of the diving program have led to an increase in the level of sports fitness of young athletes. The analysis of scientific works proved that the process of selecting athletes is not sufficiently disclosed, especially in complex coordination sports.

Coaches and athletes indicate that an athlete who has the appropriate abilities that were discovered in time can master a complex program of jumps and perform it flawlessly at a high technical level [16; 21; 49]. Therefore, the applied question regarding the correct selection of children for children's and youth sports schools is still relevant, which depends on the quality of training of the reserve of the country's national diving teams.

The Purpose of the Study. To determine indicators that affect sports readiness, to calculate their prognostic significance and to form criteria for the selection of divers in the water at the stage of initial training.

Material and Methods. The research was organized in three stages in the period from January 2020 to December 2021, with the determination of the normative assessment of technical readiness, the conduct of an ascertaining pedagogical experiment and factor analysis, the calculation of multiple regression equations relative to the total CS of arbitrary jumps and the average CS of jumps. The study was organized and carried out with athletes of the Olymp-L State Youth Sports Association (Lviv) and the Yantar Youth Sports Academy (Novoyavorivsk). Testing and measurement of anthropometric indicators, determination of the speed of a simple sensorimotor reaction and conscious self-regulation of sensorimotor activity, research of vestibular stability were carried out during educational and training meetings. All measurements were taken before the start of training sessions in the morning and in the afternoon at 9:00 and 15:00. 139 boys and 96 girls took part in the research. The number of athletes was divided by age groups: boys – 9 years old (n = 25); 10 years (n = 30); 11 years (n = 30); 12 years (n = 31); 13 years old (n = 23); girls – 9 years old (n = 16); 10 years (n = 23); 11 years (n = 18); 12 years (n = 21); 13 years (n = 18). The research was organized in three stages with sequential and parallel solution of work tasks.

The first stage (January–December 2020) was aimed at the analysis, systematization and generalization of data from literary sources, domestic and foreign publications, scientific research on the issues of building a multi-year training process of athletes from various sports, the importance of natural, genetic and physiological endowments of young athletes in achieving high results in a specific sport, developing and applying criteria for selecting children in children's and youth sports schools in complex coordinated sports.

In order to determine the level of sports preparedness of young athletes aged 9–13, the protocols of competition results were analyzed, namely the protocols of the Ukrainian Youth Championships for the period from 2013 to 2020. Based on the results of the analysis of the competition protocols, the following indicators were determined:

the sum of the difficulty coefficients of all jumps in the program is an indicator of the difficulty of the competition program;

the sum of the difficulty coefficients of arbitrary jumps is an indicator of the number and complexity of arbitrary jumps;

the average difficulty coefficient of arbitrary jumps – the indicator of the complexity of arbitrary jumps;

the average score for performing mandatory jumps – an indicator of the quality of performing mandatory jumps;

the average score for performing arbitrary jumps of the program is an indicator of the quality of performing arbitrary jumps;

the sports result in points is an indicator of sports preparedness.

During the ascertainment experiment, we determined the level of development of strength, speed-strength fitness, flexibility and coordination, as well as the total indicator of physical fitness of young athletes, which characterizes the versatility of the development of physical fitness.

The physical development of young athletes was determined and analyzed based on height and body weight, arm and leg sizes, chest circumference, waist and hips, and the skin-fat fold index was calculated. A study of the functional state of the vestibular apparatus was carried out using a passive rotary test, as well as the amplitude, frequency and duration of nystagmus to assess vestibular stability.

At this stage, the processing of research materials also included factor analysis (principal component method with rotation of reference axes according to the varimax criterion), which was aimed at identifying relationships between different types of preparedness that characterize in detail the sports activities of young divers in the age periods from 9 up to 13 years old, and determining the differences between boys and girls of the same age.

To establish the necessary levels of development of indicators that determine the sports achievements of young divers, multiple regression equations were calculated that connect the prerequisites with the level of sports preparedness of boys and girls aged 9–13.

The multiple regression equations were calculated relative to the total CS of random jumps and the average CS of random jumps and had the following form:

$$y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + b_4x_4 + b_5x_5 + b_6x_6 + b_7x_7,$$

where y is the calculated sports fitness indicator;

a is a constant;

b – regression coefficient;

x is the test result.

The methods of mathematical statistics were used in order to prove the regularities discovered in the research process. Mathematical and statistical calculations were carried out using computer programs, in particular «Excel», «SPSS», «STATISTICA 7» in the operating system «Windows Vista».

Research Results and Their Discussion. Based on the analysis of the results of competitions among children aged 9–13, we developed a normative assessment of the sports readiness of young divers (table 1, table 2). The estimate of the average coefficient of difficulty was formed by mathematically processing the results of the finalists of the European Championships, Championships and World Cups by calculating: «excellent» – the average coefficient of athletes who took 1st to 6th place; «good» – 7–12 places; «satisfactory» – qualified; «unsatisfactory» – did not pass the qualification.

Given the subjectivity of the judge's assessment, we did not make it our task to determine a normative assessment of the quality of jumping. Since the main task of the stage of advanced sports training is to master jumps with an average and high difficulty factor, the main criteria for the sports readiness of young athletes at this stage were determined: 1) the sum of the difficulty factors of jumps and 2) the average factor of difficulty of jumps. The first indicator, in addition to the complexity of the mastered elements, also characterizes their number.

When using a normative assessment, it should be taken into account that technical readiness should be assessed at the stage of initial training, which involves at least 2 years of sports experience.

Table 1

**Estimation of the Sum of the Complexity Coefficients
Jumps of Young Jumpers 9–13 Years Old**

Age, Years	Rating			
	Perfectly Score and More	Fine (max.- min.)	Satisfactorily (max.- min.)	Badly
9	4,1	3,8–3,1	2,8–1,64	1,5
10	7,0	7,1–5,7	5,4–2,4	2,3
11	9,7	9,7–7,8	7,7–3,1	3,0
12	11	10,8–9,4	9,3–6,8	4,2
13	13,1	12,8–9,9	9,8–8,7	8,4

Table 2

**Estimation of the average Difficulty Factor
Jumps of Young Jumpers Aged 9–13 Years into the Water**

Age, Years	Rating			
	Perfectly Score and More	Fine (max.- min.)	Satisfactorily (max.- min.)	Badly
9	2,1	1,9–1,6	1,6–1,3	1,2
10	2,0	2,0–1,9	1,7–1,4	1,5
11	2,2	2,2–2,1	1,9–1,6	1,5
12	2,53	2,4–2,1	2,1–1,8	1,7
13	2,5	2,5–2,3	2,3–2,2	2,1

The developed assessment of sports readiness is the main criterion for determining the sports fitness of young divers.

Factor analysis (principal component method with varimax rotation of reference axes) was carried out to identify the relationships between different types of preparedness, which more fully characterize the sports

activities of young divers in the age periods from 9 to 13 years, and to determine the differences between boys and girls of the same age-criterion) [14; 43].

Factor analysis was applied to selected indicators that characterize various types of preparedness and features of the development of young athletes. The factors identified as a result of this analysis give a fairly complete picture of the structure of the sports activities of young divers aged 9–13. Given the fact that the number of factors selected by the program in each age group was large (from 14 to 18), and their contribution to the generalized variance was unequal, the first five to six factors from the set of indicators, which had the greatest factor weight, were interpreted.

The results of the factor analysis made it possible to determine indicators that have prognostic significance for the success of the sports improvement of young divers at the stage of advanced sports training, as well as their contribution to the structures of children's sports activities (table 3, table 4). These indicators can include: (1) the total indicator of physical fitness, (2) the amplitude of nystagmus during and (3) after turning to the right, (4) the speed of a simple motor reaction, as well as indicators of physical development: (5) weight, (6) growth, (7) chest circumference.

To establish the necessary levels of development of indicators that determine the sports achievements of young divers, multiple regression equations were calculated that connect the prerequisites with the level of sports preparedness of boys and girls aged 9–13.

The multiple regression equations were calculated relative to the total CS of random jumps and the average CS of random jumps and had the following form:

$$y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + b_4x_4 + b_5x_5 + b_6x_6 + b_7x_7,$$

where y – is the calculated sports fitness indicator; a – is a constant; b – regression coefficient; x – is the test result.

So, for example, for 9-year-old boys, a regression equation was obtained that connects the prerequisites with the average CS of free jumps, which has the following form:

$$y_1 = 13,83 + 0,010x_1 - 0,043x_2 + 0,096x_3 - 0,009x_4 + 0,155x_5 - 0,147x_6 + 0,032x_7.$$

The multiple correlation coefficient for this regression equation is $R = 0,835$. The coefficient of determination, which indicates how well the tests used in this regression determine the average CS of random jumps, is $R^2 = 0,697$. So the tests used in this regression determine the average CS of random jumps by 69,7 %.

The regression equation, which relates the prerequisites of 9-year-old boys to the sum of CS of arbitrary jumps, looks like this:

$$y_2 = 42,52 + 0,029x_1 - 0,096x_2 + 0,240x_3 - 0,031x_4 + 0,444x_5 - 0,448x_6 + 0,117x_7.$$

The multiple correlation coefficient for this equation is $R = 0,828$. The coefficient of determination, which indicates how much the control exercises used in this regression determine the total CS of free jumps, is equal to $R^2 = 0,685$.

This means that the indicators we used by 68,5 % determine the sum of CS of free jumps of 9-year-old boys.

To determine the possible level of sports preparation, the test results are substituted into the regression equation and the individually possible sports indicator is calculated (average difficulty factor and total difficulty factor of arbitrary jumps) (table 5, table 6).

Based on the calculated criterion, the suitability of a young athlete for diving is assessed. For this, the calculated indicator is compared with the data of the normative table of sports fitness (table 1 and table 2).

The calculated indicator of sports fitness may be higher than the one the athlete actually has at a specific moment. This shows that the athlete has not yet used all the opportunities that he can realize in the future. If the calculated indicator is lower than the actual one, this rather indicates a certain compensation of accounting factors by others (for example, psychological characteristics of a young athlete). The cases given in the last example occur only occasionally. However, if a young athlete has a low level of physical fitness and other indicators, the prospects for growth in the coming years are small.

The verification of the effectiveness of the comprehensive assessment of sports fitness, obtained by calculating multiple regression equations, was carried out by rank correlation of the calculated indicators of sports fitness at the beginning of the observation with the true data on the success of sports activities by years of study (table 7).

Table 3

Scheme of the Factor Structure of Sports Activities Diving Boys Aged 9–13

Factor No	9 Years		10 Years		11 Years		12 Years		13 Years	
	Factor Identification	Contribution to the Total Variance, %	Factor Identification	Contribution to the Total Variance, %	Factor Identification	Contribution to the Total Variance, %	Factor Identification	Contribution to the Total Variance, %	Factor Identification	Contribution to the Total Variance, %
1	Physical Development	21,7	Sports Fitness	19,3	Physical Development	15,4	Physical Development	16,7	Physical Development	20,4
2	Sports and Physical Fitness	15,1	Physical Development	11,4	Vegetative Reactions to Rotational Load	14,4	Sports and Physical Preparedness	14,2	Sports Fitness	14,2
3	Vegetative Reactions to Rotating Load	10,3	Speed of Sensorimotor Response	9,7	Sports Fitness	10,6	The ability to Self-Manage Sensorimotor Activity	9,7	Vegetative Reactions to Rotational Load	10,0
4	Nystagmus Reactions to Rotating Load	9,4	Vegetative Reactions to Rotational Load	8,8	The Speed of Sensorimotor Response	10,2	The Speed of Sensorimotor Response	8,6	The Speed of Sensorimotor Response	9,4
5	The ability to Self-Manage Sensorimotor Activity	6,5	Nystagmus Reactions to Rotating Load	6,9	Nystagmus Reactions to Rotating Load	7,5	Vegetative Reactions to Rotational Load	5,9	The ability to Self-Manage Sensorimotor Activity	7,7
6	Learnability	5,8	Physical Development	5,8	Learnability	5,9	Learnability	5,7	Learnability	6,2
7	Together	68,8		61,9		64,0		60,8		67,8

Table 4

Scheme of the Factor Structure of Sports Activities Diving Girls 9–13 Years Old

Factor No	9 Years		10 Years		11 Years		12 Years		13 Years	
	Factor Identification	Contribution to the Total Variance, %	Factor Identification	Contribution to the Total Variance, %	Factor Identification	Contribution to the Total Variance, %	Factor Identification	Contribution to the Total Variance, %	Factor Identification	Contribution to the Total Variance, %
1	Physical Development	22,6	Sports Fitness	20,1	Physical Development	18,6	Sports Fitness	21,6	The Speed of Sensorimotor Response	25,8
2	Sports Fitness	14,3	Physical Development	12,8	The Speed of Sensorimotor Response	17,1	The Ability to Self-Manage Sensorimotor Activity	15,5	Sports Fitness	17,9
3	Learnability	10,6	Nystagmus Reactions to Rotational Load	10,0	Vegetative Reactions to Rotational Load	12,1	Physical Development	13,6	Physical Fitness	16,6
4	The Ability to Self-Manage Sensorimotor Activity	9,3	The Ability to Self-Manage Sensorimotor Activity	7,9	Physical Fitness	8,9	Nystagmus Reactions to Rotational Load	10,8	Physical Fitness and Physical Development	13,3
5	Nystagmus Reactions to Rotational Load	7,4	Physical Fitness	6,9	Sports Fitness	6,3	The Speed of Sensorimotor Response	9,5	Physical Fitness and Physical Development	10,4
6	The Speed of Sensorimotor Response	6,1	Learnability	6,1	The Ability to Self-Manage Sensorimotor Activity	6,1	Physical Fitness	8,9	Physical Fitness and Physical Development	10,0
	Together	70,3		63,8		69,1		79,9		94,0

Table 5

Multiple Regression Equation to Define Sports Training of Boys Aged 9–13

Age, Years	Indicator of Sports Readiness	Free Member	Total Indicator of Physical Fitness	Amplitude of Nystagmus During Rotations to the Right	Amplitude of Nystagmus After Rotations to the Right	The Speed of a Simple Motor Reaction	Mass	Growth	Chest Circumference	Multiple Correlation Coefficient	Coefficients Entity of the Determiner Tions, %
	y	a	b1	b2	b3	b4	b5	b6	b7	R	D
9	y1	13,83	0,010	-0,043	0,096	-0,009	0,155	-0,147	0,032	0,835	69,7
	y2	42,52	0,029	-0,096	0,240	-0,031	0,444	-0,448	0,117	0,828	68,5
10	y1	3,048	0,025	-0,003	-0,003	0,003	-0,032	0,003	-0,052	0,638	40,7
	y2	37,477	0,070	-0,080	-0,034	-0,001	0,063	-0,187	-0,169	0,720	51,8
11	y1	0,168	0,013	-0,038	0,006	-0,005	0,081	-0,080	0,149	0,798	63,6
	y2	-6,344	0,037	-0,111	-0,003	-0,015	0,195	-0,192	0,479	0,800	64,0
12	y1	-1,639	0,008	0,003	-0,003	0,001	0,004	0,001	0,36	0,678	46,0
	y2	-14,950	0,033	-0,138	-0,016	0,013	0,038	0,023	0,184	0,602	36,2
13	y1	0,971	0,009	0,008	-0,011	-0,002	-0,009	-0,006	0,028	0,634	40,2
	y2	-8,603	0,066	-0,008	-0,093	-0,001	0,018	0,088	-0,016	0,580	33,6

Table 6

Multiple Regression Equation for Determining Sports Readiness of Girls Aged 9–13

Age, Years	Indicator of Sports Readiness	Free Member	Total Indicator of Physical Fitness	Amplitude of Nystagmus During Rotations to the Right	Amplitude of Nystagmus After Rotations to the Right	The Speed of a Simple Motor Reaction	Mass	Growth	Chest Circumference	Multiple Correlation Coefficient	Coefficients Entity of the Determiner Tions, %
	y	a	b1	b2	b3	b4	b5	b6	b7	R	D
9	y1	-8,350	0,009	-0,108	0,036	0,004	0,253	-0,017	0,072	0,772	59,6
	y2	-25,192	0,028	-0,325	0,110	0,011	0,759	-0,050	0,218	0,772	59,6
10	y1	0,228	0,010	0,097	-0,109	0,002	0,022	0,001	-0,009	0,687	47,2
	y2	-2,632	0,034	0,246	-0,318	0,006	0,013	0,010	0,031	0,703	49,4
11	y1	-4,930	0,024	-0,027	0,008	0,006	0,054	0,063	-0,099	0,748	55,9
	y2	-26,284	0,112	-0,110	-0,024	0,019	0,162	0,230	-0,239	0,707	49,9
12	y1	-2,419	0,008	-0,054	0,026	-0,0002	-0,016	0,043	-0,027	0,572	32,8
	y2	-30,184	0,062	0,417	-0,549	0,005	0,032	0,286	-0,135	0,656	43,0
13	y1	-3,946	0,011	-0,008	0,056	-0,002	-0,097	0,046	0,022	0,765	58,5
	y2	-55,336	0,150	-0,299	0,467	-0,004	-0,467	0,632	-0,380	0,887	78,9

**Rank Correlation of Sports Fitness Indicators,
Obtained by Calculating Multiple Regression Equations, with True Years of Study**

Initial Age of the Subject Groups, Years	Sex	Years of Study		
		1	2	3
Average CS of Free Jumps				
9	Guys n = 25	0,776	0,854	0,904
	Girls n = 16	0,698	0,869	0,808
10	Guys n = 30	0,604	0,799	0,957
	Girls n = 23	0,707	0,804	0,988
11	Guys n = 30	0,857	0,891	0,958
	Girls n = 18	0,805	0,888	0,959
12	Guys n = 31	0,784	0,907	0,915
	Girls n = 21	0,777	0,899	0,923
13	Guys n = 23	0,822	0,950	0,969
	Girls n = 18	0,811	0,897	0,905
The Sum of CS of Arbitrary Jumps				
9	Guys n = 25	0,763	0,893	0,941
	Girls n = 16	0,666	0,805	0,884
10	Guys n = 30	0,777	0,879	0,955
	Girls n = 23	0,701	0,799	0,899
11	Guys n = 30	0,804	0,889	0,907
	Girls n = 18	0,799	0,876	0,940
12	Guys n = 31	0,779	0,905	0,923
	Girls n = 21	0,799	0,970	0,943
13	Guys n = 23	0,880	0,901	0,951
	Girls n = 18	0,900	0,923	0,951

The given data indicate that there is a highly probable relationship between the calculated indicators of sports readiness and the true ones by years of study, and the closeness of the relationship increases from one year of study to another. Based on this, it can be stated that the comprehensive assessment obtained by calculating multiple regression equations has a high prognostic value and is an effective method of predicting the success of the sports improvement of young divers at the stage of advanced sports training.

Discussion. We supplemented the scientific research of M. A. Buts [8] that the morphofunctional status of an athlete largely determines the possibility of achieving high sports results. The conducted factor analysis made it possible to identify the factor of physical development, which was formed by morphological indicators. The value of this factor changes according to age development, but its contribution to the total variance remains quite high, which allows us to consider the physical development of young athletes as one of the leading factors. We determined that in the group of 9-year-old boys, the factor identified as physical development has the largest contribution to the generalized variance of the sample – 21,8 %; at 10 years – the factor of physical development has the second largest contribution to the total variance – 11,4 %, and at 11, 12 and 13 years the contribution of the factor of physical development increases, respectively 15,4 %, 16,7 % and 20,4 %.

In order to determine the characteristics of the physical development of young water jumpers, the results obtained by us were compared with the results of scientific research by O. V. Drozd [15], namely: with data on the physical development of schoolchildren who are not engaged in any of the sections, young athletes – gymnasts and swimmers. The analysis of research results showed that in terms of height and weight, divers occupy an intermediate position between the indicators of schoolchildren and gymnasts. The chest circumference of divers is unbelievably larger than that of gymnasts and schoolchildren. All indicators of the physical development of swimmers are equal to the upper limit of the average level of schoolchildren, which are the standard for assessing the physical development of children.

By comparing the physical development data of girls engaged in diving with schoolgirls and gymnasts, we supplemented the results of S. M. Klimakova's research [19] (and found that female athletes are at the

lower limit of the average height and weight indicators of schoolgirls who do not play sports, but somewhat prevail in terms of gymnasts. The chest circumference of 9–10-year-old female athletes is slightly larger, and in 11–13-year-old girls, it is slightly smaller than the average indicators of girls who do not play sports, while the indicators of gymnasts are at the lower limit of the average level of schoolgirls.

We improved the research of A. Zhuk [54], namely, we found that an athlete who does not possess a high level of jumping and special speed-strength qualities, which are harmoniously combined with a high level of flexibility and coordination of movements, will not be able to perform jumps with multiple rotations. So, it has been proven that only an athlete with a certain level of physical fitness can master complex jumps, that is, motor learning.

The developed author's criteria of sports fitness are a guideline for determining the suitability of young athletes for diving.

Complex author's criteria, based on the calculation of regression equations, made it possible to compare the level of prerequisites with the level of sports preparation.

Indicators that have prognostic significance and those that did not show it were included in the criteria of sports fitness of 9–13-year-old athletes – divers. The calculated regression equations take into account the relationship between these indicators at different stages of age development.

The selected indicators do not determine sports achievements in age groups to the same extent, as evidenced by the coefficients of determination. Differences in age changes, physical and sports readiness between boys and girls are also taken into account.

Conclusion. It is proved that the comprehensive assessment obtained by calculating multiple regression equations has a high prognostic value and is an effective method of predicting the success of the sports improvement of young divers at the stage of initial sports training.

To achieve the goal of the study, we established the necessary levels of development of indicators that determine the sports achievements of young divers, calculated multiple regression equations that connect the prerequisites with the level of sports preparedness of boys and girls aged 9–13.

Prospects for Further Research in this Direction are to develop an integrated assessment of athletic suitability obtained by calculating the multiple regression equations, taking into account the rank correlation of the indicators of sports and technical preparedness at the beginning of the observation with the valid data on the success of sports activities by years of training.

References

1. Akhmetov, R. (2002). A modern system of training high-class high jumpers, Zhytomyr, Polissia, p. 168.
2. Arabsky, A., Romanchuk, S., Dobrovolsky, V., Afonin, V., Loiko, O., Ovcharuk, I., Oderov, A., Klymovych, V. (2019). Factorial structure of sports activities for divers of different sexes at the age of 9–13 years. *Revista dilemas contemporáneos: educación, política y valores*, 7(71), 9–13.
3. Arabskyi, A., Romanchuk, S., Lesko, O. (2019). Selection and its influence on the sports activities of divers at the initial training stage. In: *Young sports science of Ukraine. Coll. theses add, Lviv, LDUFK named after Ivan Boberskyi*, pp. 6–7.
4. Arabskyi, A., Romanchuk, S. (2019). Selection criteria and their influence on the sports readiness of divers. *Ukrainian Journal of Medicine, Biology and Sports*, 3(19), 71–80.
5. Arabskyi, A., Romanchuk, S., Oderov, A., Klymovych, V., Lesko, O., Dunets-Lesko, A., Bobko, Yu., Olkhovyi, J., Liudovyk, T. (2020). Priority Indicators of Sports Activity of Jumps in Water at the Stage of Advanced Sports Training. *SportMont Journal*, 18(2), 73–78. <https://doi.org/10.26773/smj.200602>.
6. Artur Oderov, Serhii Romanchuk, Maksym Kuznetsov, Antonina Dunets-Lesko, Orest Lesko, Oleh Olkhovyi (2017). Innovative approaches for evaluating physical fitness of servicemen in the system of professional training. *Journal of Physical Education and Sport*, 17 (3), art 4, 23–27. <https://doi.org/10.7752/jpes.2017.s1004>.
7. Bulgakova, N. J., editor. (2008). Recreational, therapeutic and adaptive swimming. *tutorial. allowance 2nd ed., stereotype*, Moscow: Academy, p. 430.
8. Buts, M. A. (2016). Conditions of occurrence, prevention and treatment of cardiovascular diseases in children and adolescents. *Young scientist*, 9.1(36.1), 9–12.
9. Chernozub, A., Danylchenko, S., Imas, Y., Kochina, M., Natalia, I., Korobeynikov, G., Korobeynikova, L., Potop, V., Cynarski, W. J., Gorashchenko, A. (2019). Peculiarities of correcting load parameters in power training of mixed martial arts athletes, *Journal of Physical Education and Sport*, 19(2), 481–488.
10. Chernozub, A., Imas, Y., Korobeynikov, G., Korobeynikova, L., Lytvynenko, Y., Bodnar, A., Titova, A., Dubachinskiy, O. (2018). The influence of dance and power fitness loads on the body morphometric

- parameters and peculiarities of adaptive-compensatory reactions of organism of young women. *Journal of Physical Education and Sport*, 18(2), 955–960.
11. Chernozub, A., Korobeynikov, G., Mytskan, B., Korobeynikova, L., Cynarski, W. J. (2018). Modelling mixed martial arts power training needs depending on the predominance of the strike or Wrestling fighting style. *Modelling mixed martial arts power training needs depending on the predominance of the strike or Wrestling fighting style, Ido Movement for Culture*, 18, 3, 28–36.
 12. Chernozub, A. A. (2016). The security and critical levels of physical activity for trained and untrained persons in muscle performance power orientation. *Fiziologichnyi zhurnal*, 62, 2, 110–116.
 13. Chernozub, A., Titova, A., Dubachinskiy, O., Bodnar, A., Abramov, K., Minenko, A., Chaban, I. (2018). Integral method of quantitative estimation of load capacity in power fitness depending on the conditions of muscular activity and level of training. *Journal of Physical Education and Sport*, 18(1), 28, 217–221.
 14. Dedeluk, N. A. (2009). Scientific methods of research in physical education: teaching. *Manual Lutsk, Lesya Ukrainka University*, p. 198.
 15. Drozd, O. V. (1999). Physical condition of student youth of Ukraine and its correction by means of physical education. [dissertation], Lutsk, p. 21.
 16. Gómez-Bruton, A., González-Agüero, A., Gómez-Cabello, A., Matute-Llorente, A., Casajús, J. A., Vicente-Rodríguez, G. (2015). The effects of swimming training on bone tissue in adolescence. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, 25(6).
 17. Hudolii, O. M. (2008). General basics of the theory and methods of physical education. *teaching. manual 2nd ed.*, ed. Kharkiv, OVS, p. 406.
 18. Keller, V. S., Platonov, V. M. (1993). Theoretical and methodological foundations of training athletes. training, manual Lviv, *Ukrainian Sports Association*, p. 270.
 19. Klimakova, S. M. (2001). A swimming lesson in a secondary school. *Theory and methodology of physical education*, 1, 19–22.
 20. Klymovych, V., Oderov, A., Romanchuk, S., Korchagin, M., Chernozub, A., Olkhovyi, V., Zolocheskyi, V. (2020). The Influence of Professionally Oriented Physical Training Means on the Operator's Physical Ability Level. *Sport Mont*, 18(1), 19–23.
 21. Klymovych, V., Olkhovyi, O. & Romanchuk, S. (2020). Adoption of youth's bodies to educational conditions in higher educational institutions. *Journal of Physical Education and Sport*, 3(1), 620–622.
 22. Kochyna, M. L., Chernozub, A. A., Kochin, O. V., Shtefiuk, I. K., Firsov, O. G. (2019). A model for predicting changes in the athlete's functional state under the influence of training load. *Ukrainian Journal of Medicine, Biology and Sports*, 4, 1(17), 283–291.
 23. Korobeynikov, G., Prystupa, E., Korobeynikova, L., Briskin, Y. (2013). Assessment of psychophysiological states in sports. Lviv, LDUFK, p. 312.
 24. Korobeynikova, L., Korobeynikov, G., Dhakal, N., Shatskyh, V., Kurganova, T. (2012). Peculiarities of functional asymmetry of the brain in highly skilled athletes. *Physical activity, health and sports*, 4(10), 17–23.
 25. Kozlov, A. V. (2005). Long-term training of young swimmers. St. Petersburg.
 26. Linets, M., Chychkan, O., Jimenez, H., Khokhla, A., Hnatchuk, A., Andres, A. (2017). Differentiation of physical training of athletes. Lviv, LDUFK, p. 304.
 27. Mykhaliuk, Y. L., Hunina, L. M., Chernozub, A. A. (2018). The state of bioelectric activity of the myocardium in representatives of swimming. *Zaporozhye medical Journal*, 5, 634–639.
 28. Mykytchak, O. S. (2007). Development of coordination abilities of 5–7-year-old divers at the stage of initial training. [dissertation], Dnipropetrovsk, p.177.
 29. Naiavko, I. I. (2014). Criteria for determining the sports readiness of young divers. *Slobozhansk scientific and sports bulletin*, 2, 99–103.
 30. Nayavko, I. I. (2014). Criteria for determining the sports readiness of young divers. *Slobozhansk scientific and sports bulletin*, 2, 99–103.
 31. Olkhovyi, Oleh, Chernozub, Andrii, Danylchenko, Svitlana, Korchagin, Mukola, Romanchuk, Serhii, Oderov, Artur, Klymovych, Volodymyr, Zhembrovskiy, Serhii (2020). Experience of determining the priority of complex process or system (on the example of physical education and sport). *Journal of Physical Education and Sport*, 20 (Supplement issue 6), Art 451, 3330–3335. <https://doi.org/10.7752/jpes.2020.s6451>.
 32. Pirohova, V. I., Tsolko, O. R. (2014). Reproductive health of adolescents: socio-medical aspects. *Health of Ukraine*, 4, 8–9.
 33. Pitin, M. P. (2015). Organizational and methodological foundations of theoretical training in sports. [dissertation], Lviv, Lviv. state University of Physics cultures, 2015, p. 486.
 34. Platonov, V. N. (2015). The system of training athletes in Olympic sports. General theory and its practical applications, textbook [for trainers] in 2 books, Book 1, Kyiv, Olympic literature, p. 680.
 35. Pogrebnoy, A. I., Maryanycheva, E. G. (1999). About some principles of swimming training. *Theory and practice of physical culture*, 3, 59–63.
-

36. Pühse, U., Gerber, M. (2005). International Comparison of Physical Education. Oxford. *Meyer & Meyer Sport (UK)*, Ltd, p. 719.
37. Repnevskiy, S. M., Popov, V. I. (2009). Physical fitness of children of secondary school age. *Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports*, 5, 229–232.
38. Romanyuk, Yu., Sologub, O. (2015). Evaluation of the effectiveness of aqua aerobics on the functional state of female students of higher educational institutions (meta-analysis). In: *Physical education, sport and health culture in modern society*, Coll. of science Eastern European Ave. national university Lutsk, 4(55), 106–111.
39. Rozputnyak, B., Nifaka, Y. (2008). Teaching children to swim in a health camp. In: *Physical education, sport and health culture in modern society*, Coll. of science Volyn Ave, national University named after Lesya Ukrainka, Lutsk, VNU named after Lesya Ukrainka, 2, 214–218.
40. Roztorguy, M., Tovstonog, O. (2014). Algorithmization of teaching the technique of competitive exercises in strength sports at the stage of initial training. *Physical activity, health and sports*, 1(15), 38–45.
41. Sheiko, L. V. (2014). Interrelationship and differences of sports, recreational and recreational swimming. In: *Chernihiv Herald. national ped. university Series, Pedagogical sciences, Physical education and sports*, Coll. of science Chernihiv Avenue, 118(3), 314–317.
42. Shinkaruk, O. A. (2004). Justification of the use of physiological indicators as criteria for the selection of athletes in cycle sports. *Actual problems of physical culture and sports*, 3, 52–55.
43. Shinkaruk, O. A. (2013). Theory and methods of training athletes: management, control, selection, modeling and forecasting in Olympic sports. Kyiv, p. 136.
44. Shinkaruk, O. A. (2017). Peculiarities of psychophysiological selection of athletes in the process of long-term improvement. In: *Actual problems of physical education and methods of sports training*, Coll. of science Kyiv Ave, 2, 66–74.
45. Shkolnikova, M. A. (1995). Arrhythmology of children's age as the most important direction of pediatric cardiology. *Russian Journal of Perinatology and Pediatrics*, 2, 4–8.
46. Sokyрко, O. S., Dudnik, Yu. I., Napalkova, T. V., Milkina, O. V., Motus, S. O. (2015). Pedagogical conditions for the development of the cognitive sphere of deaf teenagers in the process of learning to swim. *Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools*, 44, 277–283.
47. Tkach, E. M. (2006). Swimming. Beginner swimming. *teaching method. manual*. Chernihiv: ChDPU named after T. G. Shevchenko, p. 142.
48. Wallis, B. A., Watt, K., Franklin, R. C., Taylor, M., Nixon, J. W., Kimble, R. M. (2015). Interventions associated with drowning prevention in children and adolescents: systematic literature review. *Injury prevention*, 21, 3, 195–204.
49. Weston, M., Hibbs, A. E., Thompson, K. G., Spears, I. R. (2015). Isolated core training improves sprint performance in national-level junior swimmers. *International journal of sports physiology and performance*, 10(2), 204–210.
50. Yoltukhovskiy, O. J., Kotlyar, S. M. (2014). Analysis and assessment of the level of development of physical fitness of children aged 12–13 years. In: *Coll. of science HDFFK Ave. Kharkiv*, 1, 19–20.
51. Zadorozhna, O. R., Briskin, Y. A., Pityn, M. P., Boguslavskaya, V. YU., Galan, YA. P., developers; the authors (2019). A model of a game tool for technical and tactical training in sports. *Copyright certificate of Ukraine*, November, 15, No. 94004.
52. Zadorozhna, O. R., Briskin, Y. A., Pityn, M. P., Vovk, I. V., Pesternikov, V. V. (2020). Peculiarities of systems for selecting athletes-candidates for the national team of Ukraine for participation in the Olympics (using the example of martial arts). *Ukrainian Journal of Medicine, Biology and Sports*, 5, 3(25), 357–364. doi: 10.26693/jmbs05.05.357.
53. Zadorozhna, O. R., Briskin, Yu. A., Pityn, M. P., Potop, V., Grashchenkova, Zh. V., Glukhov, I. G., Drobot, K. V. (2020). Peculiarities of the composition of the participants of the XXXII Olympics 2020 in Tokyo (on the example of martial arts). *Ukrainian Journal of Medicine, Biology and Sports*, 5, 3(25), 445–450. <https://doi.org/10.26693/jmbs05.03.445>.
54. Zhuk, A. (2013). The use of games exercised in water with children of younger school age. *Sports Bulletin of the Dnieper Region*, 2, 129–132.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2023 р.

Лікувальна фізична культура, спортивна медицина й фізична реабілітація

УДК 616.727-001-084:796.3

КРОС-КУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЮ ОПИТУВАЛЬНИКА ОРТОПЕДИЧНОЇ КЛІНІКИ KERLAN-JOBE ДЛЯ СПОРТСМЕНІВ ІГРОВИХ ВИДІВ СПОРТУ

Ольга Єжова¹, Яна Бабенко¹, Дмитро Воропаєв¹, Наталія Петренко¹,
Любов Томин², Світлана Король¹

¹Сумський державний університет, Суми, Україна, o.ezhova@med.sumdu.edu.ua;

²Реабілітаційний центр «Віднова», Суми, Україна

<https://doi.org/10.29038/2220-7481-2023-02-86-93>

Анотації

Актуальність. Серед спортсменів ігрових видів спорту досить поширеними є травми плеча й ліктя. Вважаємо, що для ефективної профілактики спортивних травм плеча потрібно розуміти функціональний стан плечового суглоба, для чого треба мати відповідний діагностичний інструментарій. **Мета** статті – здійснити крос-культурну адаптацію англійського опитувальника «Оцінка плеча та ліктя» ортопедичної клініки Керлан-Джоб (KJOC-SES) українською мовою й перевірити її надійність. **Матеріал і методи дослідження.** В опитуванні брали участь 100 спортсменів ігрових видів спорту: гандбол (24 % від загальної кількості досліджуваних), баскетбол (17 %), бадмінтон (28 %), волейбол (пляжний волейбол) (20 %), інші ігрові види спорту (11 %). Критеріями включення також обрано вік, спортивну кваліфікацію та наявність інформованої згоди на участь у дослідженні. Переклад англійської версії опитувальника KJOC-SES здійснювали відповідно до основних етапів, рекомендованих Beaton et al. Валідацію опитувальника реалізували за методом головних компонент (факторний аналіз), надійності – повторного опитування (через тиждень). В опитуванні брали участь 100 спортсменів ігрових видів спорту. Внутрішню узгодженість питань опитувальника KJOC-SES визначали за значеннями α -Кронбаха. Статистичний аналіз здійснювали за допомогою пакета STATISTICA 6.0. **Результати дослідження.** Через факторний аналіз виокремлено два основних фактори, які становили 58,51 % сукупної дисперсії. Двофакторність відповідала структурі опитувальника (дві частини) й розподілу запитань. Усі запитання основної частини мали факторне навантаження від 0,680 до 0,971, що свідчить про високу валідність. Статистичної різниці між відповідями першого та повторного тестувань не виявлено. Коефіцієнт α -Кронбаха становив 0,98 і 0,96 під час двох тестувань відповідно, що свідчить про чудову внутрішню узгодженість запитань. **Висновки.** Аналіз результатів дослідження дає змогу стверджувати, що україномовна версія опитувальника KJOC-SES еквівалентна оригіналу, має високу валідність, надійна й може слугувати діагностичним інструментом моніторингу за процесом фізичної реабілітації спортсменів ігрових видів спорту з травмами плечового суглоба та під час скринінгу для розроблення заходів профілактики спортивних травм плеча. Україномовна версія опитувальника KJOC-SES також уможливить порівняння аналогічних результатів зарубіжних досліджень із вітчизняними.

Ключові слова: спортивні травми, профілактика спортивного травматизму, плечовий суглоб, ліктьовий суглоб, обстеження, фізична реабілітація

Olha Yezhova, Yana Babenko, Dmytro Voropaiev, Nataliia Petrenko, Liubov Tomyn, Svitlana Korol. Cross-Cultural Adaptation of the Ukrainian Version of the Kerlan-Jobe Orthopedic Clinic Shoulder and Elbow Score for the Overhead Athletes. The Topicality of the Research Topic. Shoulder and elbow injuries are quite common among overhead athletes. We reckon that for the effective prevention of sports injuries of the shoulder, it is necessary to understand the functional state of the shoulder joint, for which it is necessary to have the appropriate diagnostic tools. **The Purpose of the Article:** to carry out a cross-cultural adaptation of the English-language the Kerlan-Jobe Orthopedic Clinic Shoulder and Elbow Score (KJOC-SES) to the Ukrainian language and to check its reliability. **Research Material and Methods.** One hundred overhead athletes took part in the survey: handball (24 % of the total number of respondents), basketball (17 %), badminton (28 %), volleyball (beach volleyball) (20 %), and other

game sports (11 %). Age, sports qualification, and informed consent to participate in the study were also selected as inclusion criteria. The translation of the English version of the KJOC-SES was carried out according to the main stages recommended by Beaton et al. Validation of the KJOC-SES was carried out by the method of main components (factor analysis) and reliability – repeated survey (after a week). One hundred athletes of game sports took part in the survey. The internal consistency of the questions of the KJOC-SES was determined by Cronbach's α values. Statistical analysis was performed using the STATISTICA 6,0 package. **Research Results.** As a result of the factor analysis, two main factors were determined, which accounted for 58,51 % of the total variance. The two-factor structure corresponded to the structure of the questionnaire (two parts) and the distribution of questions. All main body questions had factor loadings between 0,680 and 0,971, indicating high validity. No statistical difference was found between the answers of the first and repeated testing. Cronbach's α coefficient was 0,98 and 0,96 in two tests, respectively, indicating excellent internal consistency of the questions. **Conclusions.** The analysis of the research results allows us to state that the Ukrainian version of the KJOC-SES is equivalent to the original, has high validity, is reliable, and can serve as a diagnostic tool for monitoring the process of physical rehabilitation of sports athletes with shoulder joint injuries and during screening for the development of measures to prevent sports shoulder injuries. The Ukrainian-language version of the KJOC-SES will also allow comparing similar results of foreign studies with domestic ones.

Key words: sports injuries, prevention of sports injuries, shoulder joint, elbow joint, examination, physical rehabilitation.

Вступ. Характер і вид спортивного травматизму багато в чому визначаються видом спорту. Особливу когорту спортивних травм становлять травми, отримані під час спортивних ігор. У спортивних іграх, де спортсмени виконують швидко-силові рухи над головою (пас, кидок, удар, замах тощо), найчастіше ушкоджуються плече та лікоть верхніх кінцівок. Зокрема, близько 60 % усіх травм плеча є результатом кидків [4]. Як зазначають науковці, від 5 % до 36 % гравців мають проблеми з плечем, що заважають повноцінно тренуватися й брати участь у змаганнях [8]. Багато спортсменів не звертають уваги на проблеми з плечовим суглобом і продовжують тренуватися/змагатися. Результатом такої недбалості часто є травма, що потребує лікування та досить тривалої реабілітації. Вважаємо, що для ефективної профілактики спортивних травм плеча треба розуміти функціональний стан плечового суглоба й урахувати ці особливості під час подальшого дозування фізичних навантажень і побудови тренувального процесу.

Обираючи інструменти дослідження для оцінки функціонального стану плечового суглоба, ми зупинилися на опитувальнику «Оцінка плеча та ліктя» ортопедичної клініки Керлан-Джоб (The Kerlan-Jobe Orthopedic Clinic Shoulder and Elbow Score (KJOC-SES)) [2]. На жаль, у доступній нам літературі не знайдено україномовної версії цього опитувальника.

Тому **мета статті** – здійснити крос-культурну адаптацію англomовного опитувальника «Оцінка плеча та ліктя» ортопедичної клініки Керлан-Джоб (KJOC-SES) українською мовою й перевірити її надійність.

Матеріал і методи дослідження. Опитувальник KJOC-SES складається з двох частин. До першої включено так звані ідентифікаційні запитання (особисті дані, вид спорту, спортивне амплуа, спортивний стаж, домінуюча рука) та ті, що допомагають у зборі анамнезу щодо історії травм, лікування, реабілітації, рівня спортивної кваліфікації, фізичних навантажень. Друга частина, що є, по суті, основною, складається з 10 запитань, котрі стосуються функціонального стану верхньої кінцівки (плече, лікоть) під час змагання й тренування. На ці запитання спортсмен повинен відповісти на горизонтальному відрізку позначкою «X». У зв'язку з тим, що наш варіант опитувальника адаптувався під Google-форму, то запропоновано позначки на шкалі від 0 до 10. Позначка на мітці «0» відповідає найгіршому функціональному стану руки, а на мітці «10» – найкращому. Для оцінювання рекомендовано підрахувати суму балів (чим більше – тим кращий функціональний стан руки) і передбачений варіант оцінювання динаміки зміни суми балів до лікування / реабілітації та після. Для профілактичних цілей опитувальник можна застосовувати для скринінгу, з'ясування необхідності розроблення профілактичних програм для команди й/або виявлення спортсменів, які мають проблеми з рукою.

Дослідження проводили із січня по червень 2023 р. Для опитування запрошували спортсменів ігрових видів спорту: гандбол (24 % від загальної кількості досліджуваних), баскетбол (17 %), бадмінтон (28 %), волейбол (пляжний волейбол) (20 %). У зв'язку з незначною кількістю (11 % від загальної кількості досліджуваних) окрему групу («інші види спорту») становили спортсмени, які займалися тенісом, настільним тенісом, бейсболом. На початку кількість спортсменів, які взяли участь в опитуванні, дорівнювала 109 осіб. У зв'язку з тим, що в процесі першого опитування виявилися не повністю заповнені анкети й три особи не пройшли повторного тестування, виключено дев'ять анкет. Отже, загальна кількість досліджуваних – 100 осіб. Критеріями включення до

дослідження також обрано вік, спортивну кваліфікацію й наявність інформованої згоди на участь у дослідженні. Спортивну кваліфікацію визначали за рівнем змагань (суперліга (професійна, контрактна), вища ліга (напівпрофесійна без контрактів), I ліга (аматорська), дитяча ліга (до 15 років)). Вік учасників опитування обмежили діапазоном 14–30 років.

Опис ключових показників учасників, які взяли участь в апробації україномовної версії опитувальника KJOC-SES, представлено в табл.1. Для аналізу цих даних застосовано методи описової статистики (визначення середнього значення, відсотків, середньоквадратичного відхилення).

Таблиця 1

Характеристика контингенту досліджуваних, які взяли участь у крос-культурній адаптації KJOC-SES

№ з/п	Показник	Чоловіки n=63	Жінки n=37	Усі n=100
1	Вік (X±σ)	19,37±7,14	18,16±4,06	18,92±6,2
2	Вид спорту:			
	<i>гандбол</i>	18 (28,57 %)	6 (16,22 %)	24 (24 %)
	<i>баскетбол</i>	14 (22,22 %)	3 (8,11 %)	17 (17 %)
	<i>бадмінтон</i>	16 (25,4 %)	12 (32,43 %)	28 (28 %)
	<i>волейбол</i>	8 (12,7 %)	12 (32,43 %)	20 (20 %)
	<i>інші ігрові види спорту</i>	7 (11,11 %)	4 (10,81 %)	11 (11 %)
3	Спортивний стаж:			
	<i>менше ніж 10 років</i>	31 (49,21 %)	20 (54,05 %)	51 (51 %)
	<i>більше ніж 10 років</i>	32 (50,79 %)	17 (45,95 %)	49 (49 %)
4	Домінуюча рука:			
	<i>права</i>	50 (79,37 %)	31 (83,78 %)	81 (81 %)
	<i>ліва</i>	6 (9,52 %)	3 (8,11 %)	9 (9 %)
	<i>амбидекстри</i>	7 (11,11 %)	3 (8,11 %)	10 (10 %)
5	Рівень змагань:			
	<i>Суперліга (професійна, контрактна)</i>	3 (4,76 %)	5 (13,51 %)	8 (8 %)
	<i>Вища ліга (напівпрофесійна без контрактів)</i>	33 (52,38 %)	13 (35,14 %)	46 (46 %)
	<i>I ліга (аматорська),</i>	13 (20,63 %)	12 (32,43 %)	25 (25 %)
	<i>Дитяча ліга (до 15 років)</i>	14 (22,22 %)	7 (18,92 %)	21 (21 %)
6	Травми плеча:			
	<i>є в анамнезі</i>	6 (9,52 %)	4 (10,81 %)	10 (10 %)
	<i>немає</i>	57 (90,48 %)	33 (89,19 %)	90 (90 %)
7	Поточний статус:			
	<i>граю без проблем із рукою.</i>	49 (77,78 %)	29 (78,38 %)	78 (78 %)
	<i>граю, але є проблеми з рукою.</i>	10 (15,87 %)	6 (16,22 %)	16 (16 %)
	<i>не граю через проблеми з рукою</i>	4 (6,35 %)	2 (5,41 %)	6 (6 %)

Переклад англійської версії опитувальника KJOC-SES здійснювали відповідно до основних етапів за Beaton et al. [3]: (1) переклад українською мовою – кожним самостійно: професором кафедри фізичної терапії, ерготерапії та спортивної медицини, лікарем ортопедом-травматологом й аспірантом кафедри фізичного виховання та спорту з базовим володінням англійською (підтверджено сертифікатами на рівні B2 відповідно до вимог Common European Framework of Reference for Languages), (2) об'єднання й погодження цих перекладів у робочу версію, (3) зворотний переклад з української на англійську мову висококваліфікованими перекладачами, спеціалізацією одного з них є переклад наукових медичних текстів, а іншого – наукових текстів, дотичних фізичної активності й спорту, (4) складання фінальної версії опитувальника KJOC-SES учасниками з попередніх етапів та додатково залучених двох доцентів кафедри фізичного виховання і спорту та кафедри фізичної терапії, ерготерапії та спортивної медицини і двох тренерів із команд, що брали участь у дослідженні, (5) попереднє тестування фінальної версії україномовного опитувальника KJOC-SES на 18 учасниках, студентах спеціальності «Фізична культура і спорт».

Основним методом валідації опитувальника обрано факторний аналіз (метод головних компонент), надійності – повторне опитування (ретест). Для оцінки надійності тестування 100 спортсменів добровільно двічі заповнювали україномовну версію опитувальника KJOC-SES з інтервалом в

один тиждень. Внутрішню узгодженість питань опитувальника KJOC-SES визначали відповідно до значень α -Кронбаха. Статистичний аналіз здійснювали за допомогою пакета STATISTICA 6.0.

Результати дослідження. Оскільки опитувальник був у відкритому доступі, це надає можливість його вільної безоплатної крос-культурної адаптації без додаткового погодження з авторами (використання в некомерційних цілях). Під час перекладу англійської версії опитувальника KJOC-SES усі запрошені експерти погодилися з фінальною україномовною версією. Дискусію щодо перекладу викликало лише перше запитання основної частини опитувальника «Наскільки Вам важко розігритися, розім'ятися або почувати себе легко й вільно на змаганнях або тренуваннях?» Загалом, вирішено зупинитися саме на такому варіанті перекладу запитання. Під час проведення попереднього тестування, запитання опитувальника були зрозумілі всім учасникам і не потребували додаткового пояснення.

Методом головних компонент оцінено валідність опитувальника KJOC-SES (табл. 2). У результаті факторного аналізу виокремлено два основних фактори, які становили 58,51 % сукупної дисперсії. Двофакторність відповідала структурі опитувальника (дві частини) й розподілу запитань. Запитання кожної частини опитувальника увійшли до окремих груп факторів: запитання другої частини до фактора 1 (основна частина), а першої – до фактора 2 (анамнез).

Таблиця 2

Результати факторного аналізу україномовної версії KJOC-SES

№ питання	Питання опитувальника	Фактори	
		1 (основна частина)	2 (анамнез)
1	Зараз ваша рука травмована?	-0,292	-0,618
2	На цей момент ви займаєтесь спортом?	-0,130	0,123
3	Ви пропускали гру чи тренування протягом останнього року через травму плеча або ліктя?	-0,398	-0,558
4	Чи було у вас діагностовано травму плеча або ліктя, окрім розтягнення сухожилля, зв'язок, м'язів?	-0,215	-0,786
5	Чи лікували ви травму плеча або ліктя?	-0,205	-0,735
6	Який найвищий рівень змагань, у якому ви брали участь?	0,158	0,435
7	Який у вас зараз рівень змагань?	0,112	0,232
8	Якщо ваш поточний рівень змагань не відповідає Вашому найвищому, чи вважаєте ви, що це через травму руки?	-0,269	-0,493
9	Будь ласка, позначте лише одну категорію, яка найкраще описує ваш поточний статус: граю, проблем із рукою не маю. Граю, але є проблеми з рукою. Не граю через проблеми з рукою.	-0,290	-0,788
1	Наскільки вам важко розігритися, розім'ятися або почувати себе легко й вільно на змаганнях або тренуваннях?	0,680	-0,049
2	Наскільки сильний біль ви відчуваєте в плечі або лікті?	0,923	-0,073
3	Наскільки велику втрату сили слабкість та/або втому ви відчуваєте в плечі або лікті	0,916	-0,136
4	Наскільки нестабільні Ваші плече або лікоть під час змагань	0,956	-0,101
5	Наскільки проблема з рукою вплинула на ваші стосунки з тренерами, керівництвом команди	0,887	-0,299
6	Наскільки через проблеми з рукою вам довелося змінювати техніку (кидків, подач, пасів, ударів тощо)?	0,954	-0,147
7	Наскільки ваша швидкість та/або сила рухів постраждали від травми вашої руки?	0,967	-0,119
8	Чи маєте ви зниження витривалості на змаганнях через травму вашої руки?	0,959	-0,127
9	Як сильно ваш контроль кидків, подач, ударів тощо постраждав через травму вашої руки?	0,970	-0,038
10	Наскільки, на вашу думку, травма руки впливає на ваш поточний рівень змагань у цьому виді спорту (тобто чи травма руки заважає вам розкрити весь свій потенціал)?	0,971	-0,103

Примітка. Журним виділено найбільші значення, що визначають фактор 1 або 2.

Усі запитання основної частини мали факторне навантаження від 0,680 до 0,971, що свідчить про високу валідність. У першій частині анкети друге й сьоме питання не мали належного навантаження, інші – від 0,435 до 0,788. Якісний аналіз другого та сьомого запитань дає змогу стверджувати, що вони виконують допоміжну роль для більш точного встановлення анамнезу спортсмена.

Середній бал за опитувальником KJOC-SES ($X \pm \sigma$) становив $81,09 \pm 12,37$ бала й $80,73 \pm 11,74$ бала, відповідно, для першого та повторного тестувань. За критерієм Пірсона (χ^2) статистичної різниці між відповідями першого й повторного тестувань не виявлено.

Коефіцієнт α -Кронбаха становив 0,98 і 0,96 для першого та повторного тестувань за основною частиною опитувальника KJOC-SES відповідно, що свідчить про чудову внутрішню узгодженість запитань.

Дискусія. Україномовна версія опитувальника KJOC-SES виявилася валідною та надійною, тому що значення α -Кронбаха (0,96 і 0,98) для основної частини опитувальника свідчать про високий рівень внутрішньої узгодженості запитань і відсутність зайвих. Потрібно зазначити, що аналогічні значення α -Кронбаха, одержані під час крос-культурної адаптації корейською (0,917–0,966) [9], перською (0,92) [7], фінською (0,92) [11], італійською (0,91) [6] та німецькою (0,93) [10] мовами.

Застосування однотижневого інтервалу для проведення ретесту з метою визначення надійності україномовної версії опитувальника є прийнятним. Такий період застосовано під час перекладу інших опитувальників [1; 5]. Хоча в процесі адаптації саме цього опитувальника трапляються інтервали у два [9; 10] та чотири тижні [2; 7] між тестуваннями.

У табл. 3 наведено україномовну версію опитувальника KJOC-SES.

Таблиця 3

Україномовна версія KJOC-SES

Вік <input type="text"/> Стать: Ч ☐ К ☐					
Вид спорту <input type="text"/>					
Домінуюча рука: П ☐ Л ☐ Рівнозначні руки ☐					
1	Зараз ваша рука травмована?	так ☐	ні ☐		
2	На цей момент ви займаєтеся спортом?	так ☐	ні ☐		
3	Ви пропускали гру чи тренування протягом останнього року через травму плеча або ліктя?	так ☐	ні ☐		
4	Чи було у вас діагностовано травму плеча або ліктя, окрім розтягнення сухожилля, зв'язок, м'язів?	так ☐	ні ☐		
5	Якщо так, то який був діагноз?				
6	Чи лікували ви травму плеча або ліктя?	так ☐	ні ☐		
7	Якщо так, то як саме?				
Будь ласка, опишіть ваш рівень змагань у вашому поточному виді спорту: <i>використовуйте:</i> 1) Суперліга (професійна, контрактна); 2) вища ліга (напівпрофесійна без контрактів); 3) І ліга (аматорська); 4) дитяча ліга (до 15 років)					
8	Який найвищий рівень змагань, у якому ви брали участь?	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐
9	Який у вас зараз рівень змагань?	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐
10	Якщо ваш поточний рівень змагань не відповідає вашому найвищому. Чи вважаєте ви, що це через травму руки?	так ☐	ні ☐		

Продовження таблиці 3

11	Будь ласка, позначте лише ОДНУ категорію, яка найкраще описує ваш поточний стан:	
	граю, проблем із рукою не маю.	☐
	граю, але є проблеми з рукою.	☐
	не граю через проблеми з рукою.	☐
Інструкція для спортсменів		
Наступні запитання стосуються вашого функціонального стану під час змагань та тренувань. Якщо не зазначено інше, усі запитання стосуються вашого плеча або ліктя. Будь ласка, позначте на шкалі від 0 до 10 відмітку, що відповідає вашому поточному стану: 0 – відповідає найгіршому стану, 10 – найкращому.		
1	Наскільки Вам важко розігрітися, розім'ятися або почувати себе легко й вільно на змаганнях або тренуваннях?	
2	Наскільки сильний біль ви відчуваєте в плечі або лікті?	
3	Наскільки велику слабкість та/або втому (тобто втрату сили) ви відчуваєте в плечі чи лікті?	
4	Наскільки нестабільні ваше плече або лікоть під час змагань?	
5	Наскільки проблема з рукою вплинула на ваші стосунки з тренерами, керівництвом команди?	
6	Наскільки через проблеми з рукою вам довелося змінювати техніку (кидків, подач, пасів, ударів тощо)?	
7	Наскільки ваша швидкість та/або сила постраждали від травми вашої руки?	

10. Schulz C., Eibl A. D., Radovanović G. [et al.]. Cross-cultural adaptation and validation of the Kerlan-Jobe orthopedic clinic shoulder and elbow score for German-speaking overhead athletes. *Physiother Theory Pract.* 2022. 38(8). P. 1059–1070. <https://doi.org/10.1080/09593985.2020.1818341>.
11. Sukanen M., Pajari J., Äyrämö S. [et al.]. Cross-cultural adaptation and validation of the Kerlan-Jobe Orthopaedic Clinic shoulder and elbow score in Finnish-speaking overhead athletes. *BMC Sports Science, Medicine & Rehabilitation.* 2022. 14(1). P. 190. <https://doi.org/10.1186/s13102-022-00581-4>.
12. Turgut E., Tunay V. B. Cross-cultural adaptation of Kerlan-Jobe Orthopaedic Clinic shoulder and elbow score: Reliability and validity in Turkish-speaking overhead athletes. *Acta Orthop Traumatol Turc.* 2018. 52(3). P. 206–210. <https://doi.org/10.1016/j.aott.2018.02.007>.

References

1. Yezhova, O., Stepanenko, O., Buivalo, V., Voropaiev, D., Sytnyk, O., & Korol, S. (2021). Adaptatsiia shkaly VISA-P dlia ukrainomovnykh patsientiv z patelliarnoiu tendinopatiieiu ta yii nadiinist. [Adaptation of the VISA-P Scale for Ukrainian-speaking Patients with Patellar Tendinopathy and Its Reliability]. *Fizychnye vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*, (2(54), 120–125. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2021-02-120-125>
2. Alberta, F. G., ElAttrache, N. S., Bissell, S., Mohr, K., Browdy, J., Yocum, L., & Jobe, F. (2010). The development and validation of a functional assessment tool for the upper extremity in the overhead athlete. *The American journal of sports medicine*, 38(5), 903–911. <https://doi.org/10.1177/0363546509355642>
3. Beaton, D. E., Bombardier, C., Guillemin, F., & Ferraz, M. B. (2000). Guidelines for the process of cross-cultural adaptation of self-report measures. *Spine*, 25(24), 3186–3191. <https://doi.org/10.1097/00007632-200012150-00014>
4. Dick, R., Sauers, E. L., Agel, J., Keuter, G., Marshall, S. W., McCarty, K., & McFarland, E. (2007). Descriptive epidemiology of collegiate men's baseball injuries: National Collegiate Athletic Association Injury Surveillance System, 1988-1989 through 2003-2004. *Journal of athletic training*, 42(2), 183–193.
5. Lohrer, H., & Nauck, T. (2011). Cross-cultural adaptation and validation of the VISA-P questionnaire for German-speaking patients with patellar tendinopathy. *The Journal of orthopaedic and sports physical therapy*, 41(3), 180–190. <https://doi.org/10.2519/jospt.2011.3354>
6. Merolla, G., Corona, K., Zanoli, G., Cerciello, S., Giannotti, S., & Porcellini, G. (2017). Cross-cultural adaptation and validation of the Italian version of the Kerlan-Jobe Orthopaedic Clinic Shoulder and Elbow score. *Journal of orthopaedics and traumatology: official journal of the Italian Society of Orthopaedics and Traumatology*, 18(4), 415–421. <https://doi.org/10.1007/s10195-017-0467-6>
7. Moarref, S., Noorzadeh Dehkordi, S., Akbari, M., Sedighimehr, N. (2020). Persian Translation and Cross-Cultural Adaptation of the Kerlan-Jobe Orthopaedic Clinic Shoulder and Elbow Score in Overhead Athletes. *Func Disabil J*, 3(1), 35–44.
8. Myklebust, G., Hasslan, L., Bahr, R., & Steffen, K. (2013). High prevalence of shoulder pain among elite Norwegian female handball players. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, 23(3), 288–294. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0838.2011.01398.x>
9. Oh, J. H., Kim, J. Y., Limpisvasti, O., Lee, T. Q., Song, S. H., & Kwon, K. B. (2017). Cross-cultural adaptation, validity and reliability of the Korean version of the Kerlan-Jobe Orthopedic Clinic shoulder and elbow score. *JSES open access*, 1(1), 39–44. <https://doi.org/10.1016/j.jses.2017.03.001>
10. Schulz, C., Eibl, A. D., Radovanović, G., Agres, A., Nobis, T., & Legerlotz, K. (2022). Cross-cultural adaptation and validation of the Kerlan-Jobe orthopedic clinic shoulder and elbow score for German-speaking overhead athletes. *Physiotherapy theory and practice*, 38(8), 1059–1070. <https://doi.org/10.1080/09593985.2020.1818341>
11. Sukanen, M., Pajari, J., Äyrämö, S., Paloneva, J., Waller, B., Häkkinen, A., & Multanen, J. (2022). Cross-cultural adaptation and validation of the Kerlan-Jobe Orthopaedic Clinic shoulder and elbow score in Finnish-speaking overhead athletes. *BMC sports science, medicine & rehabilitation*, 14(1), 190. <https://doi.org/10.1186/s13102-022-00581-4>
12. Turgut, E., & Tunay, V. B. (2018). Cross-cultural adaptation of Kerlan-Jobe Orthopaedic Clinic shoulder and elbow score: Reliability and validity in Turkish-speaking overhead athletes. *Acta orthopaedica et traumatologica turcica*, 52(3), 206–210. <https://doi.org/10.1016/j.aott.2018.02.007>

Стаття надійшла до редакції 15.08.2023 р.

Рецензії, хроніки та персоналії

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

Наукове видання «Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві» містить такі рубрики:

- ✓ Історичні, філософські, правові й кадрові проблеми фізичної культури та спорту.
- ✓ Технології навчання фізичної культури.
- ✓ Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення.
- ✓ Лікувальна фізична культура, спортивна медицина й фізична реабілітація.
- ✓ Олімпійський і професійний спорт.

Щоб мати можливість подавати рукописи в журнал та перевіряти їх поточний статус, потрібно зареєструватися на сайті (<http://sport.eenu.edu.ua>) або надіслати матеріали на e-mail: sport@eenu.edu.ua

Матеріал публікації повинен відповідати тематиці журналу.

Журнал приймає до розгляду наукові статті за умови, якщо робота:

- не була опублікована раніше в іншому журналі;
- не перебуває на розгляді в іншому журналі;
- усі співавтори погоджуються з публікацією статті.

Статті приймаються лише з оригінальним авторським текстом, запозичення дозволені в обсязі не більше ніж 10 % і повинні бути оформлені із зазначенням посилань на джерела.

Подаючи статтю в журнал, автор тим самим:

- висловлює згоду на розміщення повного її тексту в мережі «Інтернет»;
- погоджується з рекомендаціями Всесвітньої асоціації медичних редакторів і стандартів COPE відповідно до принципів етики наукових публікацій (https://publicationethics.org/files/International%20standards_authors_for%20website_11_Nov_2011.pdf).

Автори дають згоду на збір й обробку персональних даних із метою їх уключення в базу даних згідно із Законом України № 2297-VI «Про захист персональних даних» від 01.06.2010. Імена та електронні адреси, які вказуються користувачами сайту цього видання, використовуватимуться винятково для виконання внутрішніх технічних завдань; вони не поширюватимуться та не передаватимуться стороннім особам.

Мови рукопису – українська, англійська, польська.

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ

Стаття повинна супроводжуватись анотацією, ключовими словами й містити пристатейний список використаних джерел.

Файл рукопису повинен містити:

- ✓ індекс УДК статті (верхній лівий кут);
- ✓ назву статті (до 12 слів прописними літерами);
- ✓ прізвище, ім'я автора (-ів), афіліацію (науковий ступінь, учене звання, посада, місце роботи або навчання, місто, країна);
- ✓ e-mail контактного автора;
- ✓ анотацію (230–250 слів), структуровану таким чином (із виділенням підзаголовків напівжирним шрифтом): актуальність теми дослідження, мета й методи або методологія дослідження, результати роботи та висновки; ключові слова (5–6 слів або стійких словосполучень, за якими надалі виконуватиметься пошук статті), що відображають специфіку теми, об'єкт і результати дослідження та жодне з яких не дублює слова з назви статті;
- ✓ текст статті;
- ✓ висловлення вдячності (за необхідності);
- ✓ джерела та літературу.

Метадані (анотації) подаються мовою оригіналу статті та англійською (якщо мова статті англійська, то метадані – англійською й українською).

Використання комп'ютерного перекладу не допускається.

Неприпустимим є застосування нерозшифрованих аббревіатур і вперше введених термінів. Усі аббревіатури повинні бути розшифровані під час першого вживання. Якщо аббревіатур багато, то можна зробити список із розшифровкою кожної з них перед текстом статті.

Текст статті повинен відповідати формату IMRAD (Introduction, Methods, Results, Discussion), тобто потрібно виділити такі розділи, як вступ; мета дослідження; матеріал і методи дослідження; результати дослідження; висновки.

Вступ (*постановка наукової проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз досліджень, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми й на які спирається автор; виокремлення не розв'язаних раніше частин загальної проблеми, які розкриває означена стаття*).

Мета дослідження (*метою повинно бути розв'язання проблеми або отримання знань щодо неї. Мета дослідження орієнтує на його кінцевий результат, завдання формулюють питання, на які потрібно отримати відповідь для реалізації мети дослідження. Для формулювання мети бажано використовувати слова **встановити, виявити, розробити, довести** та ін.*).

Матеріал і методи дослідження. Цей розділ повинен бути коротким, але достатнім, щоб дати змогу іншим науковцям повторити дослідження, та містити три підрозділи (*можна додати інші підрозділи, якщо є така потреба*):

(1) Учасники

Указати кількість учасників, вік, спортивну кваліфікацію досліджуваних. Відзначити, що від усіх учасників отримано інформовану згоду на участь у цьому експерименті.

(2) Організація дослідження

Ця частина повинна бути короткою, точною й логічною (*коротка інформація про кожен крок виконання досліджень, тривалість і послідовність проведення експерименту*). Указати використувані прилади, обладнання, тести.

(3) Статистичний аналіз

У підзаголовку «Статистичний аналіз» автори повинні пояснити, які статистичні методи використано під час аналізу представлених даних у розділі «Результати дослідження», та обґрунтувати їх застосування. Статистичні методи повинні бути описані детально, щоб забезпечити перевірку представлених результатів. Статистичні значення мають бути показані разом із даними в тексті, а також у таблицях і малюнках. У кінці статистичного аналізу автори повинні вказувати на рівень значущості та використані статистичні програми.

Звертаємо увагу авторів, що просте перерахування використаних методів дослідження редакцією не приймається.

Протокол збору даних, процедури, досліджувані параметри, методи вимірювань й апаратура повинні бути описані досить докладно, щоб дати змогу іншим ученим відтворити результати. Мають бути представлені посилання на використовувані методи. Маловідомі та істотно модифіковані методи повинні бути описані докладно, назви використаних пристроїв – супроводжуватись інформацією про виробника (*назва, місто й країна*), зазначеного в дужках.

Надання інформації про учасників експериментів (пацієнтів) вимагає наявності їхньої офіційної згоди. Дослідження пацієнтів і добровольців вимагають усвідомленої згоди, документованої в тексті рукопису. За участі дітей в експериментах потрібно мати отриману письмову згоду їхніх батьків, про що зазначаємо в цьому розділі. У звітах щодо експериментів на людях потрібно зазначити, чи проводилася процедура відповідно до етичних стандартів відповідального комітету з прав (*експериментів або інституційного регіонального*) чи Гельсинської декларації 2008 р.

Редакція залишає за собою право затребувати будь-які вихідні дані від авторів на будь-якій стадії в процесі розгляду або публікації, у тому числі після публікації. Відмова надання запитуваної інформації може призвести до затримки публікації або скасування прийому праці.

Результати дослідження. Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів (*результати досліджень з обов'язковою статистичною обробкою даних потрібно подавати у вигляді таблиць, графіків, діаграм. Дані, які відображаються в таблицях, мають бути суттєвими, повними, достовірними. Заголовок таблиці, назва графіка або діаграми повинні відповідати їхньому змісту. Переказувати словами дані таблиць і графіків неприпустимо*).

Результати дослідження мають бути обов'язково проаналізовані. Доцільно провести паралелі з даними, отриманими іншими вітчизняними й закордонними вченими.

Дискусія. Цей розділ повинен містити інтерпретацію результатів дослідження, а також результати, розглянуті в контексті підсумків в інших дослідженнях науковців, котрі займаються вивченням цієї проблеми. Потрібно включити в дискусію питання, що випливають із висновків, а також зазначити, яким чином дослідження інших авторів підтверджують правомірність дослідження. Треба виокремити новизну отриманих результатів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У цій частині подається коротке формулювання результатів дослідження, осмислення та узагальнення теми, а також перспективи для майбутніх досліджень. (*Висновки повинні бути лаконічними, конкретними, обґрунтованими, відповідати меті дослідження та впливати з основного змісту роботи*).

Після тексту статті повинен міститися пристатейний список використаних джерел.

Усі джерела зі списку літератури повинні бути процитовані в тексті статті, в іншому випадку відповідний елемент потрібно вилучити. Якщо стаття, на яку є посилання, має цифровий ідентифікатор doi (<http://www.doi.org/index.html>), його обов'язково потрібно вказувати.

Список літератури повинен містити достатню кількість сучасних (за останні п'ять років) джерел за проблемою дослідження.

До списку потрібно включати наукові статті українських і зарубіжних авторів.

Допускається посилання на власні роботи авторів статті (самоцитування), але не більше ніж 25 % від загальної кількості джерел.

Якщо текст статті українською мовою, то **список літератури повинен складатися з двох частин: «Джерела та література» і «References».**

Перелік посилань «Джерела та література» – це бібліографічний опис джерел, використаних під час підготовки статті, виконаний мовою оригіналу та оформлений відповідно до ДСТУ 8302:2015: Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання (<http://lib.pu.if.ua/files/dstu-8302-2015.pdf>).

При цьому, якщо в переліку використано джерела іноземною мовою, їх не потрібно перекладати українською.

«References» – це дубльований перелік посилань «Джерела та література», оформлений за стандартом APA (<http://www.apastyle.org/>). англійською мовою та/або із застосуванням транслітерації.

Назви кирилических джерел транслітеруються, далі у квадратних дужках розміщується переклад.

Онлайн-конвертер: <http://translit.kh.ua/#passport> (Паспортний КМУ 2010).

Для створення бібліографічних записів посилань для переліку «References» скористайтесь ресурсом:

Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах: метод. рек. / автори-укладачі: О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець; редкол.: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузєва, Я. Є. Сошинська, О. М. Бруй; Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; Українська бібліотечна асоціація. Київ: УБА, 2016. Електрон. вид. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). 117 с. ISBN 978-966-97569-2-3.

ТЕХНІЧНІ ВИМОГИ

1. Обсяг основного тексту статті – 8–15 сторінок.
2. Текстові матеріали повинні бути підготовлені в редакторі MS Word (*.doc).
3. Параметри сторінки:
формат – А4, поля – зліва – 3 см, справа – 1 см, зверху й знизу – 2 см, без колонтитулів та нумерації сторінок.
4. Шрифт основного тексту – Times New Roman, розмір символу (кегель) – 14, звичайний, рядки без переносів.
5. Параметри абзацу:
 - вирівнювання – за шириною;
 - міжрядковий інтервал – 1,5;
 - відступ першого рядка – 1 см;
 - інтервал між абзацами – 0 мм.
6. Таблиці й малюнки.

Кількість табличного матеріалу та ілюстрацій повинна бути доречною. Цифровий матеріал подається в таблиці, що має порядковий номер, вирівнювання по правому краю (наприклад: *Таблиця 1*) і назву (друкується над таблицею посередині жирним шрифтом, наприклад: **Розподіл студентів за рівнем фізичної активності**). Текст таблиці подається шрифтом Times New Roman, кегль 12, інтервал 1. Формат таблиць – лише книжковий.

Рисунок повинен бути єдиним графічним об'єктом (тобто згрупованим). Для рисунків, виконаних у програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (97-2003).

Ілюстрації також потрібно нумерувати; вони повинні мати назви, які вказуються поза згрупованим графічним об'єктом (наприклад: **Рис. 1. Динаміка фізичної працездатності**). Ілюстративний матеріал обов'язково повинен бути контрастним чорно-білим, спосіб заливки в діаграмах – штриховий).

Формули (зі стандартною нумерацією) виконуються в редакторі Microsoft Equation. Підписи рисунків та формул мають бути доступні для редагування. Усі графічні об'єкти не повинні бути сканованими.

Вимоги до статей, останні випуски журналу, архів номерів, різна інформація – на сайті видання: <http://sport.eenu.edu.ua>.

Якщо стаття не відповідає вищезазначеним вимогам або її науковий рівень недостатній, то редакційна рада не приймає працю для публікації.

Стосовно інших питань за консультацією просимо звертатися до відповідального секретаря Індики Світлани Ярославівни (сл. тел. 0332-24-21-78; моб. тел. (066)-48-30-600).

Для своєчасної інформації просимо Вас надсилати авторську довідку (див. нижче).

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

Назва статті _____

Прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь та вчене звання, посада автора (-ів) (українською та англійською мовами) _____

ORCID (цифровий ідентифікатор автора, що відрізняє Вас від будь-якого іншого дослідника, підтримує зв'язок між Вами й Вашою професійною діяльністю. Отримати свій унікальний ідентифікатор ORCID можна зареєструвавшись <http://about.orcid.org>, <https://orcid.org/register>) _____

Місце роботи, навчання, поштова адреса, індекс, службовий телефон (установи чи організації) (українською та англійською мовами) _____

Поштова адреса Нової пошти, № відділення, на яке редколегія надсилає друкований примірник збірника _____

Телефон _____ . E-mail _____

ЗМІСТ

Історичні, філософські, правові й кадрові проблеми фізичної культури та спорту

<i>Ірина Войтович, Сергій Козіброцький, Ніна Деделюк, Олена Дем'янчук</i> Особливості діяльності пластових таборів	3
<i>Олександр Попов, Сергій Гавришко, Геннадій Будкевич</i> Проблематика визначення юрисдикції спорів, що виникають у сфері професійного спорту: огляд правових позицій Верховного Суду	10
<i>Леся Снагощенко</i> Фізичне виховання студентів в університетах на території України у першій половині XIX ст.	22
<i>Володимир Ялович, Антон Ялович</i> Історичне становлення та розвиток Західного державного центру олімпійської підготовки з легкої атлетики	28

Технології навчання фізичної культури

<i>Людмила Шуба, Вікторія Шуба, Віктор Шуба</i> Освітній компонент «Теорія і методика фізичного виховання» як стимулювальний чинник для здорового способу життя	35
---	----

Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення

<i>Юлія Павлова, Іванна Боднар, Ганна Гук</i> Оцінювання змістової валідності протоколу «Канадське оцінювання грамотності у фізичній культурі – 2»	41
<i>Владислав Римик</i> Рівень аеробної витривалості курсантів Національної академії внутрішніх справ	49

Олімпійський та професійний спорт

<i>Віктор Манолакi, Станіслав Федоров</i> Сучасні аспекти обґрунтування розробки моделей тренувальних занять із силової підготовки в хортингу	56
<i>Анатолій Цьось, Владлена Пасько, Ірина Помещикова, Олена Мітова, Людмила Філенко</i> Моделі фізичної та технічної підготовленості регбістів 14–15 років	64
<i>Artur Oderov, Serhii Romanchuk, Volodymyr Klymovych, Ivan Pylypchak, Oleksii Leshchynskyi, Maksym Kuznetsov, Andrii Arabskyi, Tetiana Liudovyk, Oleksandr Tymochko</i> Mathematical Justification of the Sports Selection of Jumpers in the Water at the Stage of Initial Training	74

Лікувальна фізична культура, спортивна медицина й фізична реабілітація

<i>Ольга Єжова, Яна Бабенко, Дмитро Воропаєв, Наталія Петренко, Любов Томин, Світлана Король</i> Крос-культурна адаптація українською опитувальника ортопедичної клініки kerlan-jobe для спортсменів ігрових видів спорту	86
---	----

Рецензії, хроніки та персоналії

<i>Інформація для авторів</i>	94
-------------------------------------	----

Для нотаток

Наукове видання

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ, СПОРТ І КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

№ 2 (62)

2023

Редактор і коректор: *Г. О. Дробот*
Верстка *І. С. Савицької*

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19773-9573ПР від 15.03.2013 р.
Сайт журналу: <http://sport.vnu.edu.ua>

Засновник і видавець – Волинський національний університет імені Лесі Українки.

Формат 60×84¹/₈. Папір офсетний. Гарн. Таймс. Друк цифровий.

Обсяг 11,62 ум. друк. арк., 11,19 обл.-вид. арк. Зам. 64.

Виготовлювач – Вежа-Друк

(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. 29-90-65).

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.